

Ελένη Αποσπύρη
PhD

Αθανασία Συκιώτου
Λέκτωρ Εγκληματολογίας ΔΠΘ

Φωτεινή Μηλιώνη
ΜΑ Εγκληματολογίας

Επιστημονική Ευθύνη Μαθήματος: Καθηγητής Νέστωρ Κουράκης

ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΤΟΥ ΦΥΛΟΥ

Σημειώσεις για τους φοιτητές της Νομικής Σχολής
Του Πανεπιστημίου Αθηνών

Αθήνα, Μάιος 2005

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

Μέρος Α΄

Εγκληματολογική προσέγγιση του φύλου, σελ . Α 1-37

I .Εισαγωγή : η κοινωνική κατασκευή του φύλου

II.Οι γυναίκες ως δράστες

1. Παράγοντες εγκληματογένεσης δραστών γυναικών

1.α. Η Παραδοσιακή εγκληματολογία

1.β. Η Σύγχρονη Εγκληματολογία

1.γ. Η Φεμινιστική εγκληματολογία

2. Μερικές ποσοτικές και ποιοτικές διαφορές

III. Οι γυναίκες ως θύματα

1. Παράγοντες θυματοποίησης των γυναικών –
Κακοποίηση

2. Ο βιασμός σαν ένα ιδιαίτερο έγκλημα βίας κατά των
γυναικών

3. Οργανωμένο έγκλημα και γυναίκες ως θύματα
εμπορίας

IV. Αντί επιλόγου: Ο φαύλος κύκλος της γυναικείας
θυματοποίησης και εγκληματικότητας.

Βιβλιογραφία

Μέρος Β'

Εισαγωγικό βοήθημα στο μάθημα της ποινικής και εγκληματολογικής προσέγγισης του φύλου στο πλαίσιο του εθνικού και ευρωπαϊκού δικαίου,σελ.Β1-53

- I. Εισαγωγή
- II. Έμφυλη διάκριση της εγκληματικότητας στον Ποινικό Κώδικα
- III. Εγκλήματα σχετικά με την εγκυμοσύνη

1. Εγκλήματα κατά της ζωής

1.α. Παιδοκτονία

1.β. Άμβλωση

1.γ. Σωματική βλάβη εμβρύου ή εγκύου

2. Εγκλήματα σχετικά με την οικογένεια και το γάμο

2.α. Εγκατάλειψη εγκύου

3. Εγκλήματα κατά της προσωπικής ελευθερίας και κατά της γενετήσιας ελευθερίας και οικονομικής εκμετάλλευσης της γενετήσιας ζωής

3.α.Εμπορία ανθρώπων

3.β. Σωματεμπορία

Βιβλιογραφία

Μέρος Γ'

Ειδικά θέματα Εγκληματολογίας και Φύλου, σελ. Γ 1-68

I. Ενδοοικογενειακή βία : Η γυναίκα Θύμα

1. Το φαινόμενο- Πραγματικότητα –Στοιχεία

1.α Το Θεσμικό πλαίσιο- Η ευρωπαϊκή διάσταση-Η ελληνική θέση

1β. Έννοια της ενδοοικογενειακής βίας

2. Υποθέσεις για την ερμηνεία της ενδοοικογενειακής βίας

3. Η οπτική του φύλου στην προσέγγιση του φαινομένου της ενδοοικογενειακής βίας

4. Αντί επιλόγου –Νομικό πλαίσιο-Κενά Βιβλιογραφία

II. Μετανάστευση και Φύλο

1. Εισαγωγή

2. Το φύλο της μετανάστευσης

2.α .Οικογενειακή κατάσταση

2.β. Εργασιακή απασχόληση

2.γ. Κοινωνική ασφάλιση

3. Εγκληματικότητα και μετανάστρια

Βιβλιογραφία

III. Γυναίκα και Φυλακή

1. Γυναικεία εγκληματικότητα

2. Γυναίκα και εγκλεισμός

2.α. Προβλήματα για τις γυναίκες κρατούμενες

2.β. Χαρακτηριστικά της γυναίκας κρατούμενης

2.γ. Γυναίκα και χρήση

2.δ. Μητέρα κρατούμενη

2.ε. Η ζωή στις Γυναικείες Φυλακές

3. Αποφυλακισμένη γυναίκα

Βιβλιογραφία

IV. Σεξουαλική παρενόχληση στο χώρο εργασίας

1. Εισαγωγή

2. Ερμηνευτικές προσεγγίσεις του φαινομένου της σεξουαλικής παρενόχλησης

2.α. Η εγκληματολογική άποψη για τη σεξουαλική παρενόχληση

3. Μύθοι που συνδέονται με τη σεξουαλική παρενόχληση

4. Οι συνέπειες της σεξουαλικής παρενόχλησης

5. Νομοθεσία – Νομολογία

Βιβλιογραφία

ΜΕΡΟΣ Α΄

ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΚΗ ΘΕΩΡΗΣΗ ΤΟΥ ΦΥΛΟΥ

Ελένης Αποσπóρη, PhD

1. ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΤΟΥ ΦΥΛΟΥ

I ΕΙΣΑΓΩΓΗ: Η ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΚΑΤΑΣΚΕΥΗ ΤΟΥ ΦΥΛΟΥ

Σε όλες σχεδόν τις σύγχρονες κοινωνίες η ζωή του ατόμου επηρεάζεται σε πολύ μεγάλο βαθμό –ή, κατά άλλη άποψη, προσδιορίζεται– διαφορετικά ανάλογα με το φύλο του. Οι διαφορές ανάμεσα στους άνδρες και στις γυναίκες διαμορφώνονται, ως ένα βαθμό, από τις βιολογικές τους διαφορές όπως η σωματική διάπλαση, οι ορμόνες και οι συγκεκριμένοι ρόλοι στην αναπαραγωγική διαδικασία. Εκτός όμως από τις διαφορές που οφείλονται σε βιολογικούς παράγοντες, σε όλες σχεδόν τις κοινωνίες, υπάρχουν διαφορές οι οποίες στηρίζονται στην κοινωνική κατασκευή του φύλου. Με τον όρο **κοινωνική κατασκευή** του φύλου εννοούμε ότι η κοινωνική ομάδα –πέρα από τη βιολογία - προσδιορίζει σε πολύ μεγάλο βαθμό θέσεις και ρόλους, δηλαδή δικαιώματα και υποχρεώσεις ανάλογα με το φύλο μας.

Πρωτοπόρος στη μελέτη της κοινωνικής κατασκευής του φύλου υπήρξε η κοινωνική ανθρωπολόγος Margaret Mead. Η Mead είχε σαν στόχο να αναλύσει τη διαδικασία πολιτισμικής μεταβίβασης και κοινωνικοποίησης της προσωπικότητας. Μελέτησε διάφορα πρότυπα διαπαιδαγώγησης για να κατανοήσει τη διαδικασία εγγραφής της κουλτούρας στο άτομο και να εξηγήσει, με βάση αυτή τη διαδικασία, τις κυρίαρχες όψεις της προσωπικότητάς του.

Μια από τις σημαντικές έρευνες που έκανε η Mead σε αυτόν τον τομέα, ήταν σε τρεις κοινότητες στη Νέα Γουινέα, τους Arapesh, τους Mundugomor και τους Chambuli (Mead, 1928). Χρησιμοποιώντας τη μέθοδο της συμμετοχικής παρατήρησης κατέγραψε και ανέλυσε με λεπτομέρεια κάθε πλευρά της κοινωνικής ζωής αυτών των ομάδων. Το γενικό συμπέρασμά της είναι ότι η δέθεν αρσενική και θηλυκή προσωπικότητα, που θεωρούμε ότι βασίζονται σε βιολογικές διαφορές και ότι είναι καθολικές, δεν υπάρχουν σε όλες τις κοινωνίες. Τουλάχιστον, δεν υπήρχαν στις τρεις κοινωνίες που μελέτησε η Mead.

Σύμφωνα με τη Mead, οι Arapesh και οι Mundugomor φροντίζουν και περιποιούνται τα παιδιά χωρίς έμφυλη διάκριση. Οι μεν Arapesh διαπαιδαγωγούν τα παιδιά με τέτοιο τρόπο ώστε όταν μεγαλώνουν, άνδρες ή γυναίκες, να είναι πράοι ευαίσθητοι και περιποιητικοί. Στους δε Mundugomor το σύστημα διαπαιδαγώγησης είναι ιδιαίτερα σκληρό ώστε να δημιουργεί άτομα επιθετικά, άνδρες ή γυναίκες, που δίνουν ιδιαίτερη έμφαση στην αντιπαλότητα. Αυτές οι δύο κοινωνίες αν και μέσα από τη διαδικασία της κοινωνικοποίησης των παιδιών παράγουν δυο τύπους προσωπικότητας αντίθετους μεταξύ τους, έχουν ένα κοινό σημείο: δεν κατασκευάζουν προσωπικότητες ειδικά ανδρικές ή γυναικείες, ακριβώς επειδή και οι δυο δεν κάνουν διάκριση μεταξύ ανδρικής και γυναικείας ψυχολογίας. Αν και είναι

παρακινδυνευμένη η παρομοίωση, θα μπορούσαμε να πούμε ότι με βάση την δυτική αντίληψη περί φύλων, οι Arapesh κατασκευάζουν «γυναικείες» προσωπικότητες, ενώ οι Mundugomor «ανδρικές».

Η τρίτη κοινότητα, οι Chambuli, θεωρούν ότι υπάρχουν σημαντικές διαφορές μεταξύ της γυναικείας και ανδρικής ψυχολογίας. Πιστεύουν ότι η μεν γυναίκα είναι από τη φύση της εξωστρεφής, δυναμική, τολμηρή, και αλληλέγγυα με τα μέλη του φύλου της. Ο δε άνδρας είναι ανασφαλής, ευαίσθητος και ζηλότυπος ως προς τους ομόφυλους του. Στους Chambuli, οι γυναίκες έχουν την υποχρέωση να εξασφαλίσουν τα προς το ζην της ομάδας τους και βεβαίως κατέχουν της οικονομική εξουσία. Ο άνδρες είναι επιφορτισμένοι με τελετουργικές και αισθητικές δραστηριότητες.

Έτσι, σύμφωνα με την πρωτοπόρο Mead, αλλά και άλλους ερευνητές, η προσωπικότητα του ατόμου δεν εξηγείται από το βιολογικό φύλο αλλά από το πολιτισμικό πρότυπο της ομάδας, το οποίο καθορίζει την αγωγή των παιδιών. Το πολιτισμικό πρότυπο είναι ένα σύστημα ρητών ή υπόρρητων κανόνων συμπεριφοράς. Το άτομο από την ημέρα της γέννησής του εμποτίζεται από αυτό το πρότυπο έτσι ώστε όταν ενηλικιωθεί να συμμορφώνεται, ασυνείδητα, με αυτό. Στην κοινωνική ανθρωπολογία αυτή η διαδικασία ονομάζεται «εμπολιτισμός». Η παρέκκλιση από το πρότυπο αντιμετωπίζεται σαν μια «ανωμαλία» από την ομάδα.

Στις σύγχρονες «δυτικές» κοινωνίες, οι άνδρες, σύμφωνα πάντα με την κοινωνική κατασκευή της έννοιας του φύλου, θεωρούνται περισσότερο κατάλληλοι από τις γυναίκες να κατέχουν κάποιες θέσεις μέσα στην ευρύτερη κοινωνική ομάδα ή στις υπο-ομάδες της και, επομένως, να ασκούν ρόλους που προέρχονται από αυτές τις θέσεις. Το ίδιο βέβαια ισχύει και για τις γυναίκες. Οι διαφορές αυτές βεβαίως δεν θα προκαλούσαν ιδιαίτερα προβλήματα, αν δεν συνοδεύονταν από μια ξεκάθαρη ιεράρχηση των θέσεων και των ρόλων. Οι θέσεις και οι ρόλοι των ανδρών ιεραρχούνται ως ανώτεροι και συνοδεύονται από αντίστοιχες εξουσίες και προνόμια. Οι άνδρες σήμερα, σε παγκόσμιο επίπεδο, κατέχουν στη συντριπτική πλειοψηφία τις υψηλότερες θέσεις στις κυβερνήσεις, στη βιομηχανία, στις επιχειρήσεις γενικότερα, στο στρατό, στις επιστήμες, στην έρευνα και στον αθλητισμό.

Από τον περασμένο αιώνα, και πιο συγκεκριμένα από τη δεκαετία του '60, με την εμφάνιση του δεύτερου κύματος του φεμινιστικού κινήματος στις Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής, κατ' αρχήν, και στην Ευρώπη λίγο αργότερα, οι γυναίκες έχουν αρχίσει να αναλαμβάνουν θέσεις και ρόλους που παραδοσιακά ανήκαν στους άνδρες. Έτσι, μπορούμε να πούμε ότι οι γυναίκες σήμερα έχουν περισσότερες ευκαιρίες και κάποιο βαθμό ισοτιμίας σε σχέση με δυο-τρεις δεκαετίες πριν. Πολλές γυναίκες έχουν αναλάβει θέσεις σε κυβερνήσεις, πανεπιστήμια και οργανισμούς που παλαιότερα ήταν προνόμια των ανδρών. Μερικές δε από αυτές έχουν καταλάβει ανώτατα αξιώματα.

Παρά την πρόοδο που παρατηρούμε τις τελευταίες δεκαετίες, τα προβλήματα που βιώνει **η μέση γυναίκα** από τη βαθιά ριζωμένη και πλατειά απλωμένη ανισότητα είναι και πολλά και έντονα και τα οποία γίνονται εντονότερα όταν η γυναίκα προέρχεται από **χαμηλά κοινωνικοοικονομικά στρώματα** ή

φυλετικές, θρησκευτικές, ή κοινωνικές μειονότητες. Η ιστορικο-κοινωνική θεώρηση των ομάδων διαχρονικά και διατοπικά οδηγεί στο συμπέρασμα ότι η πατριαρχία ήταν και εξακολουθεί να είναι βασικό τους χαρακτηριστικό. Ως πατριαρχική ορίζεται μια κοινωνία όταν, κατά κανόνα, υπάρχει μια άνιση κατανομή εξουσίας και προνομίων υπέρ των ανδρών και, αντίστροφα, σε βάρος των γυναικών.

Ένας βασικός μηχανισμός διατήρησης της πατριαρχικής δομής των κοινωνιών είναι ο διαχωρισμός των δραστηριοτήτων κατά φύλο στη δημόσια και ιδιωτική ζωή. Και ενώ οι δραστηριότητες των ανδρών κάλυπταν τόσο τη δημόσια όσο και την ιδιωτική ζωή, οι γυναίκες ήταν μέχρι πριν μερικές δεκαετίες απόλυτα περιορισμένες στην ιδιωτική ζωή χωρίς κανένα δικαίωμα πρόσβασης στη δημόσια σκηνή. Στην Ελλάδα, για παράδειγμα, οι γυναίκες δεν είχαν κανένα πολιτικό δικαίωμα μέχρι περίπου πριν πενήντα χρόνια. Επίσης, οι γυναίκες δεν μπορούσαν να έχουν αυτόνομη παρουσία απέναντι στον αστικό νόμο, παρά μόνο μέσα από το σύζυγό τους ή τον πατέρα τους.

Επί πλέον, ο απόλυτος διαχωρισμός δημόσιας και ιδιωτικής ζωής σε συνδυασμό με την απόλυτη κυριαρχία του άνδρα μέσα στην οικογένεια, άφηνε ανεξέλεγκτη τη συμπεριφορά του απέναντι στη γυναίκα και τα άλλα μέλη της οικογένειας που δεν είχαν εξουσία. Αν και σήμερα σε πολλές από τις κοινωνίες οι νόμοι και οι πολιτικές που εφαρμόζονται έχουν καταργήσει την απόλυτη κυριαρχία του άνδρα τόσο στη δημόσια όσο και την ιδιωτική πλευρά της ζωής, εξακολουθεί, πρώτον, να υπάρχει μια άνιση κατανομή προνομιούχων θέσεων και ρόλων υπέρ των ανδρών και, δεύτερον, μια άνιση αξιολόγηση, ή μάλλον υποτίμηση, των θέσεων και των ρόλων που μερικές φορές εκ των πραγμάτων αναλαμβάνουν να ασκήσουν οι γυναίκες.

Σήμερα, παρά τα σημαντικά βήματα που έχει κάνει το φεμινιστικό κίνημα σε παγκόσμιο επίπεδο, οι όποιες κατακτήσεις του δεν έχουν διαπεράσει τα μεσαία και κατώτερα κοινωνικοοικονομικά και μορφωτικά στρώματα πολλών δυτικού τύπου κοινωνιών, μειονοτικές ομάδες, καθώς και ολόκληρες γεωγραφικές και πολιτισμικές περιοχές του πλανήτη. Ακόμη και σε χώρες όπου η ισότητα είναι νομοθετικά κατοχυρωμένη, το φεμινιστικό κίνημα έχει να αντιμετωπίσει άτυπες μορφές κοινωνικού ελέγχου και παραδοσιακές αξίες και στάσεις που το αντιμάχονται και κρατούν τη γυναίκα εγκλωβισμένη κάτω από την εξουσία πατριαρχικών δομών.

II ΟΙ ΓΥΝΑΙΚΕΣ ΩΣ ΔΡΑΣΤΕΣ

Παραδοσιακά, η επιστήμη της εγκληματολογίας εστίαζε την προσοχή της σχεδόν αποκλειστικά στους άνδρες δράστες. Σχεδόν όλες οι θεωρίες περί εγκλήματος που είχαν αναπτυχθεί μέχρι και την δεκαετία του 70 του περασμένου αιώνα προσπαθούσαν να εξηγήσουν γιατί οι άνθρωποι διαπράττουν εγκλήματα. Επειδή όμως το αντικείμενο μελέτης ήταν εγκληματικές συμπεριφορές που παρατηρούνταν σχεδόν αποκλειστικά σε άνδρες, και επειδή υπάρχουν σημαντικές διαφορές μεταξύ της ανδρικής και της γυναικείας εγκληματικότητας, οι γυναίκες έμεναν εκτός της σφαίρας του ενδιαφέροντος των εγκληματολόγων. Περιθωριακά μόνο, όπως θα δούμε στην ανασκόπηση των διαφόρων θεωριών περί εγκλήματος, αναφέρονταν οι γυναίκες δράστες.

Μόλις πριν από τριάντα περίπου χρόνια οι εγκληματολόγοι άρχισαν να μελετούν το θέμα της γυναικείας εγκληματικότητας αλλά και της γυναικείας θυματοποίησης όπως θα δούμε στη συνέχεια. Αυτή η στροφή του ενδιαφέροντος προς τις γυναίκες δράστες ή θύματα οφείλεται κυρίως στην ανάπτυξη του γυναικείου κινήματος κατά το δεύτερο μισό του περασμένου αιώνα στις Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής και σε ορισμένες χώρες της Ευρώπης.

1. ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΓΕΝΕΣΗΣ ΔΡΑΣΤΩΝ ΓΥΝΑΙΚΩΝ

Σε αυτό το κεφάλαιο θα δούμε την προσπάθεια που έχει κάνει η εγκληματολογία να προσεγγίσει το θέμα της γυναικείας εγκληματικότητας. Η όλη προσπάθεια μπορεί να χωριστεί σε τρεις βασικές ενότητες. Η πρώτη ενότητα αναφέρεται στη λεγόμενη παραδοσιακή εγκληματολογία, η δεύτερη στη σύγχρονη εγκληματολογία και η τρίτη στη φεμινιστική εγκληματολογία.

1.α. Η Παραδοσιακή Εγκληματολογία.

1.α.1. Οι πρώτες προσπάθειες εξήγησης της εγκληματικής συμπεριφοράς με βάση μετρήσεις έγιναν από τον Ιταλό Cesare Lombroso. Επηρεασμένος από την εξελικτική θεωρία του Δαρβίνου, ο Lombroso απέδωσε την εγκληματική συμπεριφορά στον αταβισμό. Σύμφωνα με το Δαρβίνο, ο άνθρωπος, ο οποίος κατάγεται από κατώτερα ανθρωποειδή όντα, μέσα από την προσπάθειά του για επιβίωση εξελίχθηκε, με φυσική επιλογή, στη σημερινή του μορφή. Σύμφωνα με την υπόθεση της φυσικής επιλογής, ο άνθρωπος απέβαλε όσα όργανα δεν τον βοηθούσαν στην επιβίωσή του και κράτησε και ανέπτυξε όσα του ήταν χρήσιμα. Σε ορισμένες όμως περιπτώσεις, παρουσιάζεται το φαινόμενο του αταβισμού. Αταβισμός σημαίνει επαναστροφή του οργανισμού σε μια παλαιότερη βιολογική κατάσταση.

Ο Lombroso, με βάση ανθρωπομετρικές μεθόδους που εφάρμοσε πάνω σε κρατούμενους, απέδωσε την εγκληματική συμπεριφορά σε αταβισμό και υποστήριξε ότι είναι δυνατό να περιγραφεί και, ως εκ τούτου, να διακριθεί

ένας τύπος ανθρώπου τον οποίον ονόμασε uomo delinquente ή delinquente nato. Σύμφωνα με τη θεωρία του, η οποία είναι ρατσιστική και σεξιστική, το έγκλημα βασίζεται σε βιολογικές διαφορές μεταξύ ανδρών και γυναικών, μεταξύ λευκών και νέγρων, και προσαρμοσμένων και αππροσάρμοστων. Οι νέγροι και οι γυναίκες είναι λιγότερο προσαρμοσμένοι και με περισσότερα αταβιστικά στοιχεία. Η θεωρία του, αν και δεν είναι εδώ και πολλές δεκαετίες παραδεκτή από την ευρύτερη επιστημονική κοινότητα των εγκληματολόγων, έπαιξε σημαντικό ρόλο στην εξατομικευμένη μελέτη των δραστών και των χαρακτηριστικών τους.

Για τη συμπεριφορά των γυναικών ιδιαίτερα, ο Lombroso υποστηρίζει στο βιβλίο του *La Donna Delinquente* (1895) ότι προσδιορίζεται από τη βιολογία, τη φυσιολογία και τη ψυχολογική τους προδιάθεση. Ο μηχανισμός αναπαραγωγής και η σεξουαλικότητα των γυναικών είναι, κατά τον Lombroso, τα βασικά αίτια της γυναικείας εγκληματικότητας. Προσπάθησε να εξηγήσει τη γυναικεία εγκληματικότητα υποστηρίζοντας ότι οι γυναίκες και οι μη-λευκοί άνδρες είναι λιγότερο ανεπτυγμένοι από τους λευκούς άνδρες και, επομένως, έχουν εντονότερες πρωτόγονες παρορμήσεις. Κατά τον Lombroso, οι γυναίκες έχουν λιγότερες και χαμηλότερες πνευματικές ικανότητες από τους άνδρες, περισσότερο παθητική και λιγότερο δυναμική συμπεριφορά. Συγκρίνοντας τη γυναικεία με την ανδρική εγκληματικότητα, υποστήριξε ότι η πρώτη είναι πιο μονότονη και ομοιόμορφη από τη δεύτερη, όπως ακριβώς οι γυναίκες είναι κατώτερες των ανδρών. Παραδέχεται όμως ότι πολύ λιγότερες γυναίκες από ότι άνδρες παρουσιάζουν εγκληματική συμπεριφορά, γεγονός που έρχεται σε αντίθεση με την υπόθεσή του ότι οι γυναίκες έχουν περισσότερες πρωτόγονες παρορμήσεις που τις οδηγούν στο έγκλημα.

Στην ίδια βιολογική βάση στηρίζονται και οι θεωρίες δυο άλλων εγκληματολόγων, του Thomas και του Pollak. Ο Thomas αποδίδει τη γυναικεία εγκληματικότητα σε βιολογικές διαφορές και βιολογικά ένστικτα τα οποία δημιουργούν βαθιά ριζωμένες ψυχολογικές πρωτόγονες επιθυμίες οι οποίες είναι ιδιαίτερα έντονες στα κορίτσια. Μερικές από αυτές τις επιθυμίες είναι η ανάγκη για νέες εμπειρίες, η ασφάλεια, η ανταπόκριση και η μητριαρχία. Υποστηρίζει επίσης ότι οι γυναίκες είναι περισσότερο «αναβολικές», ενώ οι άνδρες είναι περισσότερο «καταβολικοί». Έχει δανεισθεί τους όρους από τη βιολογία, και με τον όρο «αναβολικές» εννοεί ότι οι γυναίκες τείνουν να είναι πιο στατικές και να συντηρούν την ενέργειά τους, ενώ οι άνδρες τείνουν να είναι πιο δημιουργικοί και να ξοδεύουν την ενέργειά τους. Στο βιβλίο *Unadjusted Girl* εξομοιώνει τη γυναικεία εγκληματικότητα με τη σεξουαλική εγκληματικότητα. Όμως, στην προσπάθειά του να εξηγήσει τη συμπεριφορά των γυναικών δραστών, λαμβάνει υπ' όψη του κοινωνικούς και πολιτισμικούς παράγοντες. Υποστηρίζει ότι η γυναικεία εγκληματικότητα είναι φυσιολογική αντίδραση σε ορισμένες κοινωνικές καταστάσεις. Παρ' όλα αυτά, τονίζει ότι η γυναικεία κοινωνική συμπεριφορά είναι αποτέλεσμα «πρωτόγονων επιθυμιών» που προέρχονται από βιολογικά ένστικτα. Τα κορίτσια, πιο συγκεκριμένα, εμπλέκονται σε εγκληματικές ενέργειες με στόχο να χειραγωγήσουν άλλους. Επίσης, τα μητρικά τους ένστικτα τα οδηγούν σε εγκλήματα όπως η πορνεία μέσα από την οποία αναζητούν αγάπη και τρυφερότητα.

Τα πιο σημαντικά μειονεκτήματα στη θεωρία του Thomas περί γυναικείας εγκληματικότητας είναι τα χονδροκομμένα στερεότυπα που χρησιμοποιεί για τις γυναίκες, οι οποίες φέρονται ως περισσότερο δόλιες και συναισθηματικές και ο ισχυρισμός του ότι οι διαφορές είναι κατά βάση βιολογικές. Όμως υποστηρίζει ότι τα εσωτερικά κίνητρα και οι επιθυμίες μπορεί να μετριαστούν με την κοινωνικοποίηση και τη διαχείριση του κοινωνικού περιβάλλοντος. Κινείται ως προς αυτό τον τομέα παράλληλα με την φιλελεύθερη παράδοση στην εγκληματολογία σύμφωνα με την οποία η ατομική αναμόρφωση είναι η καλύτερη λύση στο πρόβλημα της παραβατικότητας. Η φιλελεύθερη άποψη υποστηρίζει ότι ο δράστης πρέπει να μεταχειρίζεται σαν ελλιπώς κοινωνικοποιημένο άτομο που δεν έχει προσαρμοστεί στις αξίες της ομάδας και πρέπει να θεωρείται μάλλον «ασθενής» παρά εκ γενετής εγκληματίας ή ορθολογιστής που μετράει κόστος και κέρδος και πράττει ανάλογα.

Ο Pollak στο βιβλίο του *Criminality of Women* (1961) υποστηρίζει ότι είναι μύθος ότι οι γυναίκες έχουν μικρότερα ποσοστά εγκληματικότητας από ότι οι άνδρες. Στην πραγματικότητα, ισχυρίζεται, συμβαίνει το αντίθετο. Απλά, οι γυναίκες εμπλέκονται σε εγκληματικές συμπεριφορές που δεν είναι εύκολα παρατηρήσιμες. Όπως και οι δυο προηγούμενοι, προσπαθεί να συνδέσει το βιολογικό και αναπαραγωγικό κύκλο της γυναίκας με την εγκληματικότητά της. Πιο συγκεκριμένα, αποδίδει τη γυναικεία εγκληματικότητα στη γυναικεία σεξουαλικότητα και στον ιδιαίτερο ρόλο της γυναίκας στη σεξουαλική σχέση. Υποστηρίζει ότι η βάση για την εγκληματική συμπεριφορά στις γυναίκες είναι ο παθητικός τους ρόλος στη σεξουαλική σχέση. Σύμφωνα με τον Pollak, οι γυναίκες είναι σε θέση να αποκρύψουν ή να προσποιηθούν σεξουαλικό οργασμό πράγμα που τις κάνει ικανές να παραπλανούν και στις κοινωνικές τους σχέσεις. Έτσι, είναι δόλιες και διπλοπρόσωπες, ψεύτρες και πανούργες. Καταστρώνουν εγκληματικά σχέδια, χειραγωγούν τους άνδρες ώστε να τα εκτελέσουν και αυτές μένουν αλώβητες.

Ο Pollak ανέπτυξε τη θεωρία του σε μια εποχή κατά την οποία οι βιολογικές εξηγήσεις του εγκλήματος στην ευρύτερη επιστημονική κοινότητα έχουν ξεπεραστεί και οι κοινωνιολόγοι, στηριζόμενοι στην επιστημονική έρευνα, έχουν αναπτύξει μια σειρά από θεωρίες οι οποίες παραπέμπουν σε περιβαλλοντικούς παράγοντες εγκληματογένεσης. Παρ' όλα αυτά, συγκεκριμένα θέματα ερευνώνται ακόμα. Ακόμη και σήμερα, ερευνητές προσπαθούν να σχετίσουν τις διαφορετικές συναισθηματικές καταστάσεις και διαφορετική σεξουαλική συμπεριφορά ανδρών και γυναικών με την εγκληματικότητα.

1.α.2. Η Αναζωπύρωση Της Βιολογικής Προσέγγισης

Στη δεκαετία του 80 έγιναν νέες προσπάθειες ερμηνείας της γυναικείας εγκληματικότητας με βάση το φύλο. Παρενθετικά θα πρέπει να τονισθεί ότι σε εποχές ριζοσπαστικών αλλαγών στις παραδοσιακές κοινωνικές σχέσεις, αναζωπυρώνονται και επιχειρήματα που στηρίζονται στη βιολογία, όπως αυτά της «φυσικής» ανωτερότητας ή κατωτερότητας φύλων και φυλών. Το 1985 οι Wilson και Herrnstein υποστήριξαν ότι οι κοινωνικοί επιστήμονες δεν θα έπρεπε να στηρίζονται τόσο πολύ σε κοινωνικούς και περιβαλλοντικούς παράγοντες για να εξηγήσουν το έγκλημα και να αγνοήσουν τόσο πολύ τις

βιολογικές προδιαθέσεις, Κατ' αυτούς, οι διαφορές στο έγκλημα μεταξύ ανδρών και γυναικών είναι συνάρτηση της επιθετικότητάς τους η οποία προέρχεται από ορμονικές διαφορές των φύλων. Οι γυναίκες διαπράττουν λιγότερα εγκλήματα επειδή οι γυναικείες ορμόνες δεν δημιουργούν επιθετική συμπεριφορά. Στη θεωρία αυτή έχει ασκηθεί κριτική για την υπεραπλουστευμένη άποψη που έχει για το ρόλο της βιολογίας στην εγκληματική συμπεριφορά και για τη μεθοδολογική σύγχυση μεταξύ συσχέτισης φαινομένων και αιτιώδους συνάφειας.

1.β. Η Σύγχρονη Εγκληματολογία

Η σύγχρονη έρευνα και θεωρία στην εγκληματολογία έχει στραφεί προς νέες κατευθύνσεις στην αναζήτηση της ερμηνείας της γυναικείας εγκληματικότητας. Η σύγχρονη εγκληματολογία, γενικότερα, χαρακτηρίζεται από την προσπάθεια της και την επιτυχία της να ξεφύγει από το βιολογικό ντετερμινισμό της «παραδοσιακής» εγκληματολογίας. Έτσι αναπτύχθηκαν μια σειρά από κοινωνιολογικές θεωρητικές προσεγγίσεις του φαινομένου της εγκληματικής συμπεριφοράς, όπου το περιβάλλον, είτε υπό μορφή σχέσεων είτε υπό μορφή δομών, θεωρείται ότι παίζει πρωτεύοντα ρόλο στην εξήγησή του.

Σύμφωνα με την ευρύτερη κοινωνιολογική προσέγγιση, **το έγκλημα:**

1. Παραβαίνει τους κοινωνικούς κανόνες μιας ομάδας

Ότι είναι παράβαση για μια ομάδα μπορεί να είναι απόλυτα αποδεκτό από μια άλλη. Στο βαθμό που υπάρχουν διαφορετικοί κανόνες σε διαφορετικές ομάδες, η εγκληματική συμπεριφορά γίνεται κατανοητή μέσα σε ένα πλαίσιο. Η γνώση και η κατανόηση του πλαισίου είναι απαραίτητη για την κατανόηση της συμπεριφοράς.

Οι πρώτες έρευνες που στράφηκαν προς τους περιβαλλοντικούς παράγοντες είναι αυτές που έγιναν από το τμήμα κοινωνιολογίας του Πανεπιστημίου του Σικάγο. Σύμφωνα με τα συμπεράσματα της «Σχολής του Σικάγο» –όρος καθιερωμένος στην παγκόσμια βιβλιογραφία- η εγκληματική συμπεριφορά των νεαρών είναι αποτέλεσμα της επιρροής των ήδη εγκληματιών νεαρών συντρόφων τους και του όλου κοινωνικού περιβάλλοντος μέσα στο οποίο ζουν (Shaw και McKay, 1972). Προς την ίδια κατεύθυνση είναι και η θεωρία του Sutherland (1947) - σύμφωνα με την οποία η εγκληματική συμπεριφορά ούτε κληρονομείται, ούτε εφευρίσκεται αλλά μαθαίνεται - καθώς και άλλες θεωρίες (Short, 1957) οι οποίες τονίζουν την σημαντικότητα των σχέσεων, της διάδρασης και της κουλτούρας στην εγκληματογένεση.

2. Περιλαμβάνει μια διαδικασία κοινωνικού στίγματος

Σύμφωνα με τη δεύτερη γενική κοινωνιολογική προσέγγιση του εγκλήματος, μερικές ομάδες ή υποομάδες έχουν την εξουσία να ορίσουν μια συμπεριφορά σαν εγκληματική και επομένως να ελέγχουν τι είναι εγκληματικό και ποιος είναι εγκληματίας. Αν σε μια συμπεριφορά μπει η ετικέτα της παράβασης, τότε έχουμε παραβάτες, αν δεν μπει ή εξαλειφθεί, τότε δεν έχουμε παραβάτες. Επιπλέον, παραβάτες έχουμε μόνον αν αναγνωρισθούν σαν τέτοιοι. Η ετικέτα

του παραβάτη, είτε κάποιος έχει εκδηλώσει αντίστοιχη συμπεριφορά είτε όχι, έχει συνέπειες για την αυτο-εικόνα του και για τη δημόσια εικόνα του. Το πιθανό αποτέλεσμα είναι ότι το άτομο αυτό θα εξελιχθεί τελικά σε παραβάτη (Kitsuse, 1962; Erikson, 1966).

3. Μπορεί να γίνει κατανοητό μόνο μέσα στο πλαίσιο των κοινωνικών δομών

Οι κοινωνικές δομές αντανακλούν τη δομή της εξουσίας και τις σχέσεις μεταξύ φύλων, φυλών και κοινωνικών στρωμάτων. Σύμφωνα με αυτή την ευρεία κοινωνιολογική προσέγγιση, το περιβάλλον/κοινωνία, υπό τη μορφή των δομών ευθύνεται για την εγκληματογένεση. Σε αυτό το ευρύτατο πλαίσιο υπάγονται οι θεωρίες που θεωρούν την εγκληματική συμπεριφορά αποτέλεσμα των κοινωνικών και οικονομικών ανισοτήτων. Η θεωρία της ανομίας του Merton (1938), η θεωρία του εγκληματικού υπόκοσμου του Cohen (1955), και η θεωρία των συστημάτων διαφορετικών ευκαιριών των Cloward και Ohlin (1960) είναι χαρακτηριστικές θεωρίες που τονίζουν τον ρόλο των κοινωνικών ανισοτήτων στην εγκληματογένεση. Επίσης μέσα στο ίδιο ευρύ πλαίσιο εντάσσεται και η μαρξιστική ή κριτική εγκληματολογία (Quinney, 1977).

Σε μια ανασκόπηση των σύγχρονων εγκληματολογικών προσεγγίσεων το 1982, η Eileen Leonard παρατηρεί ότι δεν είχαν σχεδόν τίποτε να πουν για τη γυναίκα και το έγκλημα. Και δεν είναι η μόνη που έκανε αυτή την παρατήρηση. Πολλοί που έχουν ασχοληθεί με τη διερεύνηση της εγκληματογένεσης στις γυναίκες βρίσκουν ότι η σύγχρονη θεωρητική προσέγγιση των αιτίων της εγκληματικής συμπεριφοράς δεν καλύπτει, ικανοποιητικά, το θέμα (Heidensohn, 1985).

Πέραν αυτού όμως, και οι εξηγήσεις που δίνονται για αυτήν την παράλειψη είναι πολύ περιορισμένες. Η Carol Smart μια από τις πρωτοπόρους στην μελέτη της γυναίκας και τη σχέση της με το έγκλημα στο βιβλίο της *Women, Crime and Criminology* (1977) υποστηρίζει ότι προφανώς λόγω του χαμηλού επιπέδου της εγκληματικότητας ανάμεσα στις γυναίκες, δεν υπήρξε επιστημονικό ενδιαφέρον για μελέτη του φαινομένου. Η εξήγησή αυτή έχει θεωρηθεί σαν πολύ απλοϊκή και έχει υποστηριχθεί η άποψη, κυρίως από τις πρωτοπόρους στη φεμινιστική εγκληματολογία ότι θα πρέπει να υπάρχει μια πιο σύνθετη εξήγηση του φαινομένου (Heidensohn, 1985).

Πράγματι, ο Hermann Mannheim στο βιβλίο του *Comparative Criminology* (1965), δίνει μια από τις βάσεις στην οποία στηρίζεται η φεμινιστική εγκληματολογία για να εξηγήσει την περιθωριοποίηση της γυναίκας και της εγκληματικής συμπεριφοράς της από τη σύγχρονη εγκληματολογία. Η εγκληματικότητα, υποστηρίζει ο Mannheim, για χρόνια ήταν το αντικείμενο ενασχόλησης ανδρών όπως οι νομοθέτες, οι δικαστές, οι αστυνομικοί και οι σωφρονιστικοί υπάλληλοι. Επίσης το ίδιο ίσχυε και για τη θεωρητική και εμπειρική μελέτη του θέματος. Επομένως, ήταν σχεδόν αναπόφευκτο να έχουμε μια μονόπλευρη εικόνα του θέματος με τους άνδρες να επικρατούν σαν αντικείμενο μελέτης της εγκληματολογίας.

Τη δεκαετία του 60 τονίστηκε ιδιαίτερα η ανάγκη να προσεγγίσει η εγκληματολογία το αντικείμενο μελέτης της από την οπτική γωνία των δραστών (Becker, 1963; Matza, 1969). Με τη μέθοδο αυτή, η εγκληματολογία θα αποκτούσε μια πιο ακριβή εικόνα των εγκληματικών συμπεριφορών και των δραστών τους. Αυτό ήταν ιδιαίτερα θετικό για τη μελέτη της γυναικείας εγκληματικότητας, η οποία μέχρι τότε εξετάζοταν μέσα από την ανδρική οπτική γωνία. Για παράδειγμα, η πορνεία παραδοσιακά εξετάζεται σε σχέση με την ανάγκη των ανδρών για σεξουαλική διέξοδο και την παροχή αντίστοιχης υπηρεσίας από τις γυναίκες. Αυτή η προσέγγιση εστιάζει στην οικονομική φύση της σχέσης, κάνει όμως κάποιες υπόρρητες παραδοχές για την ανδρική και γυναικεία σεξουαλικότητα. Οι άνδρες θεωρούνται ότι έχουν ιδιαίτερα έντονες σεξουαλικές επιθυμίες η μη εκτόνωση των οποίων θα ήταν πρόβλημα. Αντίθετα οι γυναίκες, στο βαθμό που δεν υπάρχουν αντίστοιχοι άνδρες-πόρνες να τις εξυπηρετήσουν, θεωρούνται ότι δεν έχουν αντίστοιχες επιθυμίες. Οι γυναίκες, αναλαμβάνοντας τον ρόλο της πόρνης, είναι η παθητική διέξοδος της ανδρικής ανάγκης και επιπλέον «στιγματίζονται» για αυτό το ρόλο και τιμωρούνται είτε κοινωνικά είτε νομικά.

Αν οι εγκληματολόγοι μελετούσαν την πορνεία από την πλευρά της πόρνης, θα έβαζαν και άλλα ερωτήματα, όπως

- **Πως ορίζεται και αντιμετωπίζεται η σεξουαλικότητα για τους άνδρες και πως για τις γυναίκες στις περισσότερες κοινωνίες.** Για μεν τους άνδρες είναι μια φυσική ανάγκη που πρέπει να εκπληρωθεί, για δε τις γυναίκες μπαίνει μέσα σε αυστηρούς κοινωνικούς κανόνες.
- **Κατά πόσο συνδέεται η σεξουαλικότητα με την ηθική.** Για παράδειγμα, η Wilson (1978) βρήκε ότι κορίτσια με παραβατική συμπεριφορά έχουν μια διαφορετική αντίληψη για την ηθική συμπεριφορά που δεν συμπίπτει με την διχοτομική διάκριση παρθένας/πόρνης που συνήθως επιβάλλεται σε πολλές συντηρητικές κοινωνίες. Οι πόρνες, όπως και οι γυναίκες με άλλες παραβατικές συμπεριφορές έχουν τους δικούς τους κώδικες και κανόνες σεξουαλικής συμπεριφοράς.
- Επίσης, μια γυναικεία προσέγγιση της πορνείας θα ενδιαφερόταν να εξετάσει **τα στερεότυπα της γυναικείας υποκοουλτούρας που είναι εδραιωμένα σε πολλές κοινωνίες.** Μερικά από αυτά τα στερεότυπα είναι ότι οι πόρνες είναι ανταγωνιστικές μεταξύ τους, δεν αλληλοεμπιστεύονται, είναι δόλιες κλπ. Μελέτες έχουν δείξει ότι οι γυναίκες αυτές φτιάχνουν ομάδες και δίκτυα για συναισθηματική, οικονομική και επαγγελματική αλληλοστήριξη.

Γενικά η σύγχρονη εγκληματολογία όταν ασχολείται με τη γυναικεία εγκληματικότητα περιορίζεται σε πολύ λίγες κατηγορίες εγκληματικής συμπεριφοράς. Οι περισσότερες από αυτές τις κατηγορίες σχετίζονται με σεξιστικά στερεότυπα. Έτσι, οι περισσότερες μελέτες γυναικείας εγκληματικότητας περιορίζονται σε συμπεριφορές σχετικές με τη γυναικεία σεξουαλικότητα, όπως η πορνεία και η ελευθεριότητα, ή σε συμπεριφορές που προέρχονται από την υποτιθέμενη έλλειψη ικανότητας των γυναικών να

ελέγχουν τα συναισθήματά τους, όπως οι ψυχοπνευματικές ασθένειες, ο αλκοολισμός, η εξάρτηση από ουσίες κλπ. Σύμφωνα με τη φεμινιστική κριτική στη σύγχρονη εγκληματολογία, οι ερευνητές επιλέγουν να μελετήσουν θέματα που αυτοί θεωρούν ενδιαφέροντα. Επειδή οι ερευνητές είναι άνδρες, διαλέγουν θέματα ερεθιστικά όπως η γυναικεία σεξουαλικότητα.

Πέραν από το περιορισμένο περιεχόμενο των ερευνών, οι ερμηνείες της γυναικείας εγκληματικότητας συνδέονται με τη σεξουαλική θέση της γυναίκας στη κοινωνία. Γενικά, οποιαδήποτε παραβατική συμπεριφορά της γυναίκας θεωρείται ότι σχετίζεται με τη σεξουαλική της συμπεριφορά (Chesney-Lind, 1977). Οι σύγχρονες εγκληματολογικές προσεγγίσεις βασίζονται σε σεξιστικές παραδοχές σχετικά με την ανδρική και γυναικεία παραβατική συμπεριφορά. Πολλές από τις μελέτες στηρίζονται στη παραδοχή ότι οι γυναίκες εγκληματίες χάνουν τον έλεγχο των συναισθημάτων τους, ή το σεξουαλικό τους έλεγχο και ότι δρουν ενστικτωδώς (Millman, 1975). Γενικά η γυναικεία παραβατικότητα σχετίζεται άμεσα με σεξουαλικές παθολογικές καταστάσεις.

1.γ. Η Φεμινιστική Εγκληματολογία

Όπως έχει ήδη αναφερθεί, τις δεκαετίες το 60 και το 70 έχουμε την εμφάνιση του δεύτερου κύματος του φεμινιστικού κινήματος, το οποίο ονομάστηκε και «κίνημα απελευθέρωσης γυναικών». Η τρίτη φάση του κινήματος άρχισε τη δεκαετία του 80 και έχει σαν βάση ανάλυσης την πατριαρχία και τη διάχυτη ανδροκρατία σε όλους τους τομείς της κοινωνίας. Παρενθετικά θα πρέπει να αναφερθεί ότι το φεμινιστικό κίνημα έχει αρκετά παρακλάδια, όπως το φιλελεύθερο, το ριζοσπαστικό, το μαρξιστικό/σοσιαλιστικό και το μεταμοντέρνο.

Πολλοί εγκληματολόγοι έχουν προσπαθήσει να συνδέσουν τη γυναικεία εγκληματικότητα με τους παραδοσιακούς γυναικείους ρόλους. Για παράδειγμα, υποστηρίζουν, η κλοπή σε καταστήματα είναι αποτέλεσμα του ρόλου και των συνεπαγόμενων ευκαιριών που έχουν οι γυναίκες σαν καταναλωτές. Αντίστοιχα εγκλήματα όπως η ληστεία, η βιαιοπραγία ή η κατάχρηση που σπάνια διαπράττονται από γυναίκες είναι πέραν από τους φυσικούς ή κοινωνικούς ρόλους της γυναίκας.

Αυτή η συσχέτιση οδήγησε μερικούς στην πρόβλεψη ότι όσο θα αλλάζουν οι κοινωνικοί ρόλοι της γυναίκας, τόσο θα αλλάζουν και οι κανόνες που διέπουν την εγκληματική συμπεριφορά της. Όσο το κίνημα απελευθέρωσης των γυναικών θα καταρρίπτει τον παραδοσιακό διαχωρισμό των κοινωνικών ρόλων σε ανδρικούς και γυναικείους, τόσο η γυναικεία εγκληματικότητα θα εξομοιώνεται με την ανδρική εγκληματικότητα. Στην ίδια λογική εντάσσεται και το επιχείρημα ότι οι αντικειμενικές αλλαγές στη θέση της γυναίκας στη σύγχρονη κοινωνία και πιο συγκεκριμένα οι αυξημένες ευκαιρίες που έχει σήμερα για εξω-οικιακή απασχόληση της δίνουν επίσης ευκαιρίες για εγκληματική συμπεριφορά.

Αυτή θεωρητική άποψη που διαμορφώθηκε την δεκαετία του 70 στηρίχθηκε σε μεγάλο βαθμό σε βιβλία όπως της Freda Adler *Sisters in Crime* (1975) και

της Rita Simon *Women and Crime* (1975) στα οποία υποστηρίζουν ότι η απελευθέρωση της γυναίκας και οι αυξημένες ευκαιρίες που έχει αποκτήσει στο κοινωνικοοικονομικό πεδίο την έκαναν να έχει ίσες ευκαιρίες με τον άνδρα και στο έγκλημα. Δηλαδή, σύμφωνα πάντα με αυτή τη θεωρητική προσέγγιση, η γυναίκα δράστης άρχισε να παρουσιάζει ποιοτικά και ποσοτικά χαρακτηριστικά παρόμοια με αυτά του άνδρα δράστη. Η ανάλυση εμπειρικών δεδομένων έδωσε ανάμικτα αποτελέσματα. Σε άλλες έρευνες επιβεβαιώθηκε αυτή η θέση και σε άλλες όχι.

Βέβαια ακόμα και αν υπάρχει συσχέτιση της γυναικείας απελευθέρωσης και της γυναικείας εγκληματικότητας, δεν σημαίνει ότι υπάρχει αιτιώδης σχέση μεταξύ των δυο. Σύμφωνα με την Eleanor Miller (1986) το γυναικείο κίνημα και οι αλλαγές στους ρόλους που αυτό συνεπάγεται δεν ευθύνεται για την αύξηση της γυναικείας εγκληματικότητας τις τελευταίες δεκαετίες, η οποία εγκληματικότητα, σημειωτέον, είναι σχεδόν αποκλειστικά οικονομική. Τόσο το γυναικείο κίνημα όσο και η γυναικεία εγκληματικότητα είναι αποτέλεσμα ευρύτερων και βαθύτερων κοινωνικοδομικών αλλαγών.

Η συσχέτιση της αύξησης της γυναικείας εγκληματικότητας με την έντονη δραστηριότητα του γυναικείου κινήματος γίνεται γιατί αυτά τα δυο φαινόμενα συμπίπτουν χρονικά. Όμως, κατά τη Miller, αυτοί που κάνουν αυτή τη συσχέτιση παραβλέπουν ότι την ίδια χρονική περίοδο, μέσα της δεκαετίας του 60, τα ποσοστά της ανεργίας των γυναικών ήταν κατά πολύ υψηλότερα από τα αντίστοιχα ποσοστά της ανεργίας των ανδρών. Τη δεκαετία του 60 εισχώρησαν στο εργατικό δυναμικό γυναίκες μέσης ηλικίας και μέσης τάξης με υψηλό επίπεδο εκπαίδευσης και με παιδιά. Αυτή η κοινωνική κατηγορία που δεν είχε εργασθεί πριν, έφερε σε μειονεκτική θέση μέσα στο εργατικό δυναμικό τις νεώτερες και χαμηλότερου κοινωνικού επιπέδου γυναίκες. Παράλληλα, μειώθηκαν οι ανειδίκευτες θέσεις εργασίας που παραδοσιακά ανήκαν στη κοινωνική κατηγορία των νεαρών γυναικών από τα χαμηλότερα στρώματα. Αυτή η διπλή πίεση δημιούργησε μια κατηγορία γυναικών για τις οποίες η εγκληματική δραστηριότητα γίνεται διέξοδος για τα οικονομικά τους προβλήματα. Η θεωρία της Miller υποστηρίζεται και από ιστορικά δεδομένα τα οποία καταγράφουν σημαντική αύξηση των εγκλημάτων κατά της περιουσίας από γυναίκες σε περιόδους οικονομικής ύφεσης. Με άλλα λόγια, η Miller συνδέει τη γυναικεία εγκληματικότητα με την αύξηση ποσοστών φτώχειας μεταξύ των γυναικών στηρίζοντας έτσι την ευρύτερη κοινωνιολογική προσέγγιση η οποία συνδέει, γενικά, τη φτώχεια, την ανεργία και την εγκληματικότητα. Αυτή η προσέγγιση εξηγεί τόσο την ανδρική όσο και τη γυναικεία εγκληματικότητα στο πλαίσιο των δομοκοινωνικών χαρακτηριστικών όπως η τάξη, η φυλή και το φύλο.

Η φεμινιστική προσέγγιση, όπως και η ριζοσπαστική εγκληματολογία, θεωρεί ότι τόσο ο ορισμός του εγκλήματος όσο και το σύστημα ποινικής δικαιοσύνης είναι σημαντικοί παράγοντες του γενικότερου συστήματος κοινωνικού ελέγχου. Το τι αποτελεί εγκληματική πράξη ορίζεται από μια ομάδα ανθρώπων οι οποίοι έχουν την εξουσία να το πράξουν και οι οποίοι το κάνουν με σκοπό να προστατεύσουν τα συμφέροντά τους. Έτσι σαν εγκληματικές ορίζονται πράξεις των ανίσχυρων, ιδιαίτερα πράξεις κατά της περιουσίας. Οι νόμοι που ορίζουν το έγκλημα γίνονται από τους οικονομικά και πολιτικά

ισχυρούς. Παράλληλα δημιουργούν νόμους που τους επιτρέπουν να πλουτίζουν. Με βάση αυτή την άποψη, μπορούμε να αναρωτηθούμε γιατί άλλες πράξεις είναι εγκληματικές και άλλες δεν είναι, ή γιατί η ίδια πράξη σε διαφορετικές χρονικές περιόδους ή σε διαφορετικές κοινωνίες είναι ή δεν είναι εγκληματική, πράγμα το οποίο κάνει και φεμινιστική εγκληματολογία.

Κλασικό παράδειγμα είναι η άμβλωση για την οποία σε διαφορετικές ομάδες ή σε διαφορετικές χρονικές περιόδους αλλάζει ο ορισμός της σαν εγκληματικής πράξης ή όχι. Αυτοί που ορίζουν τότε η άμβλωση είναι έγκλημα και τότε δεν είναι παραβλέπουν τα δικαιώματα της γυναίκας και στηρίζουν δικαιώματα άλλων ομάδων, οικονομικά, συντεχνιακά, θρησκευτικά, κλπ. Ένα άλλο παράδειγμα είναι ο ορισμός του ποιος έχει εξουσία πάνω στο ανθρώπινο σώμα και από που απορρέει αυτή η εξουσία. Αν λοιπόν ορίσουμε ότι ο μόνος που έχει εξουσία πάνω στο σώμα μας είναι ο θεός που πιστεύουμε, πράγμα το οποίο ίσχυε στο μεσαίωνα στη χριστιανική θρησκεία και ισχύει σήμερα σε διάφορες αιρέσεις και θρησκείες, τότε η άσκηση του ιατρικού επαγγέλματος μπορεί να θεωρηθεί εγκληματική. Αν οι έχοντες την εξουσία σε μια ομάδα το κάνουν νόμο της ομάδας, τότε αυτόματα οι γιατροί γίνονται εγκληματίες. Με την ίδια λογική, αν οι έχοντες την εξουσία έκριναν την εμφύτευση σιλικόνης στο ανθρώπινο σώμα ή την παραγωγή εργαλείων βασανισμού εγκληματική, εκατοντάδες εταιρείες θα ήταν εκτός νόμου. Στο ίδιο πλαίσιο εντάσσεται και ο βιασμός μέσα στον γάμο. Αν ο σύζυγος δεν είχε, κατά το νόμο την εξουσία πάνω στο σώμα της συζύγου, θα μπορούσε να κατηγορηθεί για βιασμό. Στο βαθμό όμως που ο νόμος υπόρρητα θεωρεί ότι ο σύζυγος έχει εξουσία στο σώμα της συζύγου ή τουλάχιστον έχει περισσότερη εξουσία από ότι έχει η γυναίκα στο σώμα της, ο βιασμός της συζύγου από τον σύζυγο δεν θεωρείται έγκλημα.

Το φεμινιστικό κίνημα στη τελευταία του φάση υποστηρίζει ότι ο ισχυρισμός ότι η απελευθέρωση της γυναίκας την εξομοίωσε με τον άνδρα ως προς την εγκληματογένεση δεν έχει βάση. Οι γυναίκες εξακολουθούν να διαπράττουν διαφορετικά και λιγότερα - με εξαίρεση την πορνεία και τη κλοπή σε καταστήματα - εγκλήματα από τους άνδρες. Βεβαίως δεν διαπράττουν εγκλήματα που διέπρατταν τον 19^ο αιώνα, όπως η ανθρωποκτονία με δηλητήριο, τουλάχιστον στις δυτικούς τύπου κοινωνίες. Για να μπορέσουμε να εξηγήσουμε την εγκληματική συμπεριφορά των γυναικών και τα χαμηλότερα ποσοστά εμφάνισης αυτής της συμπεριφοράς σε σχέση με τους άνδρες, πρέπει να αναγνωρίσουμε το ρόλο που παίζει το φύλο σαν κοινωνικό κατασκευάσμα και τη γενικότερη διαφορετική συμπεριφορά που συνεπάγεται αυτό το κατασκευάσμα για άνδρες και γυναίκες. Επίσης θα πρέπει να δούμε πως η κοινωνική έννοια του φύλου διαφοροποιείται σε μειονότητες και στις χαμηλότερες κοινωνικό-οικονομικές τάξεις.

Η φεμινιστική εγκληματολογία χρησιμοποιεί ένα συνδυασμό κοινωνικοπολιτισμικών παραγόντων για την εξήγηση της εγκληματικής συμπεριφοράς των γυναικών. Πρώτον, οι μηχανισμοί κοινωνικού ελέγχου για τα κορίτσια και τις γυναίκες, σε σύγκριση με τα αγόρια και τους άνδρες, δεν επιτρέπουν τόση ελευθερία κίνησης όση στους άνδρες. Περισσότερη επιτήρηση από την οικογένεια και περιορισμός της δραστηριότητας στον ιδιωτικό χώρο μειώνει τη πρόσβαση σε εγκληματογόνες καταστάσεις.

Δεύτερον, κανονιστικές διαφορές ως προς τι είναι πρόπτουσα συμπεριφορά έχουν σαν βάση το φύλο. Σύμφωνα με αυτά τα κανονιστικά πρότυπα, οι άνδρες πρέπει να είναι πιο επιθετικοί, πιο εξουσιαστικοί, πιο ριψοκίνδυνοι από τις γυναίκες. Αυτές οι διαφορές φαίνονται και στην εγκληματική συμπεριφορά. Επίσης, η επιφόρτιση της γυναίκας με την ανατροφή των παιδιών είναι άλλος ένας παράγοντας που της αποσπά την προσοχή από τον δημόσιο χώρο και την περιορίζει περισσότερο από τους άνδρες στον ιδιωτικό. Όταν λοιπόν οι γυναίκες διαπράττουν εγκλήματα, και μάλιστα εγκλήματα βίας, υπάρχει μεγαλύτερη πιθανότητα από ότι στους άνδρες οι στόχοι τους να είναι μέλη του οικογενειακού τους περιβάλλοντος.

2. ΜΕΡΙΚΕΣ ΠΟΣΟΤΙΚΕΣ ΚΑΙ ΠΟΙΟΤΙΚΕΣ ΔΙΑΦΟΡΕΣ

Από τις διεθνείς στατιστικές γνωρίζουμε ότι σε γενικές γραμμές οι γυναίκες διαπράττουν το 15% των εγκλημάτων βίας και το 28% των εγκλημάτων κατά της περιουσίας. Τα τελευταία τριάντα χρόνια ο αριθμός των εγκλημάτων που έχουν διαπραχθεί από γυναίκες έχουν αυξηθεί κατά 150%. Η πορνεία και η κλοπή σε καταστήματα είναι τα εγκλήματα στα οποία τα ποσοστά των γυναικών ξεπερνούν τα ποσοστά των ανδρών. Επίσης εκτός από τις ποσοτικές διαφορές, τα εγκλήματα των γυναικών διαφοροποιούνται και ποιοτικά. Για παράδειγμα στις ανθρωποκτονίες τα θύματα των γυναικών δραστών είναι διαφορετικά από τα θύματα των ανδρών δραστών.

Πίνακας 1: Ανθρωποκτονίες: Θύματα και Δράστες/Διαφορές

Θύμα	Δράστης	
	Γυναίκα	Άνδρας
Σύζυγος	28%	6%
Πρώην σύζυγος	2%	1%
Παιδί	17%	8%
Εραστής	14%	4%
Γνωστός	32%	55%
Άγνωστος	7%	26%
Σύνολο	100%	100%

Πηγή: O' Connor, T. Criminology Syllabus. North Carolina, Wesleyan College, 2004

Διεθνείς μελέτες αλλά και οργανισμοί και ομάδες που παρακολουθούν την γυναικεία εγκληματικότητα συμφωνούν στο ότι οι γυναίκες δράστες από τις κατώτερες κοινωνικοοικονομικές τάξεις και τις μειονότητες εμφανίζονται με ποσοστά τέσσερις με πέντε φορές υψηλότερα από τα αντίστοιχα ποσοστά των γυναικών αυτών των ομάδων στις κοινωνίες τους. Για παράδειγμα στην Αγγλία, ενώ οι γυναίκες που ανήκουν σε μειονότητες δεν ξεπερνούν το 5% του πληθυσμού, οι γυναίκες δράστες που είναι στις φυλακές από τις αντίστοιχες μειονότητες αποτελούν το 25%. Τα τελευταία χρόνια με την εντεινόμενη παγκοσμιοποίηση, παρατηρείται το φαινόμενο της αύξησης των ποσοστών γυναικών που φεύγουν από τη χώρα τους - πολλές φορές χωρίς τη θέλησή τους όπως θα δούμε στη συνέχεια - για να διαπράξουν ένα

έγκλημα σε μια άλλη χώρα, για παράδειγμα να μεταφέρουν ναρκωτικά. Έτσι, παρατηρείται μια αύξηση στα ποσοστά φυλακισμένων αλλοδαπών γυναικών.

III ΟΙ ΓΥΝΑΙΚΕΣ ΩΣ ΘΥΜΑΤΑ

Η κατανόηση της γυναικείας εγκληματικότητας δεν θα μπορούσε να είναι επαρκής χωρίς τη σύγχρονη θεώρηση της γυναικείας θυματοποίησης. Μέχρι τη δεκαετία του 70 του περασμένου αιώνα, εγκλήματα όπως ο βιασμός, η άσκηση σωματικής βίας από το σύζυγο, η ενδο-οικογενειακή βία γενικότερα δεν ξεπερνούσαν τα ερμητικά κλειστά όρια της οικογένειας και, επομένως, σχεδόν ποτέ δεν γίνονταν γνωστά. Ιστορικά, η προσπάθεια του συστήματος της ποινικής δικαιοσύνης για να αντιμετωπίσει αυτό το πρόβλημα ήταν δυσανάλογα μικρότερη από το πρόβλημα. Επειδή αυτά τα εγκλήματα διαπράττονται συνήθως από άτομα γνωστά στο θύμα, δεν ξεπερνούν τη σφαίρα του ιδιωτικού χώρου και δεν «ταιριάζουν» στην παραδοσιακή εικόνα του εγκλήματος όπου ο δράστης και θύμα δεν γνωρίζονται.

Σύμφωνα με την αναφορά του επιτροπής Human Rights Watch (2001, World Report) το 2000 μια στις τρεις γυναίκες σε όλο τον κόσμο υπήρξε θύμα φυσικής κακοποίησης και κυρίως από κάποιον γνωστό όπως ο σύζυγος ή ένας άλλος άνδρας μέλος της οικογένειας. Σύμφωνα πάντα με αυτήν την αναφορά, ή πρόκειται για το Περού, την Ιορδανία, τις Ηνωμένες Πολιτείες, τη Νότια Αφρική ή οποιαδήποτε άλλη χώρα, οι περισσότεροι από τους άνδρες που κτυπούν ή βιάζουν γυναίκες που μένουν μαζί ή είναι υπό την επιτήρησή τους, ή σκοτώνουν γυναίκες μέλη της οικογένειας για να επανορθώσουν την «χαμένη τιμή της οικογένειας» ή κακοποιούν σεξουαλικά μαθήτριες μένουν ατιμώρητοι από τον νόμο. Στο Πακιστάν, τουλάχιστον δυο γυναίκες καίγονται κάθε μέρα σε επεισόδια ενδο-οικογενειακής βίας. Η βουλή της Ιορδανίας σε συντριπτικό ποσοστό αρνήθηκε να άρει το άρθρο 340 του ποινικού κώδικα που προβλέπει το ελάχιστο της ποινής για άνδρες που σκοτώνουν γυναίκες μέλη της οικογένειάς τους για «λόγους τιμής» με τη δικαιολογία ότι προστατεύουν έτσι τις παραδόσεις της Ιορδανίας από «δυτικές» επιδράσεις. Στη Ρωσία, το 1999, τέσσερα εκατομμύρια άνδρες κακοποίησαν γυναίκες μέλη της οικογένειάς τους. Στο Περού, εννέα στις δέκα γυναίκες το 1999 έγιναν θύματα κακοποίησης από άνδρες με τους οποίους είχαν προσωπικές σχέσεις. Στη Νότια Αφρική το 2000 νεαρές γυναίκες έγιναν θύματα όχι μόνο στο σπίτι αλλά και στο σχολείο. Πάντα σύμφωνα με την επιτροπή Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, άνδρες μαθητές και δάσκαλοι καθημερινά κακοποιούν μαθήτριες χωρίς καμία αρνητική για αυτούς συνέπεια, κυρίως γιατί δεν υπάρχουν μηχανισμοί στήριξης και προστασίας στους οποίους θα μπορούσαν να προσφύγουν αυτές οι γυναίκες. Σε έρευνα χρηματοδοτούμενη από την κεντρική κυβέρνηση στη Καλιφόρνια και στο Τέξας των ΗΠΑ, οι κρατούμενες σε ποσοστό 18% ομολόγησαν ότι υφίστανται σεξουαλική κακοποίηση από τους φύλακες. Σε άλλη έρευνα, η Επιτροπή Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων έδειξε ότι στη Καλιφόρνια κρατούμενες που βιάζονταν από τους φύλακες δεν το ανέφεραν σε κανέναν από το φόβο της εκδίκησης των βιαστών. Στο Michigan, με νόμο από το Μάρτιο του 2000 οι κρατούμενοι εξαιρούνται από την προστασία του πολιτικού δικαιώματος που προστατεύει

από τη διάκριση του πολίτη λόγω φυλής ή φύλου. Στην ουσία αυτό σημαίνει ότι οι γυναίκες κρατούμενες δεν μπορούν να προσφύγουν στη δικαιοσύνη για παραβίαση βασικών ανθρωπίνων δικαιωμάτων τους.

Σύμφωνα με επίσημα στοιχεία, στην Ευρωπαϊκή Ένωση η οικογενειακή βία κατά των γυναικών υπάρχει σε όλα τα κράτη και διαπερνά τις κοινωνικές τάξεις. Συγκεκριμένα, μια στις πέντε γυναίκες έχει υπάρξει θύμα βίας από το σύντροφό της. Το 25% των εγκλημάτων βίας αφορούν κακοποίηση από σύζυγο ή σύντροφο. Κάθε χρόνο χιλιάδες γυναίκες και παιδιά εγκαταλείπουν τα σπίτια τους, επειδή γίνονται θύματα κακοποίησης.

1. ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΘΥΜΑΤΟΠΟΙΗΣΗΣ ΓΥΝΑΙΚΩΝ - ΚΑΚΟΠΟΙΗΣΗ

Τις τελευταίες δεκαετίες και με τη βοήθεια της ανάπτυξης και ενδυνάμωσης κινήσεων για ανθρωπίνους δικαιώματα, προστασία μειονοτήτων και του φεμινιστικού κινήματος παρατηρούμε δραστικές αλλαγές στον τομέα της θυματοποίησης γενικότερα και της θυματοποίησης των γυναικών ειδικότερα. Η έννοια του εγκλήματος έτσι όπως την αντιλαμβάνεται ο πολίτης έχει διευρυνθεί και περιλαμβάνει συμπεριφορές σαν αυτές που ήδη αναφέραμε. Επομένως, υπάρχει μια διαφοροποίηση της στάσης του κόσμου απέναντι σε τέτοια εγκλήματα. Υπάρχει επίσης διαφοροποίηση της στάσης όλων των μηχανισμών του συστήματος της ποινικής δικαιοσύνης από την αστυνομία μέχρι τα δικαστήρια.

Βασικός παράγοντας θυματοποίησης των γυναικών μέσα στην οικογένεια τους είναι η επίδραση που έχουν τα πατριαρχικά κατάλοιπα στη δυναμική των στενών προσωπικών σχέσεων μεταξύ ανδρών και γυναικών. Τα εγκλήματα βίας κατά των γυναικών από μέλη της οικογένειάς τους αντανakλούν το κοινωνικό κατασκεύασμα του φύλου μέσα στα πατριαρχικά πλαίσια όπου η ανδρική εξουσία και ο έλεγχος επί των γυναικών είναι δεδομένος. Αποτέλεσμα αυτής της προσέγγισης της γυναικείας θυματοποίησης είναι η θεώρηση του άνδρα δράστη όχι σαν μια ψυχολογικά διαταραγμένη και βίαια προσωπικότητα αλλά σαν μια προσωπικότητα διαμορφωμένη από τα πρότυπα του κοινωνικά κατασκευασμένου φύλου (Goodstein, 2000)

Πέραν από την οικογένεια, ένας άλλος χώρος που η γυναίκα γίνεται θύμα εγκληματικής δράσης είναι ο χώρος των επιχειρήσεων. Είτε σαν εργαζόμενη, είτε σαν καταναλώτρια προϊόντων που παράγονται, κατά κύριο λόγο, για να καταναλωθούν από αυτή. Για τη γυναίκα εργαζόμενη η οποία παρενοχλείται σεξουαλικά ή υφίσταται σωματική ή ψυχολογική βία, το πλέγμα των σχέσεων του εξουσιαστικού άνδρα εργοδότη και της ίδιας μέσα και πάλι στα πλαίσια της πατριαρχίας είναι καθοριστικό για αυτή τη μορφή θυματοποίησης. Όμως, τα τελευταία χρόνια, όλο και πιο συχνά και όλο και περισσότερες γυναίκες πέφτουν θύματα εταιρειών που τους πωλούν προϊόντα που είτε βλάπτουν την υγεία τους –σιλικόνη για «αισθητικούς» λόγους, χάπια αδυνατίσματος, επικίνδυνες «αισθητικές» χειρουργικές επεμβάσεις – είτε τις παραπλανούν – αδυνατίσμα σε μια εβδομάδα, τέλεια και μόνιμη αποτρίχωση σε μια εφαρμογή. Και αυτό το είδος της θυματοποίησης ανάγεται στα πατριαρχικά

κοινωνικοπολιτισμικά κατάλοιπα όπου η γυναίκα πρέπει σαν αντικείμενο σεξουαλικού πόθου και να αρέσει με κάθε θυσία.

2. Ο ΒΙΑΣΜΟΣ ΣΑΝ ΕΝΑ ΙΔΙΑΙΤΕΡΟ ΕΓΚΛΗΜΑ ΒΙΑΣ ΚΑΤΑ ΤΩΝ ΓΥΝΑΙΚΩΝ

Οι μελέτες για το βιασμό έχουν δείξει ότι ο βιασμός συνδέεται με τη γενικότερη θέση της γυναίκας στη κοινωνία. Οι γυναίκες στη κατώτερη κοινωνική θέση έχουν περισσότερες πιθανότητες να πέσουν θύματα βιασμού. Οι έρευνες θυματοποίησης έχουν δείξει ότι οι χωρισμένες γυναίκες έχουν μεγαλύτερες πιθανότητες να πέσουν θύματα βιασμού από αυτές που δεν έχουν παντρευτεί ποτέ, ενώ οι παντρεμένες πολύ λιγότερες πιθανότητες από τις άλλες δυο ομάδες. Οι άνεργες γυναίκες και αυτές δεν ζουν με την οικογένειά τους έχουν επτά φορές περισσότερες πιθανότητες να βιασθούν από ότι οι γυναίκες-σύζυγοι. Τα ποσοστά βιασμών είναι πολύ υψηλότερα για τις γυναίκες αρχηγούς μονογονεϊκών οικογενειών καθώς και για όλες τις γυναίκες με εισόδημα κάτω των 10.000 \$ το χρόνο (Bowker, 1981).

Τα στοιχεία μας οδηγούν στο συμπέρασμα ότι η διερεύνηση των αιτίων για το βιασμό μάλλον δεν θα πρέπει να στρέφεται προς τα χαρακτηριστικά του άνδρα-βιαστή, αλλά της γυναίκας-θύματος και πιο συγκεκριμένα στα κοινωνικά της χαρακτηριστικά. Αυτό βέβαια δεν σημαίνει ότι ευθύνεται η γυναίκα για τη θυματοποίησή της, αλλά το αντίθετο. Οι εξήγηση του βιασμού μάλλον βρίσκεται στην πολιτική και οικονομική θέση της γυναίκας στη κοινωνία.

Η προσπάθεια προσέγγισης αυτού του φαινομένου μπορεί να συνοψισθεί σε τέσσερις κατηγορίες: την ψυχολογική προσέγγιση, την υποκουλτούρα της βίας, την κοινωνικοποίηση του φύλου και την κοινωνικοπολιτική θέση της γυναίκας.

Η ψυχολογική προσέγγιση μελετάει τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της προσωπικότητας του βιαστή και την ψυχοσεξουαλική του ανάπτυξη σαν αιτίες της πράξης του βιασμού. Παρ' όλα αυτά, οι μελέτες δεν έχουν δείξει ότι οι άνδρες βιαστές έχουν, σταθερά, χαρακτηριστικά που τους διαφοροποιούν από τους λοιπούς άνδρες (Albin, 1977). Πέραν αυτού, το ποσοστό των βιαστών που συλλαμβάνεται είναι τόσο μικρό που το δείγμα πιθανότατα δεν είναι αντιπροσωπευτικό και επομένως ακατάλληλο για την διεξαγωγή συμπερασμάτων για τα ψυχολογικά χαρακτηριστικά των βιαστών. Η βιολογική προσέγγιση παρουσιάζει τους βιαστές σαν «ανώμαλους» και υποτιμά τη συμβολή του κοινωνικού περιβάλλοντος.

Η θεωρία της υποκουλτούρας της βίας υποστηρίζει ότι η εξήγηση του βιασμού βρίσκεται στο κοινωνικό περιβάλλον. Η Brownmiller (1975) στο βιβλίο της *Against Our Will*, υποστηρίζει ότι η βία είναι ένα πολιτισμικό στοιχείο του τρόπου ζωής της εργατικής τάξης και των μειονοτήτων. Η ανδρική βία είναι δεδομένη και σχετίζεται με τη φτώχεια και τα έντονα κοινωνικά προβλήματα που αντιμετωπίζουν. Ο βιασμός είναι μια έκφραση αυτής της βίας η οποία περνάει σαν πολιτισμικό στοιχείο από τη μια γενιά στην άλλη..

Η τρίτη προσέγγιση δίνει ιδιαίτερη έμφαση στη διαφορετική κοινωνικοποίηση των φύλων και, σαν αποτέλεσμα αυτού, στη μάθηση διαφορετικών ρόλων των φύλων. Σύμφωνα με αυτή τη προσέγγιση, τα αίτια του βιασμού βρίσκονται στη κυρίαρχη κουλτούρα, στην έμφασή της στον ανδρισμό σαν μια εμπειδωμένη μορφή επιθετικότητας και κυριαρχίας. (Griffin, 1971). Σε αντίθεση με τη ψυχολογική θεώρηση και τη θεωρία της υποκουλτούρας της βίας, που βλέπουν τον βιασμό σαν μια παρεκτροπή από τη κυρίαρχη τάση και κουλτούρα, αυτή η προσέγγιση βλέπει το βιασμό σαν μια υπερβολή των παραδοσιακών ρόλων των φύλων.

Η τέταρτη προσέγγιση θεωρεί ότι η εξήγηση του βιασμού βρίσκεται στη πολιτικο-οικονομική θέση της γυναίκας στις πατριαρχικές και καπιταλιστικές κοινωνίες. Σε αυτές τις κοινωνίες οι γυναίκες θεωρούνται κτήμα των ανδρών. Στη σύγχρονη κοινωνία, οι γυναίκες δεν ορίζονται μεν σαν κτήμα των ανδρών, αλλά η χρήση τους σαν σεξουαλικά αντικείμενα υποβιβάζει τη σεξουαλικότητα σε εμπορευματοποιημένο αγαθό. Το ότι η γυναίκα γίνεται «αντικείμενο» σημαίνει ότι χάνει την ανθρώπινη υπόσταση και αξία της με συνέπεια να γίνεται και ευκολότερα αντικείμενο βίας και βιασμού. Οι γυναίκες με τη «λιγότερη αξία» σε μια κοινωνία γίνονται πιο συχνά θύματα βιασμού (Friedl, 1975).

3. ΟΡΓΑΝΩΜΕΝΟ ΕΓΚΛΗΜΑ ΚΑΙ ΓΥΝΑΙΚΕΣ ΩΣ ΘΥΜΑΤΑ ΕΜΠΟΡΙΑΣ

Η εμπορία ανθρώπων είναι το τρίτο πιο κερδοφόρο έγκλημα μετά από το εμπόριο ναρκωτικών και το παράνομο εμπόριο όπλων. Τα περισσότερα θύματα είναι παιδιά και γυναίκες. Αυτή η μορφή εγκλήματος συνδέεται άμεσα με το οργανωμένο διεθνές έγκλημα και έχει πάρει τεράστιες διαστάσεις τα τελευταία χρόνια. Η εμπορία ανθρώπων η οποία γίνεται κυρίως μέσα από την δήθεν διευκόλυνση των υποψήφιων θυμάτων για παράνομη μετανάστευση έχει σαν στόχο α) τη σεξουαλική εκμετάλλευση των γυναικών και των παιδιών, β) τη παιδική πορνογραφία, γ) την εργασιακή εκμετάλλευση και δουλεμπορία, δ) την αφαίρεση και εμπορία ανθρωπίνων οργάνων και ιστών, ε) την εμπορία μωρών για παράνομες υιοθεσίες και στ) τη στρατολόγηση για συμμετοχή σε άλλα εγκλήματα. Σύμφωνα με τη UNICEF κάθε χρόνο πάνω από 700.000 γυναίκες σε όλο το κόσμο και πάνω από 1.000.000 παιδιά γίνονται αντικείμενα εμπορίας με σκοπό την προώθησή τους στην πορνεία.

Στην Ευρώπη, σύμφωνα με τις εκτιμήσεις της αστυνομίας, η μεγαλύτερη διακίνηση με σκοπό τη πορνεία γίνεται από τις Βαλκανικές, Κεντρικές και Ανατολικές χώρες, ενώ η μεγαλύτερη διακίνηση με σκοπό την εκμετάλλευση εργασίας γίνεται από την Ασία. Σε παγκόσμιο επίπεδο, σύμφωνα με τις εκτιμήσεις της UNICEF, η μεγαλύτερη διακίνηση γίνεται από την Ασία προς τις Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής, την Αυστραλία και την Ιαπωνία. Επίσης εκτιμά η UNICEF ότι για κάθε θύμα εμπορίας ο δράστης κερδίζει κατά μέσον όρο 30.000 δολάρια ΗΠΑ.

Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή για τη Πρόληψη του Εγκλήματος (Commission on Crime Prevention), Κέντρο για τη Διεθνή Πρόληψη του Εγκλήματος (Centre for International Crime Prevention) καθώς και το Δίκτυο για την Πρόληψη του Εγκλήματος (European Union Crime Prevention Network) είναι μερικοί από τους φορείς μέσα στην Ευρωπαϊκή Ένωση που έχουν θέσει σε άμεση προτεραιότητα την καταπολέμηση της εμπορίας ανθρώπων καθώς και την παροχή βοήθειας στα θύματα αυτού του εγκλήματος.

IV ANTI EPILOGΟΥ: Ο ΦΑΥΛΟΣ ΚΥΚΛΟΣ ΓΥΝΑΙΚΕΙΑΣ ΘΥΜΑΤΟΠΟΙΗΣΗΣ ΚΑΙ ΕΓΚΛΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ

Η φεμινιστική αντίληψη για το έγκλημα και την έμφυλη διάκριση είναι διαφορετική από την αντίληψη της «καθιερωμένης» εγκληματολογίας η οποία ασχολείται με το «ποιος» και «γιατί» διέπραξε το έγκλημα. Η φεμινιστική αντίληψη τοποθετεί το έγκλημα μέρα σε ένα ολιστικό πλαίσιο κοινωνικής εξουσίας, σχέσεων φύλων και οικονομικής διαστρωμάτωσης. Επίσης βλέπει τη γυναικεία εγκληματικότητα να συνδέεται στενά με τη γυναικεία θυματοποίηση. Από τις πιο σημαντικές έρευνες πάνω στη διερεύνηση της πολύπλοκης σχέσης μεταξύ θυματοποίησης και εγκληματικότητας είναι αυτή της Meda Chesney-Lind (2000) που αφορά κορίτσια στην ηλικία της εφηβείας και την εμπλοκή τους με το σύστημα ποινικής δικαιοσύνης. Η έρευνα της Chesney-Lind έδειξε ότι τα κορίτσια έχουν πολύ μεγαλύτερη πιθανότητα από τα αγόρια να πέσουν θύματα σεξουαλικής κακοποίησης μέσα στην οικογένεια. Αυτό αντανακλά την πατριαρχική αντίληψη των ανδρών για τη γυναίκα σαν σεξουαλικό αντικείμενο πάνω στο οποίο έχουν εξουσία. Η μελέτη της Chesney-Lind δείχνει το ρόλο της σεξουαλικής θυματοποίησης των κοριτσιών στη μετέπειτα παραβατική συμπεριφορά, στο βαθμό που ένα πολύ μεγάλο ποσοστό φυλακισμένων κοριτσιών και γυναικών δηλώνει προηγούμενη φυσική και σεξουαλική κακοποίηση.

Παράλληλα η Linda Sanchez (2000) μελετώντας την πορνεία βλέπει ένα φαύλο κύκλο μεταξύ θυματοποίησης και παραβατικής συμπεριφοράς της πόρνης. Οι γυναίκες που εμπλέκονται στη πορνεία εγκαταλείπουν τα σπίτια τους για να ξεφύγουν από την κακοποίηση. Καταφεύγουν στην πορνεία για να επιβιώσουν και μέσα σε αυτή τη διαδικασία θυματοποιούνται πάλι. Για τις γυναίκες πόρνες η φυσική και ψυχολογική βία και ο εξευτελισμός γίνεται μέρος της καθημερινότητας τους και το αποδέχονται σαν επαγγελματικό επακόλουθο. Επιπλέον, με δεδομένο το στίγμα που κουβαλούν, δεν μπορούν εύκολα να καταφύγουν στη ποινική δικαιοσύνη διότι, θεωρούνται από πολλούς ότι λόγω του επαγγέλματός τους, έχουν απεμπολήσει τα ατομικά τους δικαιώματα.

Σε μια σύγχρονη θεώρηση της σχέσης θυματοποίησης-εγκληματικότητας η Kath Ferraro (2000) περιγράφει πως η θυματοποίηση της γυναίκας μέσα στην οικογένεια γίνεται αιτία να καταφεύγει στο φόνο. Σύμφωνα με τη Ferraro, οι

άνδρες που ασκούν βία κατά των γυναικών θεωρούν ότι οι γυναίκες έχουν υποχρέωση να υπακούουν στη θέλησή τους και ότι οποιαδήποτε παραβίαση πρέπει να τιμωρείται. Η κακοποίηση της γυναίκας αντανάκλα μια στρατηγική άσκηση εξουσίας και ελέγχου πάνω στη ζωή ενός άλλου ατόμου. Αυτή ή άσκηση εξουσίας και ελέγχου παρατηρείται συχνότατα στο ψυχολογικό συναισθηματικό επίπεδο και λιγότερο συχνά στο φυσικό επίπεδο.

Στο ίδιο πλαίσιο του φαύλου κύκλου της γυναικείας θυματοποίησης και εγκληματικότητας κινείται και η Susan Osthoff (2000) σύμφωνα με την οποία οι περιπτώσεις γυναικών που μελέτησε για πολλά χρόνια ήταν θύματα ψυχολογικής και σωματικής κακοποίησης. Επειδή η προσφυγή στη δικαιοσύνη δεν τις είχε δικαιώσει, αποφάσισαν και πήραν το νόμο στα χέρια τους. Κατά την Osthoff, πολλές από τις κακοποιημένες γυναίκες που σκοτώνουν τους συντρόφους τους πιστεύουν ότι η ζωή τους ή η ζωή των παιδιών τους είναι σε κίνδυνο. Μια άλλη ενδιαφέρουσα μορφή αυτής της σχέσης θυματοποίησης-εγκληματικότητας είναι αυτή κατά την οποία η γυναίκα η οποία είναι θύμα κακοποίησης κατηγορείται από το σύστημα ποινικής δικαιοσύνης ότι δεν προστάτεψε τα παιδιά της από την κακοποίηση του συντρόφου της.

BIBΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Adler, F. *Sisters in Crime*. New York: McGraw-Hill, 1975.
- Albin, R. "Review Essay: Psychological Studies of Rape." *Signs*, 3 (Winter, 1977): 423-435.
- Becker, H. *The Outsiders*. New York: Free Press, 1963.
- Bowker, L. H. (ed.) *Women and Crime in America*. New York: Macmillan, 1981.
- Brownmiller, S. *Against our Will*. New York: Simon and Schuster, 1975.
- Chesney-Lind, M. και Pasko, L. *The Female Offender: Girls, Women and Crime*, Second Edition, London: Sage, 2003.
- Chesney-Lind, M. και Pasko, L. (Eds.) *Girls, Women, and Crime: Selected Readings*. London: Sage, 2003.
- Chesney-Lind, M. "Out of Sight/Out of Mind': Girls in the Juvenile Justice System". Στο Renzetti C. M. και Goodstein, L. (Eds.) *Women, Crime, and Criminal Justice: Original Feminist Readings*. Los Angeles, CA: Roxbury Publishing Company, 2000.
- Chesney-Lind, M. "Judicial Paternalism and the Female Status Offender: Training Women to Know their Place." *Crime and Delinquency*, 23 (April, 1977): 121-130.
- Cloward, R. A. και Ohlin, L. E. *Delinquency and Opportunity: A Theory of Delinquent Gangs*. New York: Free Press, 1960.
- Cohen, A. K. *Delinquent Boys: The Culture of the Gang*. New York: Free Press, 1955.
- Erikson, K. T. *Wayward Puritans: A Study in the Sociology of Deviance*. New York: Wiley, 1966.
- Ferraro, K. J. "Woman Battering: More Than a Family Problem." Στο Renzetti C. M. και Goodstein, L. (Eds.) *Women, Crime, and Criminal Justice: Original Feminist Readings*. Los Angeles, CA: Roxbury Publishing Company, 2000.
- Friedl, E. *Women and Men*. New York: Holt, Rinehart and Winston, 1975.
- Goodstein, L. "Women, Crime and Criminal Justice- An Overview." Στο Renzetti C. M. και Goodstein, L. (Eds.) *Women, Crime, and Criminal Justice: Original Feminist Readings*. Los Angeles, CA: Roxbury Publishing Company, 2000.

- Griffin, S. "Rape: The All-American Crime." *Ramparts*, 10 (1971):26-35.
- Heidensohn, F. *Women and Crime*. New York: New York University Press, 1985.
- Human Rights Watch. *World Report*. 2001
- Kitsuse, J. I. "Societal Reaction to Deviant Behavior." *Social Problems*, 9 (Winter 1962): 247-256.
- Leonard, E. B. *Women, Crime and Society*. London: Longman. 1982.
- Lombroso, C. *Crime, its Causes and Remedies*. London: Heinemann, 1913.
- Lombroso, C. *The Female Offender*. New York: Appleton, 1920.
- Mannheim, M. *Comparative Criminology*. London: Routledge and Kegan Paul, 1965.
- Matza, D. *Becoming Deviant*. Englewood Cliffs, N.J.: Prentice Hall, 1969.
- Mead, M. *Sex and Temperament in Three Primitive Societies*. New York: Mentor Books, 1928.
- Merton R. K. "Sociological Structure and Anomie." *American Sociological Review*, 3 (1938): 672-682.
- Miller, E. *Street Woman*. Philadelphia: Temple University Press, 1986.
- Millman, M. "She did it for Love." Στο Millman, M. και Kanter, R. M. (eds.) *Another Voice*. Garden City, N.Y.: Double-day-Anchor, 1975.
- Oshoff, S. "When Victims Become Defendants: Battered Women Charged With Crimes." Στο Renzetti C. M. και Goodstein, L. (Eds.) *Women, Crime, and Criminal Justice: Original Feminist Readings*. Los Angeles, CA: Roxbury Publishing Company, 2000.
- Pollak, O. *The Criminality of Women*. New York: A. S. Barnes. 1961.
- Quinney, R. *Class, State and Crime*. New York: David McKay Company, 1977.
- Renzetti C. M. και Goodstein, L. (Eds.) *Women, Crime, and Criminal Justice: Original Feminist Readings*. Los Angeles, CA: Roxbury Publishing Company, 2000.
- Sanchez, L. "Doing Crime and Being Victimized: Agency and Victimization in Women's Illicit Lives and in the Legal Treatment of Women in Prostitution." Στο Renzetti C. M. και Goodstein, L. (Eds.) *Women, Crime, and Criminal*

Justice: Original Feminist Readings. Los Angeles, CA: Roxbury Publishing Company, 2000.

Shaw, C. R. και McKay, H. D. *Juvenile Delinquency and Urban Areas*. Chicago: University of Chicago Press, 1972.

Short, J. F. "Differential Association and Delinquency." *Social Problems*, 4 (January 1957): 233-239

Simon, R. *Women and Crime*. Lexington, Mass: Lexington Books, 1975.

Smart, C. *Women, Crime and Criminology*. London: Routledge and Kegan Paul, 1977.

Smart, C. και Smart, B. (eds.) *Women, Sexuality and Social Control*. London: Routledge and Kegan Paul, 1978.

Sutherland, E. H. *Principles of Criminology*, 4th edition. Philadelphia: Lippincott, 1947.

Thomas, W. I. *The Unadjusted Girl*. Boston: Little, Brown, 1923.

Wilson, D. "Sexual Codes and Conduct" στο Smart, C. και Smart, B. (eds.) *Women, Sexuality and Social Control*. London: Routledge and Kegan Paul, 1978, 65-73.

Wilson, J. Q. και Herrnstein, R. J. *Crime and Human Nature*. New York: Simon and Schuster, 1985.

Renzetti C. M. και Goodstein, L. (Eds.) *Women, Crime, and Criminal Justice : Original Feminist Readings*. Los Angeles, CA: Roxbury Publishing Company, 2000.

LIST OF WOMEN IN CRIMINOLOGY & CRIMINOLOGISTS OF WOMEN

ADLER, Freda. author of Sisters in Crime 1975 predicts new female criminal based on women's liberation

ADLER, Patricia. co-author of 1985 Wheeling & Dealing ethnographer of drug dealing, sports

AGETON, Suzanne. author of Sexual Assault among Adolescents 1983 delinquency researcher

BASKIN, Deborah. routine activities researcher of female robbery using knife and fists

BERNARD, Jessie. popular feminist of motherhood

BLOCK, Carolyn. ecological homicide researcher, co-author of Homicide in Chicago with husband, Richard

BOX-GRAINGER, Jill. left realist theorist of rape

BRAITHWAITE, John. male labeling theorist who writes about women

BRANTINGHAM, Patricia. co-author of Patterns in Crime 1984 ecological/learning researcher

BROWNE, Angela. author of 1987 When Battered Women Kill

BROWNMILLER, Susan. author of Against Our Will 1975 rape as violence, men as natural predators

CAMERON, Mary Owen. author of The Booster & The Snitch 1964 studied shoplifters (80% female)

CAMPBELL, Anne. author of 1991 The Girls in the Gang female gang ethnographer

CANTER, Rachelle. researcher of sex differential in crime and family correlates of female delinquency.

CARINGELLA-MACDONALD, Susan. marxist researcher on rape, race and gender, feminist peacemaking

CAUFIELD, Susan. peacemaking criminologist

CAVAN, Ruth. Chicago-school sociologist of prostitution and suicide, comparative delinquency

CAVAN, Sherri. author of Liquor License ethnographer of b-girls

CHESNEY-LIND, Meda. co-author of 1988 "Feminism and Criminology" Justice Quarterly, 5, 497-538: synthesized feminist criminology, researched chivalry, female inmates

CLARK, Shirley. early learning theory researcher

COHEN, Jacqueline. rational choice and lambda (crime persistence) researcher

COHN, Ellen. author of "Weather & Crime" 1990, researcher of famous criminologists

COWIE, Valerie. co-author of 1968 Delinquency in Girls female offender as lumpish, uncouth & ungraceful.

CRITES, Laura. editor of 1976 The Female Offender

DALY, Kathleen. co-author of 1988 "Feminism and Criminology" Justice Quarterly, 5, 497-538: synthesized feminist criminology, researcher of white-collar crime by females

DATESMAN, Susan. strain researcher of female crime

DAVIS, Nanette. labeling/critical theorist of prostitution

DeKESEREDY, Walter. male socialist feminist, author of 1991 Woman Abuse

DOBASH, Rebecca. co-author of 1979 Violent Against Wives along with husband, Russell

DWORKIN, Andrea. author of 1987 Intercourse idea of all men as loving death and murder

EREZ, Edna. victimologist and researcher of situational influences on planned offenses

ESTRICH, Susan. author of 1987 Real Rape rape victim/law professor, debunked "jump-out-of-bushes"

FARNWORTH, Margaret. strain/integrated theorist of female crime

FIGUEIRA-McDONOUGH, Josefina. a strain theory researcher

FISHBEIN, Diana. psychobiologist of female crime

GARTNER, Rosemarie. women and crime cross-national studies

GIALLAMBARDO, Rose. early researcher of womens' prisons

GIDO, Rosemary. researcher of women in corrections

GILLIGAN, Carol. author of In a Different Voice 1982 moral development theorist, female ethic of care

GIORDANO, Peggy. strain researcher of female crime

GLUECK, Eleanor (& Sheldon). 500 Delinquent Women 1934 eclectic researcher/theorist

GOETTING, Ann. labeling theorist and researcher of women who kill

GOTTFREDSON, Denise. routine activities researcher and preventive intervention specialist

GRAY, Phyllis. strain/learning researcher

GRIFFIN, Susan. author of widely reproduced 1971 article "Rape: An All-American Crime"

HAGAN, John. male conflict theorist who writes about women

HALE, Donna. differential treatment researcher of policing and criminal justice system

HARRIS, Anthony. male masculinity theorist of sex-scripts

HARRIS, M. Kay. feminist peacemaking theorist

HEIDENSOHN, Frances. British researcher of female deviance

HEYL, Barbara. sociologist of prostitution, debunked nymphomania

HINDELANG, Michael. replicated many studies on sex differentials in offending

HORNEY, Julie. researcher of judicial decision making

HOROWITZ, Ruth. researcher of female chicano gangs, welfare

HUNT, Jennifer. differential treatment researcher of policing

JACKSON, Pamela Irving. researcher of policing

JAMES, Jennifer. researcher/theorist of prostitution; cognitive psychologist, females minimize risk

JENKINS, Patricia Harris. control researcher of social bonds and school delinquency

JURIK, Nancy. labeling theorist and researcher of women who kill

KLEIN, Dorie. synthesized psychobiology literature in "The Etiology of Female Crime"

KONOPKA, Gisela. author of The Adolescent Girl. 1966, isolation and love deprivation explanations

KORNHAUSER, Ruth. criticizer of traditional theories

KRUTTSCHNITT, Candace. labeling researcher of differential treatment and statuses related to gender

LEONARD, Eileen. textbook writer who recasted old theories, 1982 Women, Crime & Society

LEVER, Janet. sports sociologist, only 37% of girls' games competitive: girls play, boys game

LOMBROSO-FERRERO, Gina. daughter of Lombroso, popularized her father's ideas.

LUXENBURG, Joan. prostitution researcher, peacemaking theorist

McCARTHY, Belinda. differential sentencing, ethics researcher

McCORD, Joan. co-author of 1959 Origins of Crime; inconsistent discipline causes crime

MACCOBY, Eleanor. cognitive psychologist of sex differences

MACDONALD, Joan. rape researcher, women in professions, educational theory with husband J. Garofalo

MACKINNON, Catherine. Marxist researcher of rape, all sex is coercion, all men are warmongers

MANN, Coramae Richey. researcher of black female homicide, racism and sexism

MESSERSCHMIDT, James. male socialist feminist, author of 1993 Masculinities and Crime

MILLETT, Kate. author of radical feminist text Sexual Politics 1970 coined the term "patriarchy"

MOORE, Joan. researcher along with Ruth Horowitz on Chicano gangs and migration factors

MORASH, Mary. researcher of female gangs & recidivism

MORRIS, Ruth. author of 1964 "Female Delinquency and Relational Problems"

MOULDS, Elizabeth. chivalry researcher

MOYER, Imogene. researcher of women's prisons, educational theorist

MYERS, Martha. researcher of court discrimination

NAFFINE, Ngaire. author of 1987 Female Crime criticizer of traditional theories

NAGEL, Ilene. power-control researcher of court discrimination

OAKLEY, Annie. popular feminist of sex and gender roles

OBUDEKUN, Lola. researcher of differential sentencing

PETERSILIA, Joan. learning theorist and policy researcher

PETERSON, Ruth. researcher of female offense patterns and trends

POLLAK, Otto. author of 1950 Criminality of Women which saw female offender as sneaky

RADFORD, Jill. left realist researcher of crimes against women

RAFTER, Nicole. marxist critical theorist of crimes against women, prisons, integrated theory

RENZETTI, Claire. author of Violent Betrayal 1992 which analyzes partner abuse in lesbian relationships

RICHARDS, Pamela. author along with Brenda Forster of 1979 Crime as Play; middle class theorist

ROSS, Catherine. powerlessness researcher with John Mirowsky, scale developer, strain theorist

RUCKER, Lisa. prison researcher, peacemaking theorist

RUSSELL, Diana. author of Rape in Marriage 1982 and co-author of Femicide 1992; politics of crime

SANDAY, Peggy. author of Fraternity Gang Rape 1990; male bonding rituals

SCHWENDINGER, Julia. co-author of 1983 Rape & Inequality & 1985 Adolescent Subcultures; notion of crime as human rights violation, Marxist feminist, conflict theorist with husband Herman

SCUTT, Jocelyne. Australian learning researcher; liberation thesis tester

SHEEHY, Gail. sociologist of prostitution, debunked nymphomania

SIMON, Rita. author of The Contemporary Woman 1975 predicts new female criminal, end of chivalry

SIMPSON, Sally. author of 1989 "Feminist Theory, Crime & Justice"; synthesizer, white collar researcher

SMART, Carol. author of 1976 Women, Crime & Criminology criticizer of traditional theories

SMITH, Douglas. male learning researcher of female crime, studied sex differentials and aging-out

SOMERVILLE, Dora. co-author of 1975 The Delinquent Girl female offender as nymphomaniac

SPOHN, Cassia. researcher of judicial decision making

STANKO, Elizabeth. author of Intimate Intrusions 1985 criminal justice system as 2nd assailant

STEINMETZ, Suzanne. family researcher and author 1978 "The Battered Husband Syndrome"

STEFFENSMEIER, Darrell. male liberal feminist, researcher of sex differentials, masculinity theorist

STOUTHAMER-LOEBER, Magda. synthesizer of family research, co-author of Rolf Loeber

STRAUS, Murry. male strain researcher of spouse abuse, conflict tactics scale, 1980 Behind Closed Doors

SUTHERLAND, Anne. deviance researcher of gypsies & women hustlers

SWIGERT, Victoria. labeling theorist, integrationist, 1976 Murder, Inequality and the Law

THOMAS, Dorothy. wife of W.I. Thomas, popularized her husband's ideas

TRIPLETT, Ruth. labeling researcher of self-image

VAN VOORHIS, Patricia. researcher on family factors, prison classification methods

VISHER, Christy. researcher of chivalry and career criminals

WALKER, Lenore. author of 1984 The Battered Woman Syndrome

WARNER, Barbara. researcher of policing

WARSHAW, Ruth. author of I Never Called It Rape 1988; campus party culture, quota systems

WIDOM, Cathy. researcher of early abuse experiences in women and men

WILSON, Margo. researcher of male sexual proprietariness and spousal homicide

WILSON, Nancy. researcher of women in CJ education

WISE, Nancy. researcher of middle class delinquency

WONDERS, Nancy. peacemaking criminologist

WOOTEN, Barbara. early *mala in se/mala prohibita* theorist

YOUNG, Vernetta. researcher/theorist of black female offending

ZAHN, Margaret. researcher of female violence, homicide, sudden rage

ZATZ, Marjorie. researcher of differential sentencing

INTERNET RESOURCES

[Feminist Majority Foundation \(Feminist.net\)](#)

[A Feminist Perspective on Women & Crime](#)

[Feminista!](#)

[IGC Women'sNet](#)

[Ken Mentor's Feminist Criminology Page](#)

[Meda Chesney-Lind's Home Page](#)

[National Organization for Women](#)

[Paul's Justice Page on Integrating Criminologies by Gregg Barak](#)

[Rutger's Center for American Women & Politics](#)

[Sociological Theories of Deviance](#)

[Third WWWave](#)

[Tulane's Feminist Theory Page](#)

[U.S. Dept. of Justice study on Female Offenders \(pdf\)](#)

ΜΕΡΟΣ Β΄

Εισαγωγικό βοήθημα στο μάθημα της ποινικής και εγκληματολογικής προσέγγισης του φύλου στο πλαίσιο του εθνικού και ευρωπαϊκού δικαίου

Αθανασίας Συκιώτου, λέκτορας Εγκληματολογίας Νομικής Σχολής ΔΠΘ

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΟ ΒΟΗΘΗΜΑ ΣΤΟ ΜΑΘΗΜΑ

ΤΗΣ ΠΟΙΝΙΚΗΣ ΚΑΙ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΚΗΣ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗΣ ΤΟΥ ΦΥΛΟΥ ΣΤΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΤΟΥ ΕΘΝΙΚΟΥ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ

Αθανασία Π. Συκιώτου
Λέκτωρ Εγκληματολογίας Νομικής Σχολής ΔΠΘ

Εισαγωγή

Η προσπάθεια εξήγησης της έμφυλης εγκληματικότητας πρέπει πρώτα απ'όλα να ξεκινά από την προσπάθεια εξήγησης του εγκληματικού φαινομένου, η οποία δυστυχώς μέχρι σήμερα –παρά τις φιλότιμες και αναρίθμητες προσπάθειες των ερευνητών- δεν έχουν καταλήξει με βεβαιότητα σε κανένα συγκεκριμένο αίτιο.

Ανεξάρτητα από το πώς αντιλαμβάνεται κάθε κοινωνία το έγκλημα, όλες οι κοινωνίες λαμβάνουν μέτρα για την καταπολέμησή του. Οι κανόνες αυτοί διαφοροποιούνται από τόπο σε τόπο και από χρονικό σημείο σε χρονικό σημείο. Έτσι, αλλιώς αντιμετωπίζει το έγκλημα π.χ., της ανθρωποκτονίας η φυλή Kabiye του Togo, αλλιώς οι Εσκιμώοι και αλλιώς η Ελλάδα. Επίσης διαφορετικές συμπεριφορές θεωρούνται εγκλήματα από τόπο σε τόπο όπως και από χρονική περίοδο σε άλλη.

Ως αντεγκληματική πολιτική μπορεί να οριστεί *το σύνολο των διαδικασιών μέσω των οποίων η κοινωνία οργανώνει τις απαντήσεις της κατά του εγκληματικού φαινομένου*. Και το εγκληματικό φαινόμενο περιλαμβάνει κάθε συμπεριφορά άρνησης συμμόρφωσης στους κανόνες (έγκλημα, παράβαση, αποκλίνουσα συμπεριφορά). Ο τρόπος και τα μέσα με τα οποία

υλοποιείται η αντεγκληματική πολιτική δεν έχει σημασία για τον χαρακτηρισμό της ως αντεγκληματικής, αρκεί να πρόκειται για μέτρα που στοχεύουν στην αντιμετώπιση του εγκληματικού φαινομένου. Τα μέτρα που επιλέγονται στοχεύουν στην περιστολή του εγκλήματος είτε με την πρόληψη (γενική ή ειδική πρόληψη), είτε με την καταστολή. Συνεπώς, μπορούμε να πούμε ότι αντεγκληματική πολιτική είναι *το σύνολο των κανόνων που υιοθετούνται σε συγκεκριμένο τόπο και χρόνο και οι οποίοι τείνουν στην πρόληψη και καταπολέμηση του εγκληματικού φαινομένου.*

Το έγκλημα σε κάθε κοινωνία ορίστηκε και ορίζεται σύμφωνα με ποικίλα κριτήρια ξεκινώντας χρονικά από **θρησκευτικά** κριτήρια (στον Χριστιανισμό/Ιουδαϊσμό οι 10 Εντολές του Θεού), **φυλετικά** κριτήρια (η αντεγκληματική πολιτική της Χιτλερικής Γερμανίας είναι βασισμένη στο δίκαιο της φυλής) και **πολιτικά** κριτήρια. Η αντεγκληματική πολιτική όπως κάθε πολιτική είναι μια μορφή οργάνωσης της κοινωνικής ζωής που βασίζεται στην απονομή της εξουσίας, η οποία καθορίζει και εγγυάται τους θεσμούς και προτείνει τις αξίες. Επίσης είναι και στρατηγική και τάση προς κάποιο σκοπό, η οποία υπαγορεύεται από κάποια ιδεολογία, η οποία διαμορφώνεται αναλόγως από το εκάστοτε ισχύον πολιτικό σύστημα και τις εκάστοτε συγκυρίες που επηρεάζουν το σύστημα και καθορίζουν τις απαντήσεις κατά του εγκληματικού φαινομένου.

Έτσι, διαφορετική είναι η αντεγκληματική πολιτική ενός αυταρχικού/ απολυταρχικού καθεστώτος, διαφορετική ενός δημοκρατικού. Επίσης, σε σχέση με την αντιμετώπιση του φύλου, άλλες είναι οι τάσεις της αντεγκληματικής πολιτικής σε μια αυστηρά ανδροκρατούμενη κοινωνία και άλλες σε μια κοινωνία ίσων ευκαιριών. Χαρακτηριστική είναι η διαφορά μεταξύ της αντεγκληματικής πολιτικής των Δυτικών κρατών και της αντίστοιχης των Ανατολικών-μουσουλμανικών. Ιδιαίτερο παράδειγμα αποτελεί η πολιτική στο Αφγανιστάν επί Τάλιμπανς έναντι των γυναικών (πλήρης απομόνωση των γυναικών με απαγόρευση μόρφωσης, εργασίας, κλπ).

Διαπιστώνουμε την σχετικότητα του εγκλήματος στον χώρο αλλά και στον χρόνο. Σε κάθε συγκεκριμένη χρονική περίοδο μπορούμε να διαπιστώσουμε ότι ορισμένες συμπεριφορές παύουν να θεωρούνται εγκληματικές (από-εγκληματοποιούνται) και άλλες ανάγονται σε εγκλήματα (εγκληματοποιούνται). Το έγκλημα της μοιχείας που έπαυσε να υφίσταται ως ποινικό αδίκημα το 1982 στο δικό μας σύστημα (απεγκληματοποιήθηκε), αντιμετωπίζεται ακόμη και σήμερα σε ορισμένες χώρες με ιδιαίτερη σκληρότητα απέναντι στις γυναίκες, π.χ. μοιχεία στο Ιράν όπου η μοιχαλίσ τιμωρείται σε θάνατο δια λιθοβολισμού.

Η αντεγκληματική πολιτική μιας κοινωνίας δείχνει επίσης και την ηθική ωριμότητά της, απέναντι σε ορισμένες συμπεριφορές δηλ. την σχετική ή όχι απελευθέρωση των ηθών, όπως στο παράδειγμα της μοιχείας (άρθ.357ΠΚ, καταργήθηκε με το άρθ.2 του Ν.1272/1982), που διαφορετικά αντιμετωπιζόταν στην Ελλάδα το 1960 και διαφορετικά έφτασε ν' αντιμετωπίζεται στην Ελλάδα του 1980 γι' αυτό και καταργήθηκε (ή η απατηλή επίτευξη συνουσίας – άρθ.341ΠΚ, που έχει πλέον περιπέσει σε αχρησία).

Βέβαια, δεν θα πρέπει να παραγνωρίσουμε, ότι το γεγονός ότι ορισμένες συμπεριφορές παύουν να θεωρούνται εγκλήματα δεν είναι συνέπεια μόνο της ηθικής ωρίμανσης της κοινωνίας που ανέχεται πια αυτή τη συμπεριφορά, αλλά κυρίως αποτέλεσμα κοινωνικών αγώνων. Απότοκος των αγώνων του γυναικείου κινήματος είναι χαρακτηριστικά η νομιμοποίηση της άμβλωσης (ή όπως αναφέρεται στον ποινικό μας κώδικα: της τεχνητής διακοπής της εγκυμοσύνης), που ενώ ήταν ένα έγκλημα με κατεξοχήν δράστη τη γυναίκα, δεν τιμωρείται πλέον από τις περισσότερες νομοθεσίες των δυτικών κρατών παρά σε ορισμένες περιπτώσεις (βλ. άρθρ.304ΠΚ για την **ανεπίτρεπτη** διακοπή της εγκυμοσύνης).

Όσο και αν στη Δύση το φεμινιστικό κίνημα βελτίωσε τη κοινωνική θέση της γυναίκας και πλέον στη Ευρωπαϊκή Ένωση μιλάμε για πολιτική ίσων ευκαιριών, ωστόσο οι αντιλήψεις παραμένουν κυρίαρχα ανδροκρατικές. Η προβολή της γυναίκας από τον τύπο και την τηλεόραση ως αντικειμένου που μπορεί να υποταχθεί από τον άνδρα, κυρίως με σκοπό την σεξουαλική ικανοποίηση, συμβάλλει στην ανάπτυξη

πλήθους σεξουαλικού χαρακτήρα εγκλημάτων (πορνογραφία, σωματεμπορία, βιασμός, προσβολή της γενετήσιας αξιοπρέπειας, κλπ). Αυτή είναι μια πλευρά που αναφέρεται στην θυματοποίηση της γυναίκας, που όσο και αν τα παραπάνω εγκλήματα αντιμετωπίζονται πλέον ως **άφυλα** από τον ποινικό νομοθέτη (δηλ. δεν στρέφονται αποκλειστικά κατά της γυναίκας), οι στατιστικές δείχνουν ότι συνεχίζουν να τελούνται κατ'εξοχήν κατά των γυναικών. Ωστόσο, δεν παύουν να υπάρχουν και εγκλήματα όπου η γυναίκα εμφανίζεται αποκλειστικός δράστης αυτών κατά τον ποινικό μας κώδικα π.χ., η παιδοκτονία (όπως αντίστοιχα υπάρχουν και εγκλήματα των οποίων αποκλειστικός δράστης είναι άνδρας, π.χ. εκμετάλλευση πόρνης), τα οποία αναπτύσσονται κατωτέρω.

Διαφορές της γυναικείας εγκληματικότητας:

Στις δυτικές κοινωνίες παρατηρείται αύξηση της γυναικείας εγκληματικότητας από τότε που η γυναίκα άρχισε να εισέρχεται ενεργά στον εργασιακό στίβο, ωστόσο η ποσοτική αλλά και η ποιοτική απόκλιση από την αντίστοιχη των ανδρών παραμένει μεγάλη (λιγότερα εγκλήματα - περίπου ποσοστό 7-10% επί του συνόλου των τελεσθέντων αδικημάτων και των καταδικών και λιγότερο σοβαρά, π.χ. κλοπές καταστημάτων).

Οι γυναίκες παραμένουν περισσότερο ηθικοί αυτουργοί πολλών εγκλημάτων που τελούν άνδρες (ανθρωποκτονίες, απάτες, κλπ). Τα εγκλήματα βίας που τελούν γυναίκες στρέφονται κατά κανόνα σε μέλη της οικογένειας ή του πολύ στενού περιβάλλοντος και συνήθως αποτελούν αντίδραση σε μακροχρόνια κακομεταχείρισή της (από σύζυγο ή εραστή) ή εγκατάλειψής της (από σύζυγο ή εραστή).

Ωστόσο, ο σκοτεινός αριθμός εγκλημάτων τελεσθέντων κατά γυναικών παραμένει υψηλός σε ότι αφορά κυρίως στις σωματικές βλάβες κατά γυναικών (κακοποίηση από συζύγους), αιμομιξίες και βιασμούς, γιατί οι γυναίκες δεν καταγγέλλουν τα εγκλήματα αυτά λόγω φόβου διασυρμού τους ή αντιπείνων από τους άνδρες.

Εμφυλη διάκριση της εγκληματικότητας στον Ποινικό Κώδικα

Οι περισσότερες συμπεριφορές που τιμωρούνται ως εγκλήματα από τον ΠΚ είναι «άφυλες», με την έννοια ότι ο νομοθέτης αναφέρεται στον δράστη με τη λέξη «όποιος» και στο θύμα με τη λέξη «κατά προσώπου» ή «ανηλίκου» χωρίς να προσδιορίζει το φύλο αυτού. Παρατηρείται επίσης ότι εγκλήματα που μέχρι

πρόσφατα είχαν αποκλειστικό θύμα την γυναίκα έγιναν άφυλα μετά από σχετικές τροποποιήσεις του Ποινικού Κώδικα, όπως π.χ. ο βιασμός (με τον Ν.1419/1984), ή η σωματεμπορία και η κατάχρηση σε ασέλγεια (με τον Ν.3064/2002).

Έτσι, μπορούμε να κάνουμε μια κατάταξη των εγκλημάτων όπως αυτά εμφανίζονται να διαχωρίζονται σύμφωνα με το φύλο μέσα στον Ποινικό Κώδικα σε:

- Εγκλήματα **κοινά και για τα δύο φύλα**, δηλ. των οποίων δράστης ή θύμα ενδέχεται να είναι είτε άνδρας είτε γυναίκα (π.χ., ανθρωποκτονία, κλοπή, απάτη, απειλή, βιασμός, εμπορία ανθρώπων, σωματεμπορία, πορνογραφία). Αποτελούν την πλειονότητα των εγκλημάτων, ωστόσο μερικά από τα περιγραφόμενα ως «άφυλα», φαίνεται να διαφοροποιούνται στην πράξη, δηλ. ορισμένα εμφανίζονται στατιστικά να τελούνται κατ'εξοχήν από άνδρες και να στρέφονται κατ'εξοχήν κατά γυναικών, όπως στην περίπτωση π.χ., του βιασμού ή της σωματεμπορίας.
- Εγκλήματα που έχουν ως **αποκλειστικό δράστη γυναίκα**: αυτά εμφανίζονται στον Ποινικό Κώδικα στο κεφάλαιο των εγκλημάτων κατά ζωής και είναι:
 - η τεχνητή διακοπή της εγκυμοσύνης¹, όταν η ίδια η κυοφορούσα διακόπτει ανεπίτρεπτα την εγκυμοσύνη της (άρθ.304 **παρ.3 περ.1** ΠΚ: «Έγκυος που διακόπτει ανεπίτρεπτα την εγκυμοσύνη της») και
 - η παιδοκτονία (άρθ.303ΠΚ, όπου είναι η μοναδική φορά που ο νομοθέτης αναφέρεται στη γυναίκα ως «μητέρα»)
- Εγκλήματα με δράστη είτε γυναίκα είτε άνδρα αλλά **αποκλειστικό θύμα τη γυναίκα**, που εμφανίζονται στον Ποινικό Κώδικα

-1. Στο κεφάλαιο των εγκλημάτων κατά ζωής:

¹ Η τεχνητή διακοπή της εγκυμοσύνης μπορεί να τελεστεί είτε από την ίδια την έγκυο (άρθ.304 **παρ.3 περ.1** ΠΚ, είτε από τρίτο άτομο. Στη δεύτερη περίπτωση, το έγκλημα μπορεί να τελεστεί είτε από γυναίκα είτε από άνδρα με ή χωρίς τη συναίνεση της εγκύου (άρθ.304 **παρ.1, 2 και 3 περ.2** ΠΚ), ενώ στην πρώτη περίπτωση, ο νομοθέτης θέλει το έγκλημα να τελείται αποκλειστικά από γυναίκα, εν προκειμένω, από την ίδια την έγκυο.

- ο η τεχνητή διακοπή της εγκυμοσύνης (άρθ.304 **παρ.1, 2 και 3 περ.2** ΠΚ) και όταν προκληθεί βαρεία πάθηση του σώματος ή της διάνοιας της εγκύου ή ακόμη ο θάνατος (άρθ.304 **παρ.2 περ.2ΠΚ**)

-2. Στο κεφάλαιο των εγκλημάτων κατά της γενετήσιας ελευθερίας και οικονομικής εκμετάλλευσης της γενετήσιας ζωής:

- ο η απατηλή επίτευξη συνουσίας (άρθ.341ΠΚ),
- ο η εκμετάλλευση πόρνης (άρθ.350ΠΚ) και
- ο η μαστροπεία (άρθ.**349 παρ.3** ΠΚ).
- ο *[Άλλοτε και ο βιασμός ήταν έγκλημα που στρεφόταν αποκλειστικά κατά γυναικών -άρθ.336ΠΚ (τροποποιήθηκε με τον ν.1419/1984 και έκτοτε θεωρείται «άφυλο» έγκλημα). Στην πράξη όμως τελείται κατά μεγάλη πλειοψηφία από άνδρες και στρέφεται κατ'εξοχήν κατά γυναικών. Η νομολογία δέχεται και τον βιασμό εντός του γάμου όταν συνίσταται σε άλλη ασελή πράξη πλην του εξαναγκασμού σε συνουσία. Βλ. ΣυμβΠλημ Ρεθύμνου 9/2000, με παρατηρήσεις Ι. Μανωλεδάκη, Υπεράσπιση, 2000, σελ.617/ ΣυμβΠλημ Ροδόπης 53/2001, ΠοινΔικ 2002, σελ.493/ Βλ. επίσης Ν. Παρασκευόπουλου «Η οικογένεια ως εμπόδιο της αντεγκληματικής αποστολής του Ποινικού δικαίου», Υπεράσπιση, 1991, τις σελ.804-805].*

-3. Στο κεφάλαιο των εγκλημάτων κατά της προσωπικής ελευθερίας:

- ο η ακούσια και εκούσια απαγωγή με σκοπό τον γάμο ή την ακολασία (άρθ.327ΠΚ και άρθ.328ΠΚ)

-4. Στο κεφάλαιο των εγκλημάτων σχετικά με τον γάμο και την οικογένεια:

- ο η εγκατάλειψη εγκύου (άρθ.359ΠΚ).

- Εγκλήματα με **έμμεσο θύμα τη γυναίκα:**

-1. Στο κεφάλαιο των εγκλημάτων κατά ζωής:

- ο Σωματική βλάβη εμβρύου ή νεογνού (άρθρ.**304 Α** ΠΚ, πράξη που επιχειρεί παράνομα άλλος στο σώμα της γυναίκας με σκοπό τη βλάβη του εμβρύου ή νεογνού) και

- η τεχνητή διακοπή της εγκυμοσύνης αποτελεί έγκλημα που γενικά στρέφεται κατά της γυναίκας, αλλά στις περισσότερες περιπτώσεις πρόκειται για έγκλημα που στρέφεται κατά του εμβρύου τόσο όταν τελείται από την ίδια την έγκυο, όσο και όταν τελείται από τρίτο πρόσωπο (είτε γυναίκα είτε άνδρα με ή χωρίς τη συναίνεση της εγκύου). Περίπτωση που στρέφεται άμεσα κατά της γυναίκας είναι όταν προκληθεί βαρεία πάθηση του σώματος ή της διάνοιας της εγκύου ή ακόμη ο θάνατος αυτής (άρθ.304 παρ.2 περ.2ΠΚ).
- Εγκλήματα με δράστες και θύματα αποκλειστικά άνδρες, όπως η ασέλγεια παρά φύση (άρθ.347ΠΚ) [*Με τη διάταξη αυτή ο νομοθέτης τιμωρεί και την πορνεία των ανδρών γιατί προβλέπει, εκτός από την περίπτωση τής με κατάχρηση σχέσης εξάρτησης που στηρίζεται σε υπηρεσία, την αποπλάνηση ανηλίκου νεότερου από 17 ετών από ενήλικο ή από κερδοσκοπία*].
- Εγκλήματα με δράστες άνδρες χωρίς θύμα, όπως είναι η κατάχρηση εκκλησιαστικού αξιώματος (άρθ.196ΠΚ), δεδομένου ότι δεν υπάρχουν ακόμη ιερείς γυναίκες (ιέρειες), καθώς και τα εγκλήματα που ανάγονται στην στρατιωτική υπηρεσία και στην υποχρέωση για στράτευση, όπως η διέγερση αυτών που έχουν υποχρέωση στρατιωτικής θητείας (άρθ.202ΠΚ), και η τεχνητή πρόκληση ανικανότητας για την στρατιωτική υπηρεσία (άρθ.203ΠΚ), απάτη για αποφυγή της στράτευσης (άρθ.204ΠΚ), παράνομη αποδημία προς αποφυγή στράτευσης (άρθ.205ΠΚ).
- Τα παραδοσιακά «ανδρικά» εγκλήματα, δηλ. με δράστες, αλλά και θύματα κυρίως άνδρες, καίτοι αναφέρονται ως «άφυλα» από τον ΠΚ [*με τη χρήση του όρου «όποιος»*] : όπως η μονομαχία (άρθ.317 ΠΚ), -για την οποία μάλιστα ο ΠΚ αφιερώνει ολόκληρο κεφάλαιο -άρθρα **316-321 ΠΚ**- παραμένει κατ'εξοχήν ανδρικό έγκλημα αν και πλέον σπανιότατο.

Θα πρέπει να σημειώσουμε, ότι ορισμένες διατάξεις του ΠΚ αντανakλούν καθαρά την αντίληψη της ελληνικής κοινωνίας της δεκαετίας του 1950, για τη θέση της γυναίκας, όπως π.χ. το άρθ.341ΠΚ, που τιμωρεί την **απατηλή επίτευξη συνουσίας**. Με τη διάταξη αυτή τιμωρείται όποιος, για να επιτύχει συνουσία με μια γυναίκα, την εξαπατά κατά τρόπο, ώστε να την κάνει να πιστέψει ότι την έχει παντρευτεί [*π.χ., όταν ο γάμος τελέστηκε από ψευτο-ιερέα*]. Τέτοιες καταστάσεις

σπάνια απαντώνται στην Ελλάδα του σήμερα. Είναι χαρακτηριστικό ότι δεν υπάρχει νομολογία σχετική με το αδίκημα αυτό τουλάχιστον για την τελευταία εικοσαετία. Η ακόμη το έγκλημα της μοιχείας (**άρθ.357**) που καταργήθηκε με τον ν.1272/1982. Ως τότε, ωστόσο, ήταν ιδιαίτερα ατιμωτικό να συλλαμβάνεται κάποιος ως μοιχός.

Μπορούμε να κάνουμε την παρακάτω σχηματική κατάταξη για τα εγκλήματα του Ποινικού Κώδικα που αναφέρουν αποκλειστικά τον άνδρα ή την γυναίκα ως δράστη ή θύμα αντίστοιχα:

ΓΥΝΑΙΚΑ ΘΥΜΑ/ΔΡΑΣΤΗΣ

Κεφάλαιο ΠΚ	<i>Αποκλειστικός δράστης γυναίκα</i>	Αποκλειστικό θύμα γυναίκα	Έμμεσο θύμα γυναίκα
<i>Εγκλήματα κατά της ζωής</i>	-Παιδοκτονία (άρθ.303) -Τεχνητή διακοπή της εγκυμοσύνης (άρθ.304 παρ.3ΠΚ)	Τεχνητή διακοπή της εγκυμοσύνης (άρθ.304 παρ.1, 2 και 3 περ.3ΠΚ) και κυρίως όταν προκληθεί βαρεία πάθηση του σώματος ή της διάνοιας της εγκύου ή ακόμη ο θάνατος (άρθ.304 παρ.2 περ.2ΠΚ)	-Σωματική βλάβη εμβρύου και νεογνού (άρθ.304 Α) -Τεχνητή διακοπή της εγκυμοσύνης(άρθ.304 παρ.1, 2 και 3 περ.3ΠΚ)
<i>Εγκλήματα κατά της γενετήσιας ελευθερίας και οικονομικής εκμετάλλευσης της γενετήσιας ζωής</i>		-Απατηλή επίτευξη συνουσίας (άρθ.341ΠΚ) -Εκμετάλλευση πόρνης (άρθ.350ΠΚ) -Μαστροπεία (άρθ.349 παρ.3 ΠΚ)	

Εγκλήματα κατά της προσωπικής ελευθερίας		-Ακούσια και εκούσια απαγωγή	
Εγκλήματα σχετικά με τον γάμο και την οικογένεια		Εγκατάλειψη εγκύου (άρθ.359ΠΚ).	

ΑΝΔΡΑΣ ΘΥΜΑ/ΔΡΑΣΤΗΣ

Κεφάλαιο ΠΚ	Δράστης και θύμα αποκλειστικά άνδρας	Δράστης άνδρας χωρίς άμεσο θύμα	Παραδοσιακά «ανδρικά» εγκλήματα
Μονομαχία (άρθ.316-321)			Μονομαχία
Επιβουλή της δημόσιας τάξης (άρθ.183-197)		Κατάχρηση εκκλησιαστικού αξιώματος (άρθ.196ΠΚ)	
Εγκλήματα που ανάγονται στην στρατιωτική υπηρεσία και στην υποχρέωση για στράτευση (άρθ.202-206)		-Διέγερση αυτών που έχουν υποχρέωση στρατιωτικής θητείας (άρθ.202ΠΚ) -Τεχνητή πρόκληση ανικανότητας για την στρατιωτική υπηρεσία (άρθ.203ΠΚ) -Απάτη για αποφυγή της στράτευσης (άρθ.204ΠΚ) -Παράνομη αποδημία προς αποφυγή στράτευσης (άρθ.205ΠΚ)	

ΕΓΚΛΗΜΑΤΑ ΣΧΕΤΙΚΑ ΜΕ ΤΗΝ ΕΓΚΥΜΟΣΥΝΗ
Ή
ΕΓΚΛΗΜΑΤΑ ΠΟΥ ΕΠΕΝΕΡΓΟΥΝ ΣΤΟ ΓΥΝΑΙΚΕΙΟ ΣΩΜΑ
ΠΡΙΝ, ΚΑΤΑ Ή ΜΕΤΑ ΤΟΝ ΤΟΚΕΤΟ
ΜΕ ΔΡΑΣΤΗ/ΘΥΜΑ ΓΥΝΑΙΚΑ

1) ΕΓΚΛΗΜΑΤΑ ΚΑΤΑ ΤΗΣ ΖΩΗΣ

- **ΠΑΙΔΟΚΤΟΝΙΑ (άρθ.303ΠΚ)**

Με τη διάταξη αυτή τιμωρείται η μητέρα που σκότωσε με πρόθεση το νεογέννητο παιδί της κατά τη διάρκεια του τοκετού ή μετά από τον τοκετό, ωστόσο όσο εξακολουθούσε ακόμη η διατάραξη του οργανισμού της από τον τοκετό. Δράστης του εγκλήματος δεν είναι οποιαδήποτε γυναίκα αλλά η ίδια η μητέρα του θύματος.

Πρόκειται για ελαφρότερη μορφή ανθρωποκτονίας λόγω επήρειας ιδιαίτερης ψυχοβιολογικής καταστάσεως. Απαιτείται έμβρυο ή νεογνό ζωντανό με πρόθεση θανατώσεως από τη μητέρα, ανεξαρτήτως μέσου πρόκλησης του θανάτου. Επίσης δεν απαιτείται το νεογνό να είναι απαραίτητα βιώσιμο. Κρατούσα άποψη: η ανθρώπινη ζωή αρχίζει με την έναρξη των οδυνών του τοκετού με την προϋπόθεση το έμβρυο να ήταν ζωντανό μέσα στη μήτρα κατά την έναρξη των οδυνών. Contra: Ηλιόπουλος-Χωραφάς, (βλ. Σύστημα Ελλην. Ποινικού δικαίου, τ.β, 1927), που δέχονται την έναρξη της ζωής με την έξοδο έστω και μέρους του σώματος του νεογνού.

Για την παιδοκτονία νεογνό θεωρείται το βρέφος ολίγων ημερών ή έστω εβδομάδων (όσο διαρκεί η ιδιάζουσα σωματική και ψυχική κατάσταση της γυναίκας). Σε άλλα δίκαια γίνεται σαφής διάκριση μεταξύ θανατώσεως νεογνού, (neo-naticide), βρέφους (infanticide) και παιδιού (filicide).

Στις ΗΠΑ και Μ. Βρετανία θεωρείται θανάτωση νεογνού (neo-naticide) όταν το βρέφος είναι μέχρι 24 ωρών, βρεφοκτονία (infanticide) από 1 ημέρα έως ένα έτος και παιδοκτονία (filicide) από έτος και πάνω. Υποστηρίζεται η άποψη στις ΗΠΑ ότι η νεογνοκτονία δεν θάπρεπε να τιμωρείται γιατί τα νεογνά δεν είναι «πρόσωπα». Ο ελληνικός Ποινικός Κώδικας του 1834 θεωρούσε ότι το νεογνό δεν έχει ακόμη συμπληρώσει 24 ώρες ηλικία. Στη Γαλλία, ο προηγούμενος Ποινικός Κώδικας τιμωρούσε την παιδοκτονία («ανθρωποκτονία νεογέννητου»: infanticide du nouveau né), με κάθειρξη από 10 έως 20 χρόνια, ενώ ο ισχύων (τροπ.1992) κατήργησε την διάταξη αυτή και τιμωρεί πλέον με ισόβια την θανάτωση ανηλίκου κάτω των 15 ετών (άρθ.221-4 εδ.2).

Κρίσιμο διάστημα για να θεωρηθεί παιδοκτονία: Διάστημα κατά το οποίο διαρκεί η ιδιάζουσα σωματική και ψυχική κατάσταση της γυναίκας που προκαλείται από πάσης φύσεως διαταραχές και ιδιαίτερες καταστάσεις που εμφανίζονται κατά τον τοκετό, συνεπεία των οποίων εξασθενεί η δύναμη αντιστάσεως αυτής. Η νομολογία θεωρεί ότι η διατάραξη διαρκεί λίγες ώρες προ και λίγες μετά τον τοκετό (Βλ. Φιδάνη-Χατζηγεωργίου, Η παιδοκτονία, 1955, σελ.142. ΣυμβΠλημΦλωρ 4/99, ΠοινΧρ 1999, σελ.612), αλλά ενδέχεται να διαρκέσει μέχρι 7-10 ημέρες μετά τον τοκετό (βλ. ΣυμβΠλημ Ηρακλ.160/1971, ΠοινΧρ ΚΑ', σελ.783. Βλ. και Συμβ. Πλημ.Ναυπλ.357/1990, Υπερ.1991, σελ.484).

Μοιάζει με την έκθεση, αλλά ο δόλος της εκθέσεως δεν κατευθύνεται σε βλάβη αλλά σε απειλή και απορροφάται από την παιδοκτονία (βλ. ΣυμβΠλημ. Φλωρίνης 4/1999, όπ.παρ.).

Ψύχωση λοχείας / Επιλόχεια κατάσταση (κατατάσσεται στις ψυχώσεις εγκυμοσύνης και τοκετού: για να εμφανιστούν πρέπει να προϋπάρχει προψυχωτική προσωπικότητα). Από τη στιγμή που εμφανίζεται μια ψύχωση ενδέχεται να διαρκέσει για λίγες ώρες, δεκαετίες ή για όλη τη ζωή. Οι ορμονικές διαταραχές (σημ. η μήτρα χρειάζεται 6-8 εβδομάδες για να παλινδρομήσει μετά τον τοκετό) σε συνδυασμό με μια προψυχωτική προσωπικότητα ενδέχεται να οδηγήσουν σε συναισθηματικές και νοητικές διαταραχές (ψύχωση). (Αγιούταντης, Ιατροδικαστική).

Με τη διάταξη αυτή ο νομοθέτης δέχεται την μειωμένη ικανότητα της γυναίκας/μητέρας για καταλογισμό. Ωστόσο, δεν αρκεί μόνο η διαπίστωση του βιολογικού κριτηρίου για την μείωση της ποινής, αλλά απαιτείται η διατάραξη να είναι τέτοια που να αποκλείει τον καταλογισμό.

- ο Σχέση με άλλα εγκλήματα όπου γίνεται δεκτό το ακαταλόγιστο. Η νοσηρή διατάραξη των πνευματικών λειτουργιών ή της συνείδησης κατά το άρθ.34 ΠΚ. Ας σημειωθεί ότι η έννοια «**νοσηρή διατάραξη**» ή «**διατάραξη της συνείδησης**» θεωρείται ευρύτερη από την αντίστοιχη ιατρική, ώστε **δύναται να περιλάβει και τις ψυχικές ανωμαλίες, κλπ** (Κατσαντώνης, *Ποινικό δίκαιο, Α'*, σελ.282).

Καταλογισμός είναι η μομφή που προσάπτουμε προσωπικώς κατά του δράστου για την συμπεριφορά του. Τον μεμφόμαστε γιατί μπορούσε να πράξει υπέρ του Δικαίου αλλά προτίμησε να πράξει διαφορετικά. Σημαίνει ότι «**ηδύνατο να πράξει άλλως**», **προϋποθέτει δηλ. ελευθερία της βουλήσεως.**

Για να γίνει δεκτός ο **αποκλεισμός** της ικανότητας προς καταλογισμό του δράστου είναι απαραίτητο σύμφωνα με την ερμηνεία του **άρθ.34ΠΚ** να διαπιστωθούν τα ακόλουθα:

Απαιτείται ύπαρξη: α) βιολογικού αιτίου αποκλεισμού ή ελαττώσεως της ικανότητας προς καταλογισμό του δράστου. Τέτοια «**βιολογικά αίτια**» είναι οι «**νοσηρές διαταράξεις των πνευματικών λειτουργιών**», δηλ. «**ποικίλες οργανικής, αντιδραστικής ή άλλης αιτιολογίας ψυχικές παθήσεις και διαταράξεις της συνειδήσεως, δηλ. εξ οργανικών ή ψυχογενών αιτίων προκαλούμενα διαταραχάι της συνειδησιακής λειτουργίας**» (Κονταζή, *Ερμ ΠΚ, τ.Α, 1991, σελ.519*) και β) πρέπει να υπάρχουν προσέτι τα καλούμενα «**ψυχολογικά αίτια**» άρσεως της ικανότητας του δράστου προς καταλογισμό, ήτοι κατά την διατύπωση του άρθ.34ΠΚ, στέρησις του δράστου της ικανότητας να αντιληφθεί το άδικο της πράξεως του.... **Ο ψυχολογικός όρος είναι αυτός που καθορίζει ποια εκ των δύο διατάξεων των άρθ.34 ή 36ΠΚ θα πρέπει να εφαρμοσθεί, ενώ οι βιολογικές προϋποθέσεις παραμένουν «εις αμφοτέρες τις περιπτώσεις οι ίδιες»...** «**Νοούνται δε όχι μόνο αι υπό στενή έννοια ψυχικάί νόσοι, ήτοι αι ψυχώσεις αλλά και οι ...υπό ευρύτατη έννοια ψυχικής νόσου, ήτοι αι νευρώσεις**» (Κονταζής, *όπ.παρ., σελ.523*). [Παρ'όλο που στην ερμηνεία ΠΚ, παρατίθεται ευρύτατος κατάλογος των «**πλέον εμφανών ψυχικών νόσων και διαταράξεων της συνείδησης**» (μελαγχολία, βλακεία, μέθη), πουθενά δεν αναφέρεται η **επιλόχεια κατάσταση**]. Βλ. ΑΠ 41/66 ΠοινΧρ 1966, σελ.156. Δέχεται ανικανότητα για καταλογισμό με το άρθ.34 λόγω αγχώδους αντιδραστικής μελαγχολίας].

Η διανοητική υγεία του κατηγορουμένου θεωρείται ζήτημα πραγματικό που ερευνάται κατά τρόπο εμπειρικό από τον δικαστή. Αυτό σημαίνει, ότι εάν ο δικαστής κρίνει ότι είναι εμφανής η παραφροσύνη ή η διαταραχή της ψυχικής υγείας του κατηγορουμένου, θεωρείται περιττή οποιαδήποτε ιατρική πραγματογνωμοσύνη, η οποία διατάσσεται μόνο σε περίπτωση αμφιβολίας

(μήπως επανερχόμαστε στα λοιπροζιανά κριτήρια περί φυσιολογικής του δράστη;)

Ωστόσο, να μην ξεχνάμε την βασική αρχή της ποινικής δίκης που θέλει η **αθώωση του κατηγορούμενου να επιβάλλεται** «όχι μόνο όταν αποδειχθεί ότι αυτός ήταν **ανίκανος για καταλογοισμό**, αλλά και όταν υφίστανται **βάσιμες αμφιβολίες για την ικανότητά του** (*in dubio pro reo*), [βλ. Κονταξή, τ. Α', σελ.524].

Ερωτήματα:

- Πόσο ελεύθερη η βούληση της μητέρας που θανατώνει το παιδί της κατά το συγκεκριμένο χρονικό σημείο; (Βούλ. ΠλημΜοντ 63/1995)
- Περίπτωση μειωμένου καταλογοισμού της δράστιδος (βλ. Πραγματικά περιστατικά που υποδηλώνουν ότι η δράστις δεν είχε **πρόθεση** να θανατώσει: Βούλ. ΠλημΜεσολ 95/1988, ΠοινΧρ 1989, σελ.137 με ενδιαφέρουσα πρόταση Εισαγγελέα για μη παραπομπή. Αντίθετα πράξεις που θεμελιώνουν πρόθεση: Βουλ. ΠλημΑρτ 3/1994 και Βούλ. 357/1990 ΠλημΝαυπλ, Υπερ1991, σελ.484).
- Αφού υπάρχει το άρθ.36ΠΚ γιατί ο νομοθέτης δημιούργησε το άρθ.303ΠΚ;

• **ΑΜΒΛΩΣΗ (Τεχνητή διακοπή της εγκυμοσύνης, άρθ.304ΠΚ)**

Σύμφωνα με τη διάταξη του άρθ.304 ΠΚ, το έγκλημα της τεχνητής διακοπής της εγκυμοσύνης μπορεί να τελεστεί είτε από την ίδια την έγκυο (άρθ.304 **παρ.3 περ.1** ΠΚ, είτε από τρίτο άτομο. Στη δεύτερη περίπτωση, το έγκλημα μπορεί να τελεστεί είτε από γυναίκα είτε από άνδρα **με ή χωρίς τη συναίνεση της εγκύου** (άρθ.304 **παρ.1, 2 και 3 περ.2** ΠΚ), ενώ στην πρώτη περίπτωση, ο νομοθέτης θέλει το έγκλημα να τελείται αποκλειστικά από γυναίκα, εν προκειμένω, από την ίδια την έγκυο.

Ο νομοθέτης τιμωρεί μόνο την ανεπίτρεπτη διακοπή της εγκυμοσύνης η οποία αποτελεί έγκλημα που ναι μεν στρέφεται κατά της γυναίκας, αλλά στις περισσότερες περιπτώσεις πρόκειται για έγκλημα που στρέφεται κατά του εμβρύου τόσο όταν τελείται από την ίδια την έγκυο, όσο και όταν τελείται από τρίτο πρόσωπο (είτε γυναίκα είτε άνδρα με ή χωρίς τη συναίνεση της εγκύου). Περίπτωση που στρέφεται άμεσα κατά της γυναίκας είναι όταν προκληθεί βαρεία πάθηση του σώματος ή της

διάνοιας της εγκύου ή ακόμη ο θάνατος αυτής (άρθ.304 **παρ.2 περ.2ΠΚ**). Ο τρόπος τέλεσης περιλαμβάνει όλα τα μέσα.

Σχετικά με την άμβλωση υπήρχε σύγκρουση μεταξύ του συνταγματικά κατοχυρωμένου δικαιώματος της αυτοδιαθέσεως του ατόμου και της προστασίας του εμβρύου ως εν «δυνάμει» ζωής. Ο Ν.1096/1986 ήρθε να συγκεράσει την προστασία και των δύο αγαθών.

Στα αρχαία ελληνικά δίκαια το έμβρυο δεν τύγχανε αυτοτελούς προστασίας από το ποινικό δίκαιο διότι επικρατούσε η αντίληψη ότι ήταν μέρος του σώματος της γυναίκας, η οποία μπορούσε να το διαθέσει όπως ήθελε. Ο Πλάτων πίστευε ότι η ψυχή σχηματίζεται έξω από τη μητρική κοιλιά εισερχόμενη στο βρέφος με την πρώτη αναπνοή. Έτσι η ποινική ευθύνη μπορούσε να προκύψει μόνο για τρίτους που με την άμβλωση μπορούσαν να προσβάλουν το δικαίωμα αυτοδιαθέσεως της γυναίκας και τη σωματική της ακεραιότητα και όχι για την έγκυο (Ζαγκαρόλας ΠοινΧρ Α, σελ.491).

Μέχρι το 1986 (ν.1609/1986) η πράξη ήταν κατ'εξοχήν άδικη [με εξαιρέσεις μόνο στην περίπτωση του βιασμού, αποπλάνησης, αιμομιξίας ή όταν την εκτελούσε γιατρός για να αποτρέψει αναπότρεπτο κίνδυνο για τη ζωή της μητέρας κατόπιν πιστοποίησης και άλλου γιατρού, χωρίς ωστόσο χρονικό όριο, πέραν του οποίου η συγκεκριμένη περίπτωση της αμβλώσεως ήταν κολάσιμη].

- Ποιο το έννομο αγαθό και ποιος ο φορέας του στο 304ΠΚ; Μόνο αν δεχθούμε ότι προστατευόμενο αγαθό είναι η εν γενέσει ζωή νομιμοποιείται ο πατέρας. Άλλως, αν προστατεύεται μόνο η ζωή και υγεία της εγκύου ή το έμβρυο ως ιδιότητα του γυναικείου σώματος δεν νομιμοποιείται ο πατέρας. Έκφραση της ελευθερίας βουλήσεως η οποία μετά την παρέλευση του χρονικού περιορισμού των 12 εβδομάδων αίρεται και προστατευόμενο αγαθό γίνεται η εν γενέσει ζωή. Ποιος ο φορέας αυτής; Κατά μια άποψη και ο πατέρας (ΕφΑθ 1397/1997, ΠοινΧρ 1997, 1338, Παρατηρήσεις Ο. Τσόλκα και 678-678α/1974 ΠλημΚαρδ, ΠοινΧρ 1975, σελ.345).
- Παραδεκτή η άσκηση πολιτικής αγωγής του συζύγου για χρηματική ικανοποίηση λόγω ηθικής βλάβης για την άμβλωση που τέλεσε η σύζυγος χωρίς της συναίνεσή του; (Βλ. ΕφΑθ 1397/1997, ΠοινΧρ 1997, σελ. 1338, Παρατηρήσεις Ο. Τσόλκα).
- Μη προσδιορισμός μέσων άμβλωσης:

«Όποιος χωρίς την συναίνεση της εγκύου διακόπτει την εγκυμοσύνη της τιμωρείται με κάθειρξη». Ο νομοθέτης (στην παρ.1) μη προσδιορίζοντας τα μέσα με τα οποία δύναται να τελεστεί η άμβλωση, έπεται ότι μπορεί να γίνει χρήση οποιονδήποτε μέσων είτε εξωτερικών, (π.χ. χειρουργική επέμβαση, εισαγωγή οργάνων στη μήτρα, πιέσεις στο σώμα, κακώσεις), είτε εσωτερικών (π.χ. χορήγηση ποτών ή φαρμάκων), είτε ψυχικών (π.χ. προξένηση τρόμου, θλιψεως), αρκεί βέβαια να υπάρχει αιτιώδης συνάφεια μεταξύ χρήσης μέσου και άμβλωσης (Μπουρόπουλος, Ερμηνεία ΠΚ, Τ.Β'

σελ.480, ΑΠ 381/1979, ΠοινΧρ 1979, ΚΘ, σελ.506, ΒουλΠλημΘΕσ 910/1984, Αρμ 1984, σελ.728, απαλλάσσει γιατί η εγκυλούσα παρέμενε έγκυος και μετά την μήνυση για άμβλωση!).

- ο Αυθαίρετα τα χρονικά περιθώρια του νομοθέτη για την επιτρεπτή και ανεπίτρεπτη άμβλωση, δεδομένου ότι τα όρια αυτά μεταβάλλονται κάθε μέρα με την πρόοδο της ιατρικής επιστήμης (Βλ. Χαραλαμπίκη, Ιατρική ευθύνη και δεοντολογία, Υπερ1993, σελ.507). Το παράδοξο είναι ότι προ της τροποποιήσεως του 1986 στην περίπτωση του βιασμού, αποπλάνησης, αιμομιξίας ή όταν εκτελούσε την άμβλωση γιατρός για να αποτρέψει αναπότρεπτο κίνδυνο για τη ζωή της μητέρας, δεν υπήρχε χρονικό περιθώριο για την άμβλωση, ενώ μετά τον Ν.1609/1986 η σχετική διάταξη προβλέπει και σ'αυτές τις περιπτώσεις χρονικό όριο 20 εβδομάδων πέραν του οποίου δεν είναι επιτρεπτή άμβλωση.
- ο Σχέση μεταξύ μη δυνατής άμβλωσης και παιδοκτονίας (Βλ. Βουλ. ΠλημΦλωρ 4/99, ΠοινΧρ 1999, σελ.612).
- ο Πόσο ελεύθερη μπορεί να είναι η συναίνεση της εγκυμονούσας; (βλ.ΕφΘεσ 295/1996, όπου μετά την φορτική παρότρυνση μνηστήρος και οικογένειάς του η εκκαλούσα διέκοψε την κύηση).
- ο Είναι ισχυρή η έλλειψη συναίνεσης από ανήλικη;

Ενώ στη παρ.5 απαιτείται για την άρση του αδίκου χαρακτήρα της πράξης της ανεπίτρεπτης άμβλωσης η συναίνεση του γονέα ή κηδεμόνα, φαίνεται να είναι αδιάφορη η ηλικία της εγκύου όταν συντελείται το έγκλημα χωρίς τη συναίνεσή της (έτσι ενδέχεται ανήλικη να μη συναινεί στην άμβλωση της ισχυρώς, βλ. ΑΠ 75/1991, ΠοινΧρ 1997, σελ.837). Η ικανότητα για συναίνεση συνίσταται στην **ουσιαστική ικανότητα** του φορέα του αγαθού να μπορεί να εκτιμήσει σε κάθε συγκεκριμένη περίπτωση τη σημασία και τις συνέπειες της συναίνεσής του. **Την ικανότητα αυτή μπορούν να έχουν και ανήλικοι και ψυχικά ασθενείς σε ορισμένες περιπτώσεις. Σοβαρή είναι η συναίνεση που δίδεται από κάποιον έχοντας επίγνωση της πραγματικότητας και η συναίνεσή του ανταποκρίνεται στην αληθινή του βούληση.** Δεν υπάρχει ισχυρή συναίνεση στις περιπτώσεις αστεϊσμού, βίας, πλάνης ή απειλής (Βλ. ΣυμβΠλημΜΑθ 3481/1996, Στ. Παύλου, Υπερ1997, σελ.348).

- ο Η αδυναμία κάλυψης του κόστους της νόμιμης άμβλωσης από τα ασφαλιστικά ταμεία έχει ως αποτέλεσμα το δικαίωμα στην άμβλωση να είναι ενίοτε μόνο θεωρητικό (Βλ. Κανελλοπούλου-Μπότη, Το πρόβλημα της θεμελίωσης των δικαιωμάτων ενημέρωσης του ασθενούς και άμβλωσης στο δικαίωμα ιδιωτικής ζωής). Το κόστος σε μια νόμιμη άμβλωση μπορεί να είναι απαγορευτικό. (Βλ. 452/1993ΠλημΦλωρ, ΠοινΧρ 1994, σελ.105). Το ερώτημα που τίθεται είναι αν μπορεί η γυναίκα να απαιτήσει να της παρέχει το κράτος τις σχετικές

υπηρεσίες του κρατικού νοσοκομείου ή να φροντίσει να καλύπτεται το κόστος από τους ασφαλιστικούς φορείς. Η απάντηση είναι αρνητική γιατί το δικαίωμα στην άμβλωση είναι αμυντικό ως γενικότερη έκφανση του γενικότερου δικαιώματος στην ιδιωτική ζωή, δηλ. δεν παρέχει στον φορέα αξίωση ενέργειας, αλλά μόνο αποχής. Έτσι, όμως, η γυναίκα υφίσταται βλάβη γιατί εδώ δεν είναι απλά θέμα ελεύθερης επιλογής της ιδιωτικής ζωής, όπως π.χ. στην ομοφυλοφιλία. Το θέμα αυτό απαιτεί επέμβαση, έλεγχο και ασφάλεια από πλευράς του Κράτους, όπως συμβαίνει στην ασφάλεια των συμβάσεων για να προστατεύεται το ασθενέστερο συμβαλλόμενο μέρος.

[Σύμφωνα με μια έρευνα στις ΗΠΑ το 1970 η κύρια αιτία θανάτου σε σχέση με την εγκυμοσύνη ήταν οι αμβλώσεις. 79% των γυναικών που πέθαιναν λόγω άμβλωσης ήταν Πορτορικανές ή μαύρες, προφανώς γιατί δεν είχαν χρήματα και πρόσβαση σε ασφαλή άμβλωση (τότε η άμβλωση απαγορευόταν στις ΗΠΑ)].

Με έμμεσο θύμα γυναίκα:

- ΣΩΜΑΤΙΚΗ ΒΛΑΒΗ ΕΜΒΡΥΟΥ Ή ΝΕΟΓΝΟΥ (άρθ.304ΑΠΚ)

Κατά το άρθρ.304 Α: «Όποιος επενεργεί παράνομα στην έγκυο με αποτέλεσμα να προκληθεί βαριά βλάβη στο έμβρυο ή να εμφανίσει το νεογνό βαριά πάθηση του σώματος ή της διάνοιας τιμωρείται κατά τις διατάξεις του άρθρου 310». Το άρθρο αυτό προστέθηκε με το άρθρο 4 του Ν.1609/1986 (ΦΕΚ Α 86), κυρίως για να τιμωρηθούν οι περιπτώσεις βίαιης συμπεριφοράς κατά εγκύων γυναικών.

Στο έγκλημα αυτό δεν φέρεται ως δράστης η ίδια η γυναίκα. Δεν αφορά δηλ. την πράξη που τελεί στο ίδιο της το έμβρυο ή νεογνό η γυναίκα.

Πρόκειται για πράξη που επιχειρεί παράνομα άλλος στο σώμα της γυναίκας με δόλο δηλ. με σκοπό τη βλάβη του εμβρύου ή του νεογνού. Συνεπώς, δεν πρόκειται για παιδοκτονία γιατί α) ο δράστης δεν είναι η μητέρα, αλλά οποιοσδήποτε τρίτος (άνδρας ή γυναίκα) και β) στρέφεται κατά του εμβρύου και όχι κατά του νεογνού μετά τον τοκετό. Συνέπεια της βλάβης του εμβρύου είναι να εμφανίσει το νεογνό βαριά πάθηση του σώματος ή της διάνοιας.

Ως παράνομη επενέργεια θεωρείται όχι μόνο η οποιασδήποτε μορφής άσκηση βίας κατά εγκύου, αλλά και η χρήση φαρμακευτικών, ή άλλων μέσων που έχει στόχο την βλάβη του εμβρύου.

Αφορά συνήθως σε κακοποιήσεις εγκύων γυναικών, που δεν επιθυμούν άμβλωση, από εραστή ή σύζυγο με σκοπό τη θανάτωση του εμβρύου. Η απόδειξη του δόλου είναι αρκετά δύσκολη υπόθεση. Ελάχιστες υποθέσεις έχουν απασχολήσει τη νομολογία, κυρίως γιατί οι γυναίκες δεν καταγγέλλουν τις πράξεις. Βλ. Βουλ.ΣυμβΠλημΛαρ 74/2000, ΠοινΔικ 2001, σελ.238).

2) ΕΓΚΛΗΜΑΤΑ ΣΧΕΤΙΚΑ ΜΕ ΤΗΝ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ ΚΑΙ ΤΟΝ ΓΑΜΟ

• ΕΓΚΑΤΑΛΕΙΨΗ ΕΓΚΥΟΥ (άρθ.359ΠΚ)

Πρέπει να διαχωριστεί από τα λοιπά εγκλήματα του κεφαλαίου αυτού γιατί προστατεύει την έγκυο γυναίκα ανεξάρτητα από την ύπαρξη θεσμοθετημένης σχέσης (γάμου) ή απλώς φυσικής σχέσης ανάμεσα στη γυναίκα και τον δράστη. Υπάρχει μαχητό τεκμήριο αν προκύπτουν αμφιβολίες για την πατρότητα (διατάσσεται πραγματογνωμοσύνη). Η αναγνώριση της πατρότητας του τέκνου δεν αποτελεί στοιχείο του εγκλήματος. Υποκείμενο του εγκλήματος μπορεί να είναι και ο σύζυγος αλλά και ο καταστήσας τη γυναίκα έγκυο εκτός γάμου (*ΕφΑθ 8600/1995, ΠοινΧρ 1995, σελ.1276*).

Στοιχεία του εγκλήματος:

- 1) Εγκατάλειψη σε απορία ή αβοήθητης γυναίκας εγκύου
- 2) Εγκατάλειψη από τον ίδιο που την κατέστησε έγκυο (θεσμοθετημένη ή φυσική σχέση)

- 3) Διαπίστωση ότι το θύμα δεν μπορεί λόγω της εγκυμοσύνης ή τοκετού να συνδράμει τον εαυτό της
- 4) Γνώση του δράστη ότι το θύμα έμεινε έγκυος από αυτόν και ότι αδυνατεί να φροντίσει τον εαυτό της.

Η διάρκεια της αδυναμίας είναι ζήτημα πραγματικό, ανεξάρτητα από το αν ο δράστης ήταν έγγαμος και αυτό το στοιχείο το γνώριζε το θύμα.

Το έγκλημα θεωρείται διαρκές (μέχρι να παύσει η αδυναμία να φροντίσει το θύμα τον εαυτό της). Από τον χρόνο παύσης της αδυναμίας αρχίζει και χρόνος υπολογισμού για την υποβολή της έγκλησης (άρθ.117 παρ.1 ΠΚ).

- ο Σε σχέση με την έκθεση, ο εξώγαμος πατέρας δεν έχει υποχρέωση διατροφής πριν χωρίσει αναγνώριση ή προσωρινή επιδίκαση διατροφής κατά 1502ΑΚ). Συνήθως, η εγκατάλειψη εγκυμονούσας συρρέει αληθώς με την έκθεση (βλ. ΣυμβΠλημ Αρτας 61/1993, ΠοινΧρ 1993, σελ.1180).
- ο Καλύπτει όχι μόνο την οικονομική συνδρομή (όταν η έγκυος δεν μπορεί να φροντίσει μόνη της τον εαυτό της), αλλά και την **ηθική** (ανεξαρτήτως απορίας, «αν έχει ανάγκη βοήθειας συνεπεία δυσμενών ψυχικών και άλλων συνθηκών προκληθείσών από την κύηση ή τον τοκετό»). Όταν υπάρχει ηθική συνδρομή από συγγενείς ο δράστης απαλλάσσεται (βλ.ΑΠ 1836/1993, ΠοινΧρ 1994, σελ.186).

Ερωτήσεις:

- ο Πώς αποδεικνύεται η αδυναμία «ηθικής στήριξης»; (ΑΠ 133/1994, ΠοινΧρ 1994, σελ. 344).
- ο Γιατί όταν υπάρχουν συγγενείς δεν υπάρχει «ηθική υποχρέωση» του εγκαταλείψαντος έγκυο; (ΑΠ 106/1994, ΠοινΧρ 1994, σελ.333. Επειδή είχε συγγενείς το δικαστήριο θεωρεί ότι καλύφθηκε το ηθικό σκέλος). Άλλη μια διάταξη που με μεγάλη ευκολία αντιπαρέρχεται την ηθική ευθύνη του φυσικού πατέρα και αντιστρέφει το βάρος της απόδειξης. Δηλ. η εγκαταλειφθείσα θα πρέπει να αποδείξει όχι μόνο ότι ο δράστης δεν την στήριξε ηθικά, αλλά και ότι **είχε πράγματι** την δυνατότητα να το πράξει.

- ο Χρόνος υποχρέωσης προς οικονομική και ηθική στήριξη (ΣυμβΠλημΑρτ 61/1993, ΠοινΧρ 1993, σελ.1180): «Ο χρόνος αδυναμίας μετά τον τοκετό είναι ζήτημα πραγματικό εξαρτώμενο από τις συγκεκριμένες συνθήκες διαβίωσης της εγκύου. Το γεγονός ότι ο άνδρας που κατέστησε την γυναίκα έγκυο είναι έγγαμος, ακόμη δε και αν αυτή γνώριζε από την αρχή την ιδιότητά του αυτή, δεν αναιρεί την υποχρέωση του να την συνδράμει ηθικά και υλικά». Το Συμβούλιο δέχεται ότι και τέσσερις μήνες να διήρκεσε η αδυναμία της γυναικός να φροντίσει τον εαυτό της ο δράστης έχει υποχρέωση να της παράσχει οικονομική και ηθική στήριξη (Βλ. Αντίθετη άποψη του αντεισαγγελέα που θεωρεί ορθή την απόφαση του ΔιαρκΣτρατΑερΑθ 36/1991, ΠοινΧρ 1992, σελ.327, με την οποία κρίθηκε ότι ο χρόνος κατά τον οποίο διαρκεί η υποχρέωση του χωρίς γάμο πατέρα έναντι της εγκύου δεν πρέπει να εκτείνεται πέραν των 40 ημερών από τον τοκετό. Οι θέσεις του αντεισαγγελέα στην πρότασή του δεν είναι και τόσο ηθικά αποδεκτές ως προς την έννοια την υποχρέωσης της ανθρώπινης συνδρομής σε συνάνθρωπο, ειδικά στην περίπτωση που υπάρχει ένα παιδί: «...ο κατηγορούμενος έγγαμος όντας θα του ήταν δύσκολο να υποβάλει το τέκνο στην ίδια αυτού και εκ νομίμου γάμου οικογένειά του ως τρόπαιον των εξωσυζυγικών του σχέσεων»... Απαιτείται άραγε από τον νόμο κάτι τέτοιο;;).

3) Από τα κεφάλαια του ΠΚ τα σχετικά με τα εγκλήματα κατά της προσωπικής ελευθερίας & κατά της γενετήσιας ελευθερίας και οικονομικής εκμετάλλευσης της γενετήσιας ζωής θα εξετάσουμε δύο εγκλήματα που συνδέονται μεταξύ τους: το της εμπορίας ανθρώπων (άρθ.323^Α) και της σωματεμπορίας (άρθρ.351). Παρ'όλο που θεωρητικά εμφανίζονται ως «άφυλα» και διαφορετικά μεταξύ τους εγκλήματα, ο λόγος που τα εξετάζουμε μαζί είναι γιατί αφενός στο διεθνές πλαίσιο ως εμπορία ορίζεται η πάσης φύσεως εκμετάλλευση του ανθρωπίνου σώματος (εργασιακή, σεξουαλική ή άλλη) και αφ'ετέρου γιατί η σωματεμπορία που είναι στην ουσία η εμπορία ανθρώπων με σκοπό την σεξουαλική εκμετάλλευση αφορά στην πράξη περισσότερα θύματα γυναίκες παρά άνδρες.

- **ΕΜΠΟΡΙΑ ΑΝΘΡΩΠΩΝ - ΣΩΜΑΤΕΜΠΟΡΙΑ***

Το φαινόμενο της εμπορίας ανθρώπων αποτελεί μια πιο σύγχρονη μορφή της δουλείας². Ο όρος εμπορία είναι πιο δόκιμος από αυτόν της διακίνησης γιατί η διακίνηση αφορά μόνο στην μεταφορά (νόμιμη ή παράνομη) ενώ η εμπορία παραπέμπει στην υποβίβαση του ατόμου σε εμπορεύσιμο είδος. Ενώ στο τέλος του 19^{ου} και στις αρχές του εικοστού αιώνα η δουλεία αφορούσε κυρίως στην εκμετάλλευση της εργασίας του ατόμου, σήμερα η εμπορία ανθρώπων περιλαμβάνει πάσης φύσεως εκμετάλλευση του ανθρωπίνου σώματος.

Συγκεκριμένα, το άρθρο 323Α ΠΚ περί εμπορίας ανθρώπων που ουσιαστικά συμπληρώνει το άρθ.323 περί εμπορίου δούλων, ορίζει ως εμπορία την με χρήση βίας, απειλής ή άλλου εξαναγκαστικού μέσου ή την με επιβολή ή κατάχρηση εξουσίας, πρόσληψη, μεταφορά ή προώθηση εντός ή εκτός της επικράτειας, κατακράτηση, υπόθαλψη ή παράδοση σε άλλον ή παραλαβή από άλλον με ή χωρίς αντάλλαγμα, προσώπου με σκοπό την αφαίρεση οργάνων του σώματός του ή με σκοπό να εκμεταλλευθεί ο δράστης ή άλλος την

* Απόσπασμα από το βιβλίο της Α. Συκιώτου, *Εμπορία Ανθρώπων στα Βαλκάνια. Θύμα, Δράστης και Κατασταλτικές Στρατηγικές*, Εκδ. Αντ. Σάκκουλα, 2003.

² Η πρώτη διεθνής Σύμβαση σε επίπεδο Κοινωνίας των Εθνών κατά της δουλείας είναι η Σύμβαση της Γενεύης της 25.09.1926 με το σχετικό Πρωτόκολλο της 07.12.1953. Την πρώτη είχε υπογράψει η χώρα μας στις 04.07.1930 και το Πρωτόκολλο στις 12.12.1955.

εργασία του, ή ακόμη η απόσπαση της συναίνεσης του προσώπου με χρήση απατηλών μέσων ή η εκμετάλλευση της ευάλωτης θέσης του, με υποσχέσεις δώρα, πληρωμές ή παροχή άλλων ωφελημάτων. Στην περίπτωση αυτή, ο δράστης τιμωρείται με κάθειρξη μέχρι δέκα ετών και με χρηματική ποινή δέκα χιλιάδων έως πενήντα χιλιάδων Ευρώ.

Επιβαρυντικές περιστάσεις θεωρούνται: α) η περίπτωση στην οποία η πράξη στρέφεται κατά ανηλικού, β) τελείται κατ'επάγγελμα, γ) τελείται από υπάλληλο, ο οποίος κατά την άσκηση της υπηρεσίας του ή επωφελούμενος από την ιδιότητά του αυτή διαπράττει ή συμμετέχει με οποιονδήποτε τρόπο στην πράξη αυτή³ ή τέλος, δ) είχε ως αποτέλεσμα τη βαριά σωματική βλάβη του παθόντος. Στις περιπτώσεις αυτές ο δράστης τιμωρείται με κάθειρξη και χρηματική ποινή από πενήντα χιλιάδες έως εκατό χιλιάδες Ευρώ.

Ιδιαίτερη επιβαρυντική περίπτωση της εμπορίας ανθρώπων θεωρεί ο νομοθέτης τη στρατολόγηση ανηλικού με σκοπό τη χρησιμοποίησή του σε ένοπλες συγκρούσεις. Η περίπτωση αυτή τιμωρείται με κάθειρξη τουλάχιστον δέκα ετών και χρηματική ποινή πενήντα χιλιάδων Ευρώ.

Ο ορισμός που υιοθετήθηκε από το Πρωτόκολλο «για την πρόληψη, καταπολέμηση και τιμωρία της εμπορίας ανθρώπων ιδίως των γυναικών και παιδιών» που συμπληρώνει τη Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών κατά του Διακρατικού Οργανωμένου Εγκλήματος⁴, είναι πιο ευρύς και καλύπτει κάθε μορφής εκμετάλλευση του ανθρώπου.

Συγκεκριμένα, στο άρθρο 3 του Πρωτοκόλλου ως εμπορία ανθρώπων ορίζεται: «η στρατολόγηση, μεταφορά, απόκρυψη, ή παραλαβή προσώπου με τη χρήση απειλής, βίας, ή άλλων εξαναγκαστικών μέσων, απαγωγής, ή

³ Με τη διάταξη αυτή ο νόμος συνδέει την εμπορία με την διαφθορά των υπαλλήλων. Βλ. Διεθνή Σύμβαση του ΟΗΕ κατά του Διακρατικού Οργανωμένου Εγκλήματος που υπεγράφη στο Παλέρμο στις 12/12/2000, αλλά και τη Σύμβαση του ΟΗΕ κατά της Διαφθοράς που υπογράφηκε τον Δεκέμβριο του 2003 [UN General Assembly, A/AC.261/L.195,196,197].

⁴ Διεθνής Σύμβαση του ΟΗΕ κατά του Διακρατικού Οργανωμένου Εγκλήματος που υπογράφηκε στο Παλέρμο στις 12/12/2000 μαζί με τα πρόσθετα Πρωτόκολλα της α) κατά της παράνομης μετανάστευσης, β) κατά της εμπορίας ανθρώπων και γ) κατά της παράνομης κατασκευής και εμπορίας πυροβόλων όπλων και πυρομαχικών.

απάτης, κατάχρησης εξουσίας ή εκμετάλλευσης της ευάλωτης θέσης του θύματος, καθώς και η με παροχές πληρωμών ή ωφελημάτων απόσπαση της συναίνεσης του ατόμου που έχει την επίβλεψη κάποιου άλλου, με σκοπό την εκμετάλλευσή του. Η εκμετάλλευση περιλαμβάνει τουλάχιστον την εκμετάλλευση της πορνείας ή άλλες μορφές σεξουαλικής εκμετάλλευσης άλλου την αναγκαστική εργασία, ή υποχρεωτική παροχή υπηρεσιών, τη δουλεία και παρόμοιες με αυτήν πρακτικές ή την αφαίρεση οργάνων του σώματος».

Σε γενικές γραμμές, υπάρχει εννοιολογική διάσταση μεταξύ του ορισμού που δίδουν οι εκάστοτε εθνικές νομοθεσιών και του ορισμού που έχει δοθεί από διεθνή κείμενα ως εμπορία ανθρώπων.

Μορφές εμπορίας

Η εμπορία δεδομένου ότι αποσκοπεί στην εκμετάλλευση του ανθρώπου εμπλέκει στα δίκτυά της άνδρες, γυναίκες και παιδιά. Ενδέχεται δε να λάβει τις ακόλουθες μορφές:

- § εργασιακή εκμετάλλευση, με την έννοια της καταναγκαστικής ή υποχρεωτικής εργασίας,
- § σεξουαλική εκμετάλλευση, ειδικά των γυναικών και παιδιών,
- § παιδική πορνογραφία,
- § αφαίρεση οργάνων και ιστών αλλά και άλλων στοιχείων του ανθρωπίνου σώματος, ή ακόμη,
- § επαιτεία,
- § εμπόριο βρεφών για παράνομες υιοθεσίες και
- § στρατολόγηση ανηλίκων για τέλεση τρομοκρατικών ενεργειών.

Ενώ δεν υπάρχει καμμία αμφιβολία για το ότι η εμπορία βαίνει συνεχώς αυξανόμενη, χαρακτηριστική η έλλειψη στατιστικών στοιχείων (αξιόπιστων), που να επιτρέπουν τη ακριβή προσέγγιση του αριθμού των θυμάτων αυτού του εγκλήματος. Περισσότερο από την ανυπαρξία στατιστικών, είναι η κακή αξιολόγηση των υπαρχόντων δεδομένων, κυρίως όταν οι αρχές υπολογίζουν

αδιακρίτως κάθε σύλληψη στα πλαίσια οργανωμένου εγκλήματος ως σύλληψη στα πλαίσια εμπορίας ή στα πλαίσια πορνείας.

Η έλλειψη στατιστικών στοιχείων καθρεφτίζει εν μέρει και την απροθυμία των κυβερνήσεων να καταπολεμήσουν το φαινόμενο, αλλά και την ανύπαρκτη ή ελλιπή νομοθεσία. Η σχεδόν αποκλειστική εναπόθεση των ελπίδων για δίωξη στις καταγγελίες των θυμάτων, που λόγω του φόβου τους προτιμούν να απελαθούν παρά να καταθέσουν, σε συνδυασμό με την εξαιρετική διακλάδωση των δικτύων της εμπορίας στο εσωτερικό και το εξωτερικό και τον υψηλό βαθμό διαφθοράς στην κρατική μηχανή ορισμένων χωρών, καθιστούν την αποτελεσματική πάταξη του φαινομένου της εμπορίας εξαιρετικά δύσκολη υπόθεση.

Η ραγδαία αύξηση του αριθμού των θυμάτων σημειώθηκε στην δεκαετία του '90, κυρίως μετά την κρίση στην πρώην Γιουγκοσλαβία, την αποσύνθεση της οποίας ακολούθησε η *εξαθλίωση της οικονομίας των χωρών του ανατολικού μπλοκ, με συνέπεια, την εκτίναξη του δείκτη της μετανάστευσης, αλλά και την ενίσχυση του οργανωμένου εγκλήματος.*

Σύμφωνα με εκτιμήσεις του ΟΗΕ, της UNICEF και του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, περίπου τέσσερα εκατομμύρια άτομα διακινούνται κάθε χρόνο. Από αυτά, ένα εκατομμύριο περίπου είναι παιδιά που πέφτουν θύματα εμπορίας και διακινούνται σε παγκόσμια κλίμακα κάθε χρόνο. Εκθέσεις του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου καταδεικνύουν ότι περίπου 500.000 θύματα εμπορίας (συνεπεία χρήσης βίας, απειλής, απάτης ή εξαγοράς από την οικογένεια) εισέρχονται στη Δυτική Ευρώπη κάθε χρόνο. Ωστόσο, υπολογίζεται ότι οι άνθρωποι που αγοράζονται και πωλούνται με σκοπό το κέρδος κάποιων, που υποβάλλονται δηλ., σε συνθήκες δουλείας ή παρεμφερείς, ανέρχονται παγκοσμίως σε περίπου 27 εκατομμύρια.

Οι γυναίκες-θύματα εμπορίας διακινούνται με σκοπό τόσο την σεξουαλική, όσο και την εργασιακή εκμετάλλευσή τους. Παρόλο που το εμπόριο με σκοπό την προμήθεια φτηνού οικιακού προσωπικού κυρίως από τις χώρες τις Ασίας και της Αφρικής (στη χώρα μας και από Αλβανία, Βουλγαρία, Ρωσία,

Μολδαβία, Ρουμανία) βρίσκεται σε μεγάλη άνθηση, ωστόσο παραμένει πολύ πίσω σε σύγκριση με την σωματεμπορία.

Το κέρδος από την οικιακή βοήθη το αποκομίζει ο έμπορος άπαξ μόνο με την πώλησή της και δεν συγκρίνεται με το κέρδος που αποφέρει ένα άτομο από την σεξουαλική του εκμετάλλευση. Γι'αυτό και τα δίκτυα που επιδίδονται στο εμπόριο με σκοπό την προμήθεια οικιακού προσωπικού θεωρούνται οι «φτωχοί συγγενείς» των δικτύων του οργανωμένου εγκλήματος. Μόλις τα θύματα φθάσουν στον προορισμό τους, οι έμποροι τους κατάσχουν τα διαβατήρια, θέτοντάς τους έτσι σε κατάσταση δουλείας. Ακόμη και εάν πληρώνονται –που σπάνια πληρώνονται αξιοπρεπώς- έχουν δημιουργήσει τόσο υψηλό χρέος στους εμπόρους για την μεταφορά τους, που δύσκολα το ξεπληρώνουν. Πολλοί βρίσκονται, έτσι, σε κατάσταση ομηρίας μέχρι την αποπληρωμή του χρέους τους.

Δίκτυα της εμπορίας

Στην περίπτωση της εμπορίας εμπλέκεται πάντα μία σειρά δραστών. Στην περίπτωση της σωματεμπορίας, για παράδειγμα, εμπλέκεται, ανάμεσα σε άλλους:

- το αρχικό πρόσωπο που έρχεται σε επαφή με το θύμα ή ορισμένες φορές απαγάγει γυναίκες,
- ο πράκτορας στη χώρα προέλευσης που πληρώνει τον στρατολόγο και διευθετεί όλες τις λεπτομέρειες ταξιδιού,
- ο συνοδός που συχνά περνά από άλλες χώρες προκειμένου οι αρχές να χάσουν τα ίχνη των θυμάτων,
- οι μεσίτες που συναντούν τις γυναίκες κατά την άφιξή τους,
- οι προαγωγοί που διευθύνουν τις εγκαταστάσεις, αλλά και
- ο δημόσιος υπάλληλος που αποδέχεται δώρα (είτε πρόκειται για τον υπάλληλο προξενείου, είτε της υπηρεσίας μετανάστευσης, είτε ακόμη για τον αστυνομικό που θα «πουλήσει προστασία»).

Τα δίκτυα διακίνησης, κινούμενα στο ίδιο πεδίο του οργανωμένου εγκλήματος, έχουν απίστευτες διακλαδώσεις όχι μόνο στη χώρα υποδοχής (του

θύματος), αλλά και στη χώρα προέλευσης και χρησιμοποιούν τις ίδιες μεθόδους με κάθε άλλη μορφή οργανωμένου εγκλήματος: τη διαφθορά κρατικών λειτουργιών, την πλαστογραφία, τον εκβιασμό, τη σωματική βία και άλλες μορφές εξαναγκασμού, κλπ. Κάθε δίκτυο παρουσιάζει δομή ιεραρχική και αρκετά ισχυρή.

Τα δίκτυα διακίνησης κατατάσσονται σε τρεις κατηγορίες: μεγάλα, μεσαία και μικρά.

Η διαφορά μεταξύ ενός μεγάλου δικτύου εμπορίας και ενός μεσαίου έγκειται στο ότι το τελευταίο δεν μεταπωλεί τα θύματά του σε άλλους. Αντίθετα, τα κρατά υπό τον έλεγχό του και τα εκμεταλλεύεται σε δικά του πορνεία ή κέντρα διασκεδάσεως (clubs). Μια άλλη διαφορά είναι ότι τα μεγάλα δίκτυα εκμεταλλεύονται τα θύματά τους μέσω χωρών διαμετακόμισης (transit), όπου σταματούν για να προμηθευτούν έγγραφα, αντίθετα από τα μεσαία δίκτυα που φέρνουν τα θύματά τους κατ'ευθείαν από μια συγκεκριμένη χώρα. Συνήθως τα δίκτυα που δρουν μεταξύ των χωρών της Βαλκανικής θεωρούνται μεσαία δίκτυα. Τα μικρά δίκτυα δεν παρουσιάζουν ιδιαίτερη οργάνωση, διακινούν ένα με δύο θύματα τη φορά και αφορούν μια εκμετάλλευση (οίκο ανοχής ή κέντρο διασκέδασης), ανάλογα τις ανάγκες της συγκεκριμένης «επιχείρησης». Στην τελευταία περίπτωση, το άτομο που έρχεται σε επαφή με τα θύματα τα συνοδεύει μέχρι τον τελικό προορισμό και τα παραδίδει στον «επιχειρηματία». Η επιρροή βέβαια είναι μεγαλύτερη στο θύμα όταν η εγκληματική οργάνωση ελέγχει όλη την αλυσίδα η ίδια, από την μεταφορά μέχρι την ίδια την εκμετάλλευση.

Στο παρελθόν, η σωματεμπορία ήταν στα χέρια των ντόπιων οργανώσεων με ένα ξένο σύνδεσμο για την προμήθεια των θυμάτων. Τώρα όμως έχουν επεκταθεί σε αλλοδαπά δίκτυα που τείνουν να ελέγχουν όλο το φάσμα της πορνείας (οικειοθελή και μη) και έχουν δράση σε άλλους τομείς (εμπόριο ναρκωτικών), με εξαιρετικές διακλαδώσεις σε άλλες χώρες και χαρακτήρα πολύ πιο βίαιο.

Το αλβανικό δίκτυο κατέχει σημαντική θέση στην εμπορία στα Βαλκάνια (κυρίως σωματεμπορία) και μάλιστα θεωρείται και το πλέον βίαιο. Στη Αλβανία, υπάρχουν κυριολεκτικά στρατόπεδα «υποταγής» για την

«εκγύμναση» των θυμάτων μέσω βιασμών και κακοποιήσεων τους για να καμφθεί η αντίστασή τους και η βούλησή τους γενικά. Εάν τα θύματα επιχειρήσουν να διαφύγουν, οι αλβανοί διακινητές δεν διστάζουν να τα βασανίσουν με διάφορες μεθόδους, όπως κάψιμο, ηλεκτροσόκ, ή ακόμη και προξενώντας χαρακώσεις ή/και ακρωτηριασμούς.

Η αλβανική μαφία ειδικευμένη στη σωματεμπορία, αλλά ασχολούμενη τόσο με το εμπόριο ναρκωτικών όσο και όπλων, εδραιώθηκε περισσότερο με τον πόλεμο του Κοσσυφοπεδίου. Χαρακτηριστικό των τοπικών δικτύων, όπως του Κοσσυφοπεδίου, είναι ότι χρησιμοποιούν συνοδούς της ίδιας εθνικότητας με τους μεταφερόμενους. Πάντως, το αλβανικό δίκτυο θεωρείται ότι προμηθεύει κατώτερης ποιότητας «προϊόντα» δεδομένου ότι οι περισσότερες γυναίκες θύματα προορίζονται για το πεζοδρόμιο.

Το ρωσικό δίκτυο (η ρώσικη μαφία), εκτός από ναρκωτικά, γυναίκες και όπλα ειδικεύεται και στη μεταφορά μεταναστών κυρίως από Ιράν, Αφγανιστάν και άλλες χώρες της Ασίας, συνεργαζόμενη με άλλα δίκτυα όπως το ουκρανικό, τουρκικό, κ.ά. Στο εμπόριο γυναικών θεωρείται το πιο προσοδοφόρο από τα άλλα, δεδομένου ότι ελέγχει το κύκλωμα των «συνοδών» που θεωρείται ακριβό είδος.

Στη χώρα μας το ρωσικό δίκτυο θεωρείται το πρώτο από πέντε συνολικά δίκτυα που έκανε την εμφάνισή του το 1990, στέλνοντας εκατοντάδες γυναίκες στην Ελλάδα. Ακολούθησε το ουκρανικό, βουλγαρικό/βαλκανικό (που περιοριζόταν ωστόσο στην βόρεια Ελλάδα) και κατόπιν το αλβανικό. Συνολικά για την περίοδο 1990-2000 φαίνεται ότι το κάθε δίκτυο σωματεμπορίας είχε υπό τον έλεγχό του τα εξής ποσοστά εκδιδομένων γυναικών: το ρώσικο το 39%, το ουκρανικό το 33%, το αλβανικό το 18% και το βαλκανικό το 9% του συνολικού πληθυσμού των αλλοδαπών γυναικών. Σε απόλυτα μεγέθη το ρώσικο δίκτυο θεωρείται ότι εγκατέστησε και εκμεταλλεύτηκε στην Ελλάδα 30.500 γυναίκες και νεαρά κορίτσια, το ουκρανικό περίπου 26.000, το αλβανικό 13.500 και τέλος το βαλκανικό περί τις 7.000 γυναίκες. Ωστόσο, για τα παραπάνω δίκτυα της πορνείας, δεν υπάρχουν βάσιμα στοιχεία από τα

οποία να προκύπτει πόσες από τις παραπάνω αλλοδαπές ήταν θύματα εμπορίας.

Χαρακτηριστικά και μέθοδοι των δραστών

Σε σχέση με τα θύματα, θα πρέπει να γίνει διαχωρισμός σε θύματα εργασιακής εκμετάλλευσης και σε θύματα σεξουαλικής εκμετάλλευσης ως προς τον βαθμό βιαιότητας που υφίστανται. Ο βαθμός βιαιότητας που ασκείται στα θύματα σεξουαλικής εκμετάλλευσης σε συνδυασμό με την χορήγηση ναρκωτικών ουσιών για να μη προβάλλουν αντιστάσεις, είναι ασυγκρίτως μεγαλύτερος από αυτόν που ενδεχομένως να υφίστανται τα θύματα εργασιακής εκμετάλλευσης. Το κοινό χαρακτηριστικό και των δύο κατηγοριών θυμάτων είναι ότι, εάν δραπετεύσουν από τα δίκτυα των εμπόρων, κινδυνεύουν να συλληφθούν από την Αστυνομία και να απελαθούν, εάν είναι λαθρομετανάστες.

Ανεξαρτήτως χώρας, οι δράστες έχουν περίπου τα ίδια χαρακτηριστικά και χρησιμοποιούν συνήθως τις ίδιες μεθόδους. Διακινητής/Εμπορος μπορεί να είναι οποιοσδήποτε έχει όφελος από την εμπορία (οικονομικό ή άλλο).

Οι άνδρες είναι συνήθως νεαρά άτομα, συμπαθητικά που εμπνέουν εμπιστοσύνη σε νεαρά κορίτσια και εμφανίζονται ως νεαροί επιχειρηματίες που προσφέρουν εργασία ή γάμο στις ευρωπαϊκές χώρες. Η πλειοψηφία των ατόμων που έρχονται σε πρώτη επαφή με τα θύματα είναι ηλικίας μεταξύ 20 και 25 ετών.

Τα χαρακτηριστικά των θυμάτων

Πριν από το 1989 οι περισσότερες αλλοδαπές που εκπορνεύονταν στη Δυτική Ευρώπη προέρχονταν από χώρες της Ασίας, Νότιας Αμερικής και Αφρικής. Από το 1990 και μετά η Κεντρική και Ανατολική Ευρώπη έγιναν οι μεγαλύτεροι προμηθευτές σε γυναίκες σε σημείο που οι αριθμοί στις περισσότερες ευρωπαϊκές χώρες διπλασιάστηκαν ή τριπλασιάστηκαν. Ωστόσο δεν είναι σαφές εάν όλα ήταν θύματα εμπορίας, γιατί οι στατιστικές δεν διαχωρίζουν

Γεγονός είναι ότι τα περισσότερα θύματα διέρχονται από αρκετές χώρες και σπάνια μένουν σε μια μόνο χώρα προς εκμετάλλευση. Το γεγονός ότι τα θύματα

μετακινούνται από χώρα σε χώρα καθιστά ακόμη πιο δύσκολο τον εντοπισμό τους και τη δίωξη των δραστών της εμπορίας.

Στοιχεία του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου δείχνουν ότι το ένα τέταρτο των γυναικών που έπεσαν θύματα σεξουαλικής εκμετάλλευσης είχαν καταλάβει ότι επρόκειτο να παράσχουν σχετικές υπηρεσίες. Οι υπόλοιπες εξαπατήθηκαν ότι επρόκειτο να απασχοληθούν σε οικιακές εργασίες ή να γίνουν σερβιτόρες. Και αυτές που επρόκειτο να απασχοληθούν πράγματι σε οικιακές εργασίες, εξαπατήθηκαν ως προς το καθεστώς απασχόλησης αφού μετατράπηκαν σε σκλάβες.

Οι κυριότερες διαφορές μεταξύ των γυναικών που προέρχονται από υποανάπτυκτες χώρες και γυναικών από την ανατολική Ευρώπη είναι ότι ανατολικοευρωπαϊές είναι νεότερες και υψηλότερου μορφωτικού επιπέδου από τις γυναίκες-θύματα που προέρχονται από υποανάπτυκτες χώρες.

Στη χώρα μας σε ποσοστό 95% τα θύματα εμπορίας με σκοπό την σεξουαλική εκμετάλλευσή τους προέρχονται από χώρες της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης και της Βαλκανικής χερσονήσου. Με βάση τον κατά προσέγγιση υπολογισμό του αριθμού των θυμάτων, αυτά προέρχονται από τις ακόλουθες χώρες: Ρουμανία, Ουκρανία, Μολδαβία, Βουλγαρία, Ρωσία, Αλβανία, Πολωνία, Λευκορωσία, Λιθουανία και Καζακστάν.

Οι περισσότερες γυναίκες είναι ηλικίας 20-30 ετών με μικρές εξαιρέσεις 18-20 ετών και άνω των 30. Οι περισσότερες είναι άνεργες στη χώρα τους ή δεν έχουν εργαστεί ποτέ. Το μορφωτικό τους επίπεδο είναι της βασικής εκπαίδευσης και το βιοτικό τους επίπεδο πολύ χαμηλό, γι' αυτό και το οικονομικό κίνητρο είναι και το πλέον σύνηθες για τη στρατολόγησή τους. Μερικές από τις γυναίκες γνωρίζουν από την αρχή ότι θα εργαστούν ως πόρνες και άλλες εξαπατώνται με νόμιμη εργασία.

Σημαντικό στοιχείο στη σωματεμπορία είναι ότι η εκπόρνευση δεν είναι οικειοθελής. Το στοιχείο της βούλησης είναι ανύπαρκτο ή αλλοιωμένο (λόγω πλάνης, απάτης, απειλής) και γι' αυτό τον λόγο δεν πρέπει να συνδέεται με την εκμετάλλευση. Το ίδιο ισχύει και για τα άλλα είδη εμπορίας.

Για την Ελλάδα, σύμφωνα με στοιχεία της ΕΛΑΣ, σημαντικό ποσοστό των γυναικών που θεωρούνται θύματα εμπορίας με σκοπό την σεξουαλική εκμετάλλευσή τους, χαρακτηρίζεται από σαφή άγνοια της αίσθησης χώρου και χρόνου και από πλήρη άγνοια της κοινωνικής πραγματικότητας. Πολλά από τα

θύματα πάσχουν από ψυχολογικά προβλήματα, μεταδοτικές νόσους και αρκετά είναι τοξικοεξαρτημένα.

Οι μέθοδοι προσέγγισης και «στρατολόγησής» των θυμάτων

Οι πλέον συχνές μέθοδοι που χρησιμοποιούν οι δράστες κυρίως σεξουαλικής εκμετάλλευσης είναι οι εξής:

- αγγελίες με προσφορά υψηλού ημερομισθίου σε νέες γυναίκες ως καλλιτέχνιδες/χορεύτριες ή baby-sitters ή συνοδοί ατόμων μεγάλης ηλικίας, προκειμένου να εργαστούν στο εξωτερικό. Αυτή αποτελεί και την πλέον κοινή μέθοδο στρατολόγησης σε όλες τις χώρες.
- Στρατολόγηση από αγροτικές περιοχές (στα χωριά χωρών με καταστραμμένη οικονομία) με δέλεαρ την οικονομική αποκατάσταση ή τον γάμο με άτομα που διαθέτουν υψηλό εισόδημα.
- Αγγελίες μέσω γραφείων συνοικεσίων για πολύφερνους γαμπρούς στο εξωτερικό. Αρκεί να αναφερθεί ότι και οι επίδοξοι γαμπροί που στην ουσία «αγοράζουν σκλάβες» και που στη συνέχεια ενδέχεται να τις μεταχειριστούν ως τέτοιες, για να συμμετάσχουν σ' αυτό το «παιχνίδι» αρκεί να δώσουν τον αριθμό της πιστωτικής τους κάρτας για να αγοράσουν ένα «πακέτο» που στοιχίζει περίπου 5.000 δολάρια ΗΠΑ συμπεριλαμβανομένων των εξόδων μεταφοράς και της ενδιάμεσης διαμονής (ξενοδοχεία). Μάλιστα, πολλά τέτοια «γραφεία» ζητούν από τις γυναίκες που απευθύνονται σε αυτά να πληρώσουν 6.000 έως 8.000 δολάρια ΗΠΑ για υποτιθέμενη έκδοση άδειας εργασίας και από 3.600 έως 4.800 δολάρια ΗΠΑ για εύρεση «γαμπρού». Σε μικρότερα μέρη ή αγροτικές περιοχές η ίδια μέθοδος εξαπάτησης λειτουργεί με την υπόσχεση συνοικεσίου στην οικογένεια ή στο ίδιο το θύμα με πλούσιο γαμπρό συνήθως της ίδιας υπηκοότητας στο εξωτερικό.

Άλλες μέθοδοι που χρησιμοποιούν οι δράστες είναι:

- Στρατολόγηση μέσω διαδικτύου (Internet), που είναι και η πλέον διαδεδομένη μέθοδος διάθεσης «σεξουαλικών προϊόντων» γενικώς. Οι δράστες προσφέρουν καταλόγους για νύφες «δι'αλληλογραφίας» που περιλαμβάνουν μέχρι και δεκατριάχρονα κορίτσια
- Αγορά από την ίδια την οικογένεια και
- Απαγωγή. Η μέθοδος αυτή -αν και όχι η πιο συνηθισμένη- έχει αρχίσει και παίρνει επικίνδυνες διαστάσεις σε χώρες, όπως η Αλβανία.

Ο εντοπισμός των δραστών είναι δύσκολος γιατί μετακινούνται πολύ συχνά από το ένα σημείο της χώρας στο άλλο και χρησιμοποιούν καρτοκινητά τηλέφωνα με αποτέλεσμα να μην εντοπίζονται. Επίσης τα τελευταία χρόνια έχει πάρει πιο «υπόγειες» μορφές με περισσότερο on call services π.χ. πάνω σε γιώτς στα διεθνή ύδατα. Εξάλλου οι δράστες έχουν διασυνδέσεις με κρατικούς λειτουργούς (συνήθως αστυνομικούς), έτσι ώστε τα θύματα να μην έχουν εμπιστοσύνη σε κρατικούς φορείς για την απεμπλοκή τους από τα δίκτυα της διακίνησης.

Η παράνομη διακίνηση γίνεται με τους εξής τρόπους:

- Χρήση γνησίων ταξιδιωτικών εγγράφων αλλά παραβίαση προξενικής θεώρησης
- Χρήση γνησίων ταξιδιωτικών εγγράφων που έχουν εκδοθεί για άλλο άτομο που το παραχωρεί
- Εφοδιασμός θυμάτων με πλαστά ή κλεμμένα ταξιδιωτικά έγγραφα
- Διάβαση συνόρων από αφύλακτα σημεία και προώθηση στο εσωτερικό με ΤΑΞΙ, ΜΜΜ ή ΙΧ
- Κρυφή μεταφορά με φορτηγά ή λεωφορεία που διαθέτουν ειδικές κρύπτες.

Στην περίπτωση της σωματεμπορίας, οι μέθοδοι -εκτός από την κατάσχεση των ταξιδιωτικών εγγράφων (όπου υπάρχουν)- που χρησιμοποιούν οι δράστες για να έχουν την πλήρη υποταγή και εξάρτηση των θυμάτων τους ποικίλλουν και εναλλάσσονται μεταξύ:

- της καθημερινής κακοποίησης σωματικής (βιασμοί) και ψυχολογικής μέχρι του βαθμού βασανιστηρίων,
- της χορήγησης ναρκωτικών ουσιών,
- των απειλών κατά της ζωής και σωματικής ακεραιότητας των θυμάτων και των μελών των οικογενειών τους και
- της απειλής απέλασης και του φόβου διασυρμού τους όταν επιστρέψουν στην πατρίδα τους.

Δεν είναι, άλλωστε, λίγες οι φορές που θύματα που αντιστάθηκαν ή επιχείρησαν να διαφύγουν υπέστησαν σκληρά αντίποινα που ξεκινούσαν από στέρηση της τροφής και απομόνωση σε σκοτεινούς χώρους, μέχρι καψίματα τσιγάρων στο σώμα, μαστίγωμα, χυδακώμα, ηλεκτροσόκ, ακόμη και ακρωτηριασμούς.

**ΚΑΤΗΓΟΡΟΥΜΕΝΟΙ/ΣΥΛΛΗΦΘΕΝΤΕΣ ΓΙΑ ΕΜΠΟΡΙΑ
ΑΝΘΡΩΠΩΝ**

υπό τον Ν.3064/2002

(από Νοέμβριο 2002 μέχρι Σεπτέμβριο 2003)⁵

	ΥΠΟΘ.	ΚΑΤΗΓΟΡ	ΣΥΛΛΗΦΘ.	ΗΜΕΔΑΠΟΙ		ΑΛΛΟΔΑΠΟΙ		ΘΥΜΑΤΑ
				ΑΝΔΡΕΣ	ΓΥΝΑΙΚΕΣ	ΑΝΔΡ.	ΓΥΝΑΙΚ.	
ΑΡΘΡΟ 323 (εμπορία δούλων)	5	32	32	13	4	13	2	
ΑΡΘΡΟ 323Α (εμπορία ανθρώπων με σκοπό την εργασ.εκμετάλ.)	8	45	45	32	1	10	2	
ΑΡΘΡΟ 349 (Μαστροπεία)	276	358	263	182	28	30	23	
ΑΡΘΡΟ 351 (Σωματεμπορία)	104	139	135	66	20	27	22	
ΑΡΘΡΟ 351Α (Ασέλγεια σε ανήλικο έναντι αμοιβής)	1	1	1	1	0	0	0	
ΣΥΝΟΛΟ	394	575	476	294	53	80	49	145

**ΚΑΤΗΓΟΡΟΥΜΕΝΟΙ/ΣΥΛΛΗΦΘΕΝΤΕΣ ΓΙΑ ΕΜΠΟΡΙΑ
ΑΝΘΡΩΠΩΝ**

υπό τον Ν.3064/2002

⁵ Στατιστική του Αρχηγείου της ΕΛΑΣ.

ΕΤΟΣ 2003⁶

	ΥΠΟΘΕΣΕΙΣ	ΚΥΚΛΩΜΑΤΑ	ΔΡΑΣΤΕΣ	ΘΥΜΑΤΑ
Εμπορία ανθρώπων/ Σωματεμπορία	49		284	93
Μαστροπεία (άρθ.349)	326	11		
Πορνογραφία ανηλίκων (348 Α)	8			

ΚΑΤΗΓΟΡΟΥΜΕΝΟΙ/ΣΥΛΛΗΦΘΕΝΤΕΣ ΓΙΑ ΕΜΠΟΡΙΑ**ΑΝΘΡΩΠΩΝ**

υπό τον Ν.3064/2002

ΕΤΟΣ 2004 (Α' εξάμηνο)⁷

	ΥΠΟΘΕΣΕΙΣ	ΚΥΚΛΩΜΑΤΑ	ΔΡΑΣΤΕΣ	ΘΥΜΑΤΑ
Εμπορία ανθρώπων/ Σωματεμπορία	35	15	182	125
Μαστροπεία (άρθ.349)	130			
Πορνογραφία ανηλίκων (348 Α)	3			

Και προ του Ν. 3064/02 οι δράστες εμπορίας με σκοπό τη σεξουαλική εκμετάλλευση μπορούσαν να παραπεμφθούν με βάση τις διατάξεις περί σωματεμπορίας, μαστροπείας, παράνομης κατακράτησης και ενδεχομένως, αν επρόκειτο για αλλοδαπά θύματα παρανόμως εισελθόντα, για παράνομη προώθηση λαθρομεταναστών στο εσωτερικό της χώρας.

[Βλ. Αποφάσεις ΑΠ 1918/2001 (και 1149/2000 βούλευμα του Συμβουλίου Εφετών Θεσσαλονίκης), ΑΠ 1083/2002, ΑΠ 1217/1987, ΑΠ 208/2002, ΑΠ 822/1989,

⁶ Η στατιστική του 2003 εμφανίζεται ελλιπέστατη.

⁷ Η στατιστικές των ετών 2003-2004 εμφανίζονται ελλιπέστατες και ως προς τα αδικήματα και ως προς τους δράστες (δεν υπάρχει διαχωρισμός ανδρών-γυναικών δραστών).

ΕφΘεσ525/1998. Επίσης, σχετική η υπ'αριθμ.43/2001 της Επιτροπής Αναστολών του Συμβουλίου της Επικρατείας].

Παράγοντες που δημιουργούν ή ενισχύουν το φαινόμενο εμπορίας

- Φτώχεια
- Εύκολο και γρήγορο κέρδος
- Έλλειψη νομοθετικού πλαισίου
- Χαλαρή νομοθεσία
- Απροθυμία των μηχανισμών καταστολής
- Ανάγκη φτηνού εργατικού δυναμικού για τις οικονομικά αναπτυγμένες χώρες
- Περιορισμοί της μεταναστευτικής πολιτικής και νομοθεσίας που δεν επιτρέπουν την άμεση ζήτηση εργασίας αλλά και προμήθειας σε εργατικό δυναμικό
- Εκμετάλλευση της παράνομης εργασίας των παρανόμως εισελθόντων μεταναστών
- Καταναλωτισμός και ανάγκη για εύκολο και γρήγορο κέρδος
- Διαδικασία ανάπτυξης μιας χώρας που σχετίζεται με τις κοινωνικές διαφορές, τις διακρίσεις λόγω φύλου και εθνικότητας που ενδέχεται να αποκόψουν μια γυναίκα από την εκπαίδευση και την εργασία με αποτέλεσμα αυτός ο περιορισμός να την καταστήσει πιο ευάλωτη.

Προστασία και Αρωγή των θυμάτων από τον Ν.3064/15-10-2002 (ΦΕΚ Α' 248)

Σχετικά με την προστασία του θύματος ο Ν.3064/2002 θεωρεί πρωταρχικό να προστατευθεί η ζωή, φυσική ακεραιότητα καθώς και η ατομική και γενετήσια ελευθερία του ατόμου. Επίσης, προβλέπει, εάν τούτο είναι αναγκαίο, την στέγαση, σίτιση, την οικονομική βοήθειά του, την ιατροφαρμακευτική και ψυχολογική συνδρομή στα θύματα, καθώς και την νομική συνδρομή και κατάλληλη διερμηνεία.

Συγκεκριμένα, το άρθρο 12, προσφέρει ένα γενικό πλέγμα αρωγής στα θύματα των συγκεκριμένων εγκλημάτων που περιγράφει (εμπορίας ανθρώπων, σωματεμπορίας, μαστροπείας, ασέλγειας με ανήλικο) και προβλέπει :

α) την παροχή προστασίας της ζωής, σωματικής ακεραιότητας και προσωπικής και γενετήσιας ελευθερίας με την προϋπόθεση ότι υφίσταται κίνδυνος –**και μάλιστα σοβαρός**- για τα αγαθά αυτά. Η έννοια του σοβαρού κινδύνου ως προϋπόθεση για την προστασία του θύματος έχει τεθεί από την Απόφαση πλαίσιο του Συμβουλίου της ΕΕ⁸ («σπουδαίος κίνδυνος») για το καθεστώς των θυμάτων σε ποινικές διαδικασίες, την οποία έχει λάβει υπόψη του ο νόμος.

β) για όσο χρονικό διάστημα κρίνεται αναγκαίο, την αρωγή για τη στέγαση, διατροφή, διαβίωση, περίθαλψη και ψυχολογική στήριξη του θύματος, καθώς και την εξασφάλιση νομικού παραστάτη και διερμηνέα.

Η ύπαρξη κατάλληλης στέγασης (καταφυγίων) για τα θύματα είναι καθοριστικής σημασίας για την προστασία τους. Από τη στιγμή διαπίστωσης ότι πρόκειται για θύμα και μέχρις αμετακλήτου αποφάσεως στην ποινική δίκη του δράστη, θα πρέπει, βεβαίως, να εξασφαλίζεται διαμονή του θύματος (διότι δεν νοείται να κρατούνται τα θύματα –όπως συνέβαινε μέχρι σήμερα- σε χώρους κράτησης μέχρι την απέλασή τους), σε ειδικά κέντρα με προδιαγραφές ασφαλείας (φύλαξη από ΕΛΑΣ), ώστε να μην παρατηρούνται φαινόμενα εισόδου και απαγωγής θυμάτων από δράστες. Ιδιαίτερη δε σημασία θα πρέπει να δίνεται στη φύλαξη των ανηλίκων που είναι πολύ πιο ευάλωτοι. Ωστόσο, ως «κατάλληλη στέγαση» πρέπει να εννοείται όχι μόνο αυτή που προσφέρει ασφάλεια στα θύματα, αλλά κυρίως αυτή που προσφέρεται όταν αντικειμενικά χρειάζεται προστασία το θύμα, δηλ. ανεξάρτητα από την βούληση συνεργασίας του θύματος με τις αρχές, σύμφωνα με την αρχή της μη διάκρισης των θυμάτων.

γ) Ο Νόμος ορίζει για τους ανήλικους ότι πρέπει να λαμβάνεται «μέριμνα για την ένταξή τους σε προγράμματα σχετικά με την εκπαίδευση και την επαγγελματική τους

⁸ Απόφαση πλαίσιο του Συμβουλίου της ΕΕ 220/2001 της 15/3/2001 για το καθεστώς των θυμάτων σε ποινικές διαδικασίες. Η προστασία της ιδιωτικής ζωής προβλέπεται στο άρθρ.8 της Απόφασης-Πλαίσιο.

κατάρτιση». Στο σημείο αυτό θα πρέπει να σημειωθεί ότι και για τα ενήλικα θύματα πρέπει να λαμβάνεται αντίστοιχη μέριμνα ώστε να μπορέσουν να «χειραφετηθούν» – να γίνουν δηλ. αυτάρκη.

δ) Τέλος, για τα αλλοδαπά θύματα, που ευρίσκονται παρανόμως στη χώρα, ο νόμος προβλέπει την δυνατότητα αναστολής της απέλασης, με διάταξη του Εισαγγελέα Πλημμελειοδικών και έγκριση του εισαγγελέα Εφετών μέχρι να εκδοθεί αμετάκλητη απόφαση στην ποινική δίκη του δράστη. Ωστόσο, η αναστολή της απέλασης για να έχει νόημα θα πρέπει να εξαρτάται από την υλοποίηση ολόκληρης της υποδομής προστασίας του θύματος. Μαζί με την αναστολή της απέλασης, πρέπει να χορηγείται στα θύματα και άδεια παραμονής διάρκειας -τουλάχιστον μέχρι την έκδοση αμετακλήτου αποφάσεως- και σε περίπτωση που το θύμα δεν μπορεί να επιστρέψει (για λόγους προστασίας της ζωής του, αποφυγής στιγματοποίησής του ή επαναθυματοποίησης στη χώρα προέλευσης), θα πρέπει να χορηγείται άδεια παραμονής μακράς διάρκειας, (αντίστοιχη με αυτή που χορηγείται στους πρόσφυγες για πέντε έτη, ατελώς). **Μάλιστα, η άδεια θα πρέπει να χορηγείται χωρίς να εξαρτάται από την βούληση συνεργασίας του θύματος με τις αρχές.** Θα πρέπει, επίσης, να πραγματοποιείται αλλαγή στοιχείων ταυτότητας του θύματος για μεγαλύτερη προστασία του (αποφυγή εντοπισμού του θύματος από διακινητές).

Τέλος, ο νόμος, στο άρθρο 13, αναφέρει ότι τα αλλοδαπά θύματα που ευρίσκονται παράνομα στη χώρα, επαναπατρίζονται με ασφαλή τρόπο (εάν το θύμα είναι ανήλικο, ο νόμος προβλέπει ότι για τον επαναπατρισμό του απαιτείται σύμφωνη γνώμη του αρμόδιου εισαγγελέα Ανηλίκων). Ασφαλής τρόπος οικειοθελούς επαναπατρισμού⁹ ή περαιτέρω μετεγκατάστασης σε τρίτη χώρα θα μπορούσε να θεωρηθεί η με συνοδεία εκπροσώπων των αρχών/φορέων μεταφορά μέχρι τη χώρα προορισμού και παραπομπής των θυμάτων στους εκεί ειδικούς οργανισμούς (π.χ. φορείς στους οποίους, τα θύματα, θα μπορούν να προστρέξουν για συνδρομή), όπως συμβαίνει π.χ. στη περίπτωση μετεγκατάστασης προσφύγων (λύση που ακολουθείται από την Υπάτη Αρμοστεία του ΟΗΕ).

Σχετικά με τους φορείς, τα μέσα και τον τρόπο παροχής της προστασίας, ο νόμος παραπέμπει σε προεδρικό διάταγμα.

⁹ Ας σημειωθεί, ότι ο επαναπατρισμός είναι πάντα «οικειοθελής», άλλως θεωρείται απέλαση.

Το π.δ.233/28-08-2003 σχετικά με την προστασία και αρωγή στα θύματα των εγκλημάτων των άρθρων 323, 323Α, 349, 351 και 351Α του Ποινικού Κώδικα, κατά το άρθρο 12 του Ν.3064/2002 (ΦΕΚ Α' 204), προβλέπει προστασία και αρωγή στα θύματα κατά το άρθρ.12 του Ν.3064/2002 από «Υπηρεσίες και Μονάδες Παροχής Προστασίας και Αρωγής» που είναι οι υπηρεσίες του Δημοσίου, των Νομικών Προσώπων Δημοσίου Δικαίου (ΝΠΔΔ), των Οργανισμών Τοπικής Αυτοδιοίκησης (ΟΤΑ) και του ευρύτερου δημόσιου τομέα, που μπορούν να παράσχουν προστασία και αρωγή. Συγκεκριμένα, το εν λόγω προεδρικό διάταγμα θεωρεί ως θύματα τους ημεδαπούς και αλλοδαπούς που έχουν υποστεί άμεση βλάβη στη σωματική ακεραιότητα ή στην προσωπική ή γενετήσια ελευθερία τους ή υφίσταται σοβαρός κίνδυνος ως προς τα αγαθά αυτά ή τη ζωή τους.

Η ουσιαστική συμβολή του π.δ.233/2003 στην προστασία των θυμάτων συνίσταται στο ότι προβλέπει την παροχή προστασίας και αρωγής στα θύματα όχι μόνο όταν έχει ασκηθεί ποινική δίωξη για τα εγκλήματα που προβλέπονται στα άρθρα 323, 323^Α, 349, 351 και 351Α του Ποινικού Κώδικα, αλλά και ανεξάρτητα από αυτήν, εφόσον το θύμα έχει προσφύγει στις Υπηρεσίες και Μονάδες Παροχής Προστασίας και Αρωγής και για όσο χρονικό διάστημα υφίσταται ο κίνδυνος, η δε αρωγή για όσο χρονικό διάστημα κρίνεται απαραίτητο από τις σχετικές Υπηρεσίες και μονάδες Προστασίας και Αρωγής (άρθρ.2).

Κανόνες και μέτρα κατά της εμπορίας ανθρώπων σε Διεθνές και Ευρωπαϊκό επίπεδο

Δεδομένου, ότι η εμπορία είναι δραστηριότητα που μπορεί να τελεστεί είτε από οργανωμένα εγκληματικά δίκτυα –που χρησιμοποιούν συχνά τη διαφθορά και το ξέπλυμα βρώμικου χρήματος για την αποφυγή εφαρμογής του νόμου– είτε έξω από αυτά, εκτός από τα ειδικά διεθνή κείμενα κατά της εμπορίας, παράλληλη εφαρμογή έχουν και άλλα διεθνή νομικά κείμενα, ιδίως αυτά που έχουν ως αντικείμενο την προστασία των δικαιωμάτων του ανθρώπου και των δικαιωμάτων του παιδιού, τα κοινωνικά δικαιώματα, την προστασία γενικά θυμάτων εγκλήματος και αυτά που στοχεύουν στην καταπολέμηση της

διαφθοράς, του οργανωμένου εγκλήματος, του ξεπλύματος βρώμικου χρήματος, εγκλημάτων στον κυβερνοχώρο, αλλά και γενικά της διεθνούς συνεργασίας σε ποινικά θέματα.

Από τα πλέον σημαντικά σχετικά διεθνή και ευρωπαϊκά κείμενα που δείχνουν την από πολύ νωρίς προσπάθεια καταπολέμησης της σεξουαλικής και εργασιακής εκμετάλλευσης παραθέτομε τα ακόλουθα:

Κείμενα κατά της εμπορίας ανθρώπων στα πλαίσια του ΟΗΕ

- Σύμβαση της Κοινωνίας των Εθνών σχετικά με τη δουλεία της 25/09/1926
- Σύμβαση του ΟΗΕ σχετικά με την καταπολέμηση της σωματεμπορίας και την εκμετάλλευση της πορνείας της 02/12/1949¹⁰
- Σύμβαση για την κατάργηση της εμπορίας ανθρώπων και την εκμετάλλευση της πορνείας της 25/7/1951
- Πρωτόκολλο τροποποιητικό της Σύμβασης του ΟΗΕ σχετικά με τη δουλεία της 23/10/1953
- Συμπληρωματική Σύμβαση της Γενεύης της 7/09/1956 για την κατάργηση της δουλείας, του δουλεμπορίου και την υιοθέτηση πρακτικών παρόμοιων με τη δουλεία
- Σύμβαση του ΟΗΕ για τα δικαιώματα του Παιδιού του 1989 και Πρόσθετο Πρωτόκολλο του 2000 σχετικά με την πώληση παιδιών, την παιδική πορνεία και την παιδική πορνογραφία

¹⁰ Το σχέδιο της Σύμβασης χρονολογείται από το 1937. Βλ. επίσης και τις προηγούμενες προσπάθειες σε επίπεδο διεθνούς κοινότητας, που χρονολογούνται ήδη από το 1904, όπως: Διεθνής διακανονισμός της 18/05/1904 για την καταπολέμηση της σωματεμπορίας, όπως τροποποιήθηκε από το Πρωτόκολλο του ΟΗΕ της 03/12/1948, Διεθνής Σύμβαση της 04/05/1910 σχετικά με την καταπολέμηση της σωματεμπορίας όπως τροποποιήθηκε από το παραπάνω Πρωτόκολλο, Διεθνής Σύμβαση της 30/09/1921 για την καταπολέμηση της σωματεμπορίας γυναικών και παιδιών όπως τροποποιήθηκε από το Πρωτόκολλο του ΟΗΕ της 20/10/1947 και Διεθνής Σύμβαση της 11/10/1933 για την καταπολέμηση της σωματεμπορίας ενηλίκων γυναικών. Η σύμβαση του 1949 προσπάθησε να ενοποιήσει τα ανωτέρω κείμενα, αλλά και να διευρύνει το πλαίσιο εφαρμογής τους.

- Σύμβαση του Παλέρμο του ΟΗΕ κατά του Διακρατικού Οργανωμένου Εγκλήματος της 12/12/2000
- Πρωτόκολλο του Παλέρμο «για την πρόληψη, καταπολέμηση και τιμωρία της εμπορίας ανθρώπων ιδίως των γυναικών και παιδιών που συμπληρώνει την Σύμβαση του ΟΗΕ για την καταπολέμηση του διακρατικού οργανωμένου εγκλήματος» της 12/12/2000.

Κείμενα κατά της εμπορίας που υιοθετήθηκαν στα πλαίσια του Διεθνούς Οργανισμού Εργασίας

- Σύμβαση του Διεθνούς Οργανισμού Εργασίας Νο 29 της 28/06/1930 σχετικά με την καταναγκαστική εργασία
- Σύμβαση του Διεθνούς Οργανισμού Εργασίας Νο 105 του 1957 για την κατάργηση της καταναγκαστικής εργασίας
- Διεθνής Σύμβαση Εργασίας Νο 182 για την απαγόρευση των χειρότερων μορφών εργασίας των παιδιών και την άμεση δράση με σκοπό την εξάλειψή τους, του Ιουνίου 1999.

Κανόνες της Ευρωπαϊκής Ένωσης κατά της εμπορίας

- Απόφαση-πλαίσιο του Συμβουλίου Ευρωπαϊκής Ένωσης της 19-7-2002 για την καταπολέμηση της εμπορίας (2002/969/JHA/ JOCE L203, 01-08-02)
- Απόφαση-Πλαίσιο του Συμβουλίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης της 15-03-2001 σχετικά με το καθεστώς των θυμάτων στις ποινικές διαδικασίες (2001/220/JHA/ JOJE L082, 22-03-2001)
- Οδηγία του Συμβουλίου της Ε.Ε. της 29/4/2004 «σχετικά με τις άδειες παραμονής βραχείας διάρκειας για τα θύματα πράξεων διευκόλυνσης παράνομης μετανάστευσης ή εμπορίας ανθρώπων που συνεργάζονται με τις αρχές» (OJ L 261 , 06/08/2004 σελ. 0019 – 0023).

- Πρωτοβουλία της Προεδρίας του Συμβουλίου (Ελλάδα) για την υιοθέτηση σχεδίου Απόφασης-Πλαισίου για την πρόληψη και τον έλεγχο της εμπορίας ανθρωπίνων οργάνων και ιστών, (OJ C100, 26.4.2003, σελ.27-30).

Κανόνες του Συμβουλίου της Ευρώπης

Συμβάσεις:

- Ευρωπαϊκή Σύμβαση κατά της εμπορίας ανθρώπων (υιοθετήθηκε στις 16/5/2005).

Συστάσεις:

- Σύσταση με αριθμό R (91) 11 της Επιτροπής Υπουργών των Κρατών μελών του Συμβουλίου της Ευρώπης σχετικά με την σεξουαλική εκμετάλλευση, πορνογραφία, πορνεία και εμπορία παιδιών και νεαρών ενηλίκων
- Σύσταση με αριθμό R (97) 13 της Επιτροπής Υπουργών των Κρατών μελών του Συμβουλίου της Ευρώπης σχετικά με τον εκφοβισμό των μαρτύρων και τα δικαιώματα υπεράσπισης
- Σύσταση με αριθμό R (2000) 11 της Επιτροπής Υπουργών των Κρατών μελών του Συμβουλίου της Ευρώπης σχετικά με την δράση κατά της εμπορίας ανθρώπων με σκοπό τη σεξουαλική εκμετάλλευση
- Σύσταση με αριθμό (2000) 11 της Επιτροπής Υπουργών σχετικά με τις κατευθυντήριες αρχές στην καταπολέμηση του οργανωμένου εγκλήματος
- Σύσταση με αριθμό (2001) 16 της Επιτροπής Υπουργών σχετικά με την προστασία των παιδιών από τη σεξουαλική εκμετάλλευση

- Σύσταση 1523 (2001) της Ολομέλειας της Κοινοβουλευτικής Συνέλευσης του Συμβουλίου της Ευρώπης σχετικά με την οικιακή βία
- Σύσταση με αριθμό (2002) 5 της Επιτροπής Υπουργών σχετικά με την προστασία των γυναικών κατά της βίας
- Σύσταση 1325 (1997) της Ολομέλειας της Κοινοβουλευτικής Συνέλευσης του Συμβουλίου της Ευρώπης σχετικά με την εμπορία γυναικών και εξαναγκαστική πορνεία στα Κράτη μέλη του Συμβουλίου της Ευρώπης
- Σύσταση 1450 (2000) της Ολομέλειας της Κοινοβουλευτικής Συνέλευσης του Συμβουλίου της Ευρώπης σχετικά με την βία κατά των γυναικών στην Ευρώπη
- Σύσταση 1467 (2000) της Ολομέλειας της Κοινοβουλευτικής Συνέλευσης του Συμβουλίου της Ευρώπης σχετικά με την λαθρομετανάστευση και την δράση κατά των διακινητών
- Σύσταση 1545 (2002) της Ολομέλειας της Κοινοβουλευτικής Συνέλευσης του Συμβουλίου της Ευρώπης για την εκστρατεία ενάντια της εμπορίας γυναικών
- Σύσταση 1610 (2003) της Ολομέλειας της Κοινοβουλευτικής Συνέλευσης του Συμβουλίου της Ευρώπης σχετικά με την μετανάστευση συνδεδεμένη με την εμπορία γυναικών και την πορνεία
- Σύσταση 1611 (2003) της Ολομέλειας της Κοινοβουλευτικής Συνέλευσης του Συμβουλίου της Ευρώπης σχετικά με την εμπορία οργάνων στην Ευρώπη.
- Σύσταση 1663 (2004) της Ολομέλειας της Κοινοβουλευτικής Συνέλευσης του Συμβουλίου της Ευρώπης σχετικά με την οικιακή δουλειά: οικιακή υποτέλεια και νύφες κατά παραγγελία

Βιβλιογραφία:

Ελληνική Βιβλιογραφία

- Ε. ΑΝΔΡΙΑΝΑΚΗΣ – Κ. ΣΠΙΝΕΛΛΗ – Γ. ΠΑΝΟΥΣΗΣ – κ.ά., *Η βία στην οικογένεια*, Ελληνική Εταιρεία Θυματολογίας, 1990.
- Ξ. ΒΑΡΒΑΡΕΣΟΥ, «Σεξουαλική παρενόχληση και χώρος εργασίας», *ΠοινΔικ* 2000, σελ.1149.
- Α. ΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΥ- ΜΑΡΑΓΚΟΠΟΥΛΟΥ, «Ο Ν.2734/99 για τα εκδιδόμενα με αμοιβή πρόσωπα», *ΠοινΔικ*, 2000, σελ.305.
- Α. ΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΥ- ΜΑΡΑΓΚΟΠΟΥΛΟΥ, Προτάσεις για μεταρρυθμίσεις της νομοθεσίας σχετικά με τη σεξουαλική παρενόχληση, *ΠοινΔικ*, 2000, σελ.562. Ελληνική Εταιρεία Θυματολογίας, *Σχέσεις δράστη - θύματος : από θυματολογική σκοπιά*, Εκδ. Αντ. Σάκκουλα, 1991.
- Μ. ΘΑΝΟΠΟΥΛΟΥ – Ε. ΦΡΟΝΙΜΟΥ - Β. ΤΣΙΛΙΜΙΓΚΑΚΗ, *Αποφυλακιζόμενες γυναίκες: το δικαίωμα στην επαγγελματική επανένταξη*, Εκδ. Σάκκουλα, 1997.
- Μ. ΚΑΪΑΦΑ-ΓΚΜΠΑΝΤΙ, «Η έννοια του οργανωμένου εγκλήματος στην ΕΕ – Το ποινικό δίκαιο μεταξύ ασφάλειας και ελευθερίας των πολιτών» *ΠοινΔικ.*, 2003 (5), σελ.538.
- Μ. ΚΑΝΕΛΛΟΠΟΥΛΟΥ-ΜΠΟΤΗ, «Το πρόβλημα της θεμελίωσης των δικαιωμάτων ενημέρωσης του ασθενούς και άμβλωσης στο δικαίωμα ιδιωτικής ζωής», *ΚριτΕπιθ*, 2000, σελ.179.
- Λ. ΚΑΡΑΜΠΕΛΑΣ, *Οι βιαστές και τα θύματά τους*, Εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, 2001.
- ΚΑΡΟΥΖΟΣ, «Το φαινόμενο της σεξουαλικής παρενόχλησης στους χώρους εργασίας», *ΦορΕπιθ*, 2003, σελ.586.
- Κέντρο Ερευνών για Θέματα Ισότητας (Κ.Ε.Θ.Ι), *Η Σεξουαλική Παρενόχληση στην Εργασία: Πρόταση ποινικοποίησης της συμπεριφοράς στην Ελλάδα*, (Θ. Παπαθεοδώρου, Β. Καρύδης, Σ. Βιδάλη), Ιούνιος 2001.
- Α. ΚΩΣΤΑΡΑΣ, «Ουτοπία και πραγματικότητα στη δίωξη του βιασμού: Συμβολή στην ερμηνεία του άρθρ.344ΠΚ», *ΠοινΧρ.*, 1987, σελ.3.
- Γρ. ΛΑΖΟΣ, *Πορνεία και διεθνική σωματεμπορία στη σύγχρονη Ελλάδα, 1. Η εκδιδόμενη*, Εκδ. Καστανιώτη, 2002.
- Γρ. ΛΑΖΟΣ, *Πορνεία και διεθνική σωματεμπορία στη σύγχρονη Ελλάδα, 2. Ο πελάτης*, Εκδ. Καστανιώτη, 2002.
- Αντ. ΜΑΓΓΑΝΑΣ – Ν. ΓΑΒΑΛΑΚΗΣ, «Η ποινικοποίηση της συμπεριφοράς του πελάτη εκδιδόμενου ατόμου», *ΠοινΔικ*, 2000 (4), σελ.427.
- Μ. ΜΑΥΡΗ, *Γυναικεία εγκληματικότητα*, Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών, Ειδικό τεύχος – Αφιέρωμα στον Η. Δασκαλάκη, 1988.
- Γ. ΜΠΕΚΑ, *Εγκλήματα κατά της ζωής και της υγείας : παραδόσεις*, Δίκαιο και Οικονομία, Π. Σάκκουλας, 2002.
- Του ιδίου, «Το ανθρώπινο σώμα και η έννομη τάξη των ειδικών ποινικών νόμων», *ΠοινΧρ*, 1995, σελ. 1204.
- Αναστ. ΜΠΕΚΑ – Α. ΜΗΛΙΟΠΟΥΛΟΥ, «Σεξουαλική κακοποίηση παιδιών», *ΕπετΑρμ*, 2001 σελ.301.

- Χ. ΝΟΒΑ-ΚΑΛΤΣΟΥΝΗ, «Η εγκληματική δραστηριότητα της γυναίκας», *ΕΕΕ*, τ.3-4, 1989, σελ.170-186.
- Γ. ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ, «Η αντιμετώπιση της γυναίκας θύματος από το σύστημα απονομής της ποινικής δικαιοσύνης», *ΕΕΝ*, 1990, σελ.767.
- Στ. ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ-ΓΟΝΑΤΑΣ, «Σεξουαλικά εγκλήματα και αντεγκληματική πολιτική», στο: Ν. Κουράκη (επιμ.), *Αντεγκληματική πολιτική*, Εκδ. Α. Σάκκουλα, Σειρά Ποινικά, 1994, σελ.253.
- Κ. ΠΑΠΑΡΡΗΓΑ-ΚΩΣΤΑΒΑΡΑ, «Η σεξουαλική παρενόχληση στους χώρους εργασίας», *ΝοΒ*, 1995, σελ.617.
- Ν. ΠΑΡΑΣΚΕΥΟΠΟΥΛΟΣ, «Η οικογένεια ως εμπόδιο της αντεγκληματικής αποστολής του ποινικού δικαίου», *Υπεράσπιση*, 1991, σελ.797.
- Στ. ΠΑΥΛΟΥ, «Το διασυνοριακό έγκλημα και η σταδιακή προσαρμογή της ελληνικής ποινικής νομοθεσίας για την αντιμετώπισή του», *ΠοινΧρ.*, 2002 (9), σελ.776.
- Λ. ΣΟΦΟΥΛΑΚΗΣ, *Η προστασία της ανθρώπινης ζωής: κατά το σύνταγμα και τους νόμους*, Αφοι Σάκκουλα, 1994.
- Α. ΣΥΚΙΩΤΟΥ, *Εμπορία ανθρώπων στα Βαλκάνια – Θύμα, δράστης και κατασταλτικές στρατηγικές*, Εκδ. Αντ. Σάκκουλα, 2003.
- Ελ. ΣΥΜΕΩΝΙΔΟΥ-ΚΑΣΤΑΝΙΔΟΥ, *Εγκλήματα κατά της ζωής : (άρθρα 299-307 ΠΚ)*, Εκδ. Σάκκουλα, 1995.
- Α. ΤΑΜΠΑΚΗ, «Σεξουαλική παρενόχληση και εργασιακές σχέσεις», *ΔΕΝ*, 2001, σελ.1217.
- Κ. ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΟΠΟΥΛΟΣ, «Σκέψεις για τη νομική αξιολόγηση του φαινομένου της σεξουαλικής παρενοχλήσεως», *ΝοΒ*, 1999, σελ.696.
- Του ιδίου, «Η σεξουαλική παρενόχληση στους χώρους εργασίας (ο γαλλικός νόμος)», *ΕργΔ*, 1996, σελ.764.
- Αγγ. ΤΣΙΓΚΡΗΣ, «Το σεξουαλικό εμπόριο στην Ελλάδα: μια έρευνα» στο: *Ο νέος κίνδυνος από το οργανωμένο έγκλημα, Εμπόριο ανθρώπων*, Εκδ. Κέντρου Πολιτικής Έρευνας και Επικοινωνίας, 2002.
- Του ιδίου, *Η σεξουαλική βία κατά γυναικών και παιδιών*, Εκδ. Αντ. Σάκκουλα, 2002.
- Του ιδίου, *Τα σεξουαλικά εγκλήματα: εγκληματολογικές προσεγγίσεις της σεξουαλικής βίας*, Εκδ. Αντ. Σάκκουλα, 2000.
- Του ιδίου, «Σχέσεις (στ)οργής : Ο βιασμός, το θύμα και το σύστημα απονομής της ποινικής δικαιοσύνης», *Υπεράσπιση*, 1999, σελ.27.
- Του ιδίου, *Χωρίς συναίνεση. Εγκληματολογική και νομολογιακή προσέγγιση του βιασμού στην Ελλάδα*, Εκδ. Α. Σάκκουλα, 1998.
- Του ιδίου, *Εμπορία και σεξουαλική εκμετάλλευση της γυναίκας – Τα αποτελέσματα μιας έρευνας*, Εκδ. Α. Σάκκουλα, 1997.
- Του ιδίου, *Βιασμός, το αθέατο έγκλημα*, Εκδ. Α. Σάκκουλα, 1996.
- Σουλτ. ΦΙΔΑΝΗ-ΧΑΤΖΗΓΕΩΡΓΙΟΥ, *Η παιδοκτονία: άρθρον 303 Π.Κ.*
- Δημοσιεύματα Εταιρείας Προστασίας Αποφυλακίζομένων Θεσσαλονίκης, Θεσσαλονίκη, 1965.
- Ε. ΦΡΟΝΙΜΟΥ, «Γυναίκα και φυλακή: Όψεις της ελληνικής πραγματικότητας», στο: Η. Δασκαλάκη, κ.ά. (επιμ.), *Εγκληματίες και Θύματα στο κατώφλι του 21^{ου} αι.*, Αφιέρωμα στη μνήμη του Η. Δασκαλάκη, σ.367.

Αρ. ΧΑΡΑΛΑΜΠΑΚΗΣ, «Ιατρική ευθύνη και δεοντολογία», Υπεράσπιση, 1993, σελ.507.

Του ιδίου, «Βασικοί προβληματισμοί ως προς την αντιμετώπιση του διασυννοριακού εγκλήματος από το Ποινικό Δίκαιο», ΠοινΧρ, 2002, σελ.97.

Κ. ΧΑΤΖΗΚΩΣΤΑΣ, «Η έννοια του θανάτου στο ποινικό δίκαιο», Υπεράσπιση, 1999, σελ.1025.

1. Ξένη Βιβλιογραφία

ΥΙΟΤΟΠΟΥΛΟΣ-MARANGOPOULOS, A., *The Peculiarities of Female Criminality and their Cases. A Human Rights Perspective*, Esperia Publ. Co, London, 1992.

Ίδρυμα Μαραγκοπούλου για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα, *Women's Rights Human Rights*, Εκδ. ΕΣΤΙΑ, 1994.

ADLER, F. *Sisters in Crime*. New York: McGraw-Hill, 1975.

ALBIN, R. "Review Essay: Psychological Studies of Rape." *Signs*, 3 (Winter, 1977): 423-435.

BECKER, H. *The Outsiders*. New York: Free Press, 1963.

BOWKER, L. H. (ed.) *Women and Crime in America*. New York: Macmillan, 1981.

BROWNMILLER, S. *Against our Will*. New York: Simon and Schuster, 1975.

CHESNEY-LIND, M. και PASKO, L. *The Female Offender: Girls, Women and Crime*, Second Edition, London: Sage Publs, 2003.

CHESNEY-LIND, M. και PASKO, L. (Eds.) *Girls, Women, and Crime: Selected Readings*. London: Sage, 2003.

CHESNEY-LIND, M. - SHELDEN R.G., *Girls: Delinquency and Juvenile Justice*. Pacific Grove, CA: Brooks/Cole Publishing, 1992.

CHESNEY-LIND, M. "Out of Sight/Out of Mind': Girls in the Juvenile Justice System". Στο Renzetti C. M. και Goodstein, L. (Eds.) *Women, Crime, and Criminal Justice: Original Feminist Readings*. Los Angeles, CA: Roxbury Publishing Company, 2000.

CHESNEY-LIND, M. "Judicial Paternalism and the Female Status Offender: Training Women to Know their Place." *Crime and Delinquency*, 23 (April, 1977): 121-130.

CLOWARD, R. A. και OHLIN, L. E. *Delinquency and Opportunity: A Theory of Delinquent Gangs*. New York: Free Press, 1960.

COHEN, A. K. *Delinquent Boys: The Culture of the Gang*. New York: Free Press, 1955.

ERIKSON, K. T. *Wayward Puritans: A Study in the Sociology of Deviance*. New York: Wiley, 1966.

FERRARO, K. J. "Woman Battering: More Than a Family Problem." Στο Renzetti C. M. και Goodstein, L. (Eds.) *Women, Crime, and Criminal Justice: Original Feminist Readings*. Los Angeles, CA: Roxbury Publishing Company, 2000.

FRIEDL, E. *Women and Men*. New York: Holt, Rinehart and Winston, 1975.

GOODSTEIN, L. "Women, Crime and Criminal Justice- An Overview." Στο Renzetti C. M. και Goodstein, L. (Eds.) *Women, Crime, and Criminal Justice: Original Feminist Readings*. Los Angeles, CA: Roxbury Publishing Company, 2000.

GRIFFIN, S. "Rape: The All-American Crime." *Ramparts*, 10 (1971):26-35.

HEIDENSOHN, F. *Women and Crime*. New York: New York University Press, 1985.

Της ίδιας, "Gender and Crime", στο: Maguire M. – Morgan R.- Reiner R., (ed.), *The Oxford Handbook of Criminology*, 1994: 997-1039.

Human Rights Watch, *World Report*, 2001.

KITSUSE, J. I. "Societal Reaction to Deviant Behavior." *Social Problems*, 9 (Winter 1962): 247-256.

LEMGRUBER J., "Women in the Criminal Justice System", στο: N. Ollus – S. Nevala (ed.), *Women in the Criminal Justice System: International Examples & National Responses*, HEUNI, No36, 2001: 59-57.

LEONARD, E. B. *Women, Crime and Society*. London: Longman. 1982.

LOMBROSO, C. *Crime, its Causes and Remedies*. London: Heinemann, 1913.

LOMBROSO, C. *The Female Offender*. New York: Appleton, 1920.

MANNHEIM, M. *Comparative Criminology*. London: Routledge and Kegan Paul, 1965.

MATZA, D. *Becoming Deviant*. Englewood Cliffs, N.J.: Prentice Hall, 1969.

MEAD, M. *Sex and Temperament in Three Primitive Societies*. New York: Mentor Books, 1928.

MERTON R. K. "Sociological Structure and Anomie." *American Sociological Review*, 3 (1938): 672-682.

MILLER, E. *Street Woman*. Philadelphia: Temple University Press, 1986.

MILLMAN, M. "She did it for Love." Στο Millman, M. και Kanter, R. M. (eds.) *Another Voice*. Garden City, N.Y.:Double-day-Anchor, 1975.

OSHOFF, S. "When Victims Become Defendants: Battered Women Charged With Crimes", στο Renzetti C. M. και Goodstein, L. (Eds.) *Women, Crime, and Criminal Justice: Original Feminist Readings*. Los Angeles, CA: Roxbury Publishing Company, 2000.

POLLAK, O. *The Criminality of Women*. New York: A. S. Barnes. 1961.

QUINNEY, R. *Class, State and Crime*. New York: David McKay Company, 1977.

RENZETTI C. M. και GOODSTEIN, L. (Eds.) *Women, Crime, and Criminal Justice: Original Feminist Readings*. Los Angeles, CA: Roxbury Publishing Company, 2000.

ROSENBAUM J.L., "Female Crime and Delinquency", στο: S.E.Brown – F.A. Esbensen – G. Geis, *Criminology. Explaining Crime and Its Context*, Cincinnati, Ohio: Anderson, 1991.

SANCHEZ, L. "Doing Crime and Being Victimized: Agency and Victimization in Women's Illicit Lives and in the Legal Treatment of Women in Prostitution" στο Renzetti C. M. και Goodstein, L. (Eds.) *Women, Crime, and Criminal Justice: Original Feminist Readings*. Los Angeles, CA: Roxbury Publishing Company, 2000.

SHAW, C. R. KAI MCKAY, H. D. *Juvenile Delinquency and Urban Areas*. Chicago: University of Chicago Press, 1972.

SHORT, J. F. "Differential Association and Delinquency." *Social Problems*, 4 (January 1957): 233-239.

SIMON, R. *Women and Crime*. Lexington, Mass: Lexington Books, 1975.

SMART, C. *Women, Crime and Criminology*. London: Routledge and Kegan Paul, 1977.

SMART, C. και SMART, B. (eds.) *Women, Sexuality and Social Control*. London: Routledge and Kegan Paul, 1978.

SUTHERLAND, E. H. *Principles of Criminology*, 4th edition. Philadelphia: Lippincott, 1947.
THOMAS, W. I. *The Unadjusted Girl*. Boston: Little, Brown, 1923.
WILSON, D. "Sexual Codes and Conduct" στο Smart, C. και Smart, B. (eds.) *Women, Sexuality and Social Control*. London: Routledge and Kegan Paul, 1978, 65-73.
WILSON, J. Q. και HERRNSTEIN, R. J. *Crime and Human Nature*. New York: Simon and Schuster, 1985.
RENZETTI C. M. και GOODSTEIN, L. (Eds.) *Women, Crime, and Criminal Justice : Original Feminist Readings*. Los Angeles, CA: Roxbury Publishing Company, 2000.

INTERNET :

[Feminist Majority Foundation \(Feminist.net\)](#)

[A Feminist Perspective on Women & Crime](#)

[Feminista!](#)

[IGC Women'sNet](#)

[Ken Mentor's Feminist Criminology Page](#)

[Meda Chesney-Lind's Home Page](#)

[National Organization for Women](#)

[Paul's Justice Page on Integrating Criminologies by Gregg Barak](#)

[Rutger's Center for American Women & Politics](#)

[Sociological Theories of Deviance](#)

[Third WWave](#)

[Tulane's Feminist Theory Page](#)

[U.S. Dept. of Justice study on Female Offenders \(pdf\)](#)

ΜΕΡΟΣ Γ΄

Ειδικά Θέματα Εγκληματολογίας και Φύλου

Φωτεινής Μηλιώνη , ΜΑ Εγκληματολογίας

Ι) ΕΝΔΟΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΗ ΒΙΑ : Η ΓΥΝΑΙΚΑ ΘΥΜΑ (ΣΗΜ)

«...Υπήρχαν δύο είδη κακοποιήσεων ή μάλλον τρία. Υπήρχαν οι βρισιές με βρώμικες λέξεις. Υπήρχε το ξέσκισμα του εγώ ή της προσωπικότητάς μου. Και ύστερα ήταν το τρίτο είδος, η σωματική κακοποίηση :να με χτυπά ή να κάθεται πάνω μου και να με βρίζει ...και να με χτυπά. Έτσι, υπήρχαν τρία είδη κακοποιήσεων και , μερικές φορές ,έρχονταν όλα μαζί. Μπερδεύονται όλα στο μυαλό μου , όταν προσπαθώ να ξεδιαλύνω αν ήρθαν έτσι σιγά- σιγά ή υπήρχαν πάντα..

Τα αισθήματα θυμού ήταν πάντα μπροστά. Άρχισαν να βγαίνουν λίγο μετά την αρχή της σχέσης μας. Μέχρι τότε ήξερα αρκετά για κείνο και τα παιδικά του χρόνια και μπορούσαν να καταλάβω από πού προερχόταν αυτά τα αισθήματα. Νόμιζα πως μπορούσα να τον βοηθήσω να τα αλλάξει...»¹¹

1.ΤΟ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟ - ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ-ΣΤΟΙΧΕΙΑ

Σύμφωνα με επίσημα στοιχεία περίπου το 60% των γυναικών βιώνουν τη βία μέσα στα σπίτια τους. Στις ΗΠΑ κάθε 9 λεπτά μία γυναίκα κακοποιείται από το σύντροφό της. Η ενδοοικογενειακή βία φαίνεται να είναι φαινόμενο διαπολιτισμικό και διαχρονικό . Εμφανίζεται σε όλες τις χώρες και σε όλες τις κοινωνικές τάξεις. Είναι το πιο χαρακτηριστικό σύμπτωμα της άνισης κατανομής της εξουσίας μεταξύ ανδρών και γυναικών. ¹²

Πρόσφατη έρευνα έδειξε ότι στην Ευρώπη το 98% των θυμάτων ενδοοικογενειακής βίας είναι γυναίκες και ότι 1 στις 5 γυναίκες έχει πέσει θύμα ξυλοδαρμού από το σύζυγο ή το σύντροφό της τουλάχιστον μία φορά. Επίσης ότι η τιμώρηση των ανδρών δραστών

¹¹ Ουόκερ, Λ., «Η κακοποιημένη γυναίκα» , μτφρ. Τ. Ανθουλιάς, εκδ. Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 1989 , σελ 107.

¹² Φυλλάδιο Breaking the violence European Campaign against domestic violence

ενδοοικογενειακής βίας είναι μάλλον η εξαίρεση παρά ο κανόνας . Περίπου μόνον ένα στα 20 περιστατικά ενδοοικογενειακής βίας καταγγέλλεται στην αστυνομία, ακόμη και όταν η ενδοοικογενειακή βία θεωρείται έγκλημα και τιμωρείται από το νόμο.¹³

Στην Ελλάδα το ποσοστό εμφάνισης κρουσμάτων ενδοοικογενειακής βίας ανέρχεται σε 31%. Η πραγματική διάσταση του προβλήματος είναι αδύνατον να δοθεί λόγω του άδηλου αριθμού της κακοποίησης. Σε πανελλήνια έρευνα επί 1200 γυναικών το 91,3 % αυτών δήλωσε ότι δεν αντιμετωπίζει περιστατικά βίας.¹⁴.

1α.Το Θεσμικό πλαίσιο – Η ευρωπαϊκή διάσταση – Η ελληνική θέση

Στην Ευρώπη σε πολιτικό επίπεδο τα τελευταία δέκα χρόνια υπάρχει μία διαρκής κινητοποίηση για την βία κατά των γυναικών. Στη Βιέννη το 1993 το Παγκόσμιο Συνέδριο για τα ανθρώπινα δικαιώματα έκανε ένα πολύ σημαντικό βήμα αναγνωρίζοντας τα δικαιώματα των γυναικών ως ανθρώπινα δικαιώματα. Αυτό σημαίνει ότι η βία στην οικογένεια δεν είναι απλά ένα ιδιωτικό ζήτημα, αλλά μπαίνοντας στο νομικό πλαίσιο των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων επισύρει την κρατική ευθύνη σε διεθνές επίπεδο. Οι κρατικές πολιτικές που εκφράζονται είτε με πράξη είτε με απραξία μπορούν να δεικνύσουν ή να παραβλέψουν τη βία στην οικογενειακή σφαίρα, παρόλο που είναι καθήκον του κράτους να εξασφαλίσει την πάταξη της ατιμωρησίας για όσους διαπράττουν τέτοια βία. Αν το κράτος δε δείξει την απαιτούμενη επιμέλεια και αποτυγχάνει συστηματικά στην πρόληψη της βίας ή την παροχή προστασίας, τότε υπάρχει καταπάτηση Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων σύμφωνα με τις διεθνείς συνθήκες και το ζήτημα δεν είναι απλά θέμα ποινικής δικαιοσύνης. Τα βασικά στοιχεία της «απαιτούμενης επιμέλειας» εκ μέρους του κράτους για πράξεις ιδιωτών είναι α) η πρόληψη, β) η δικαστική έρευνα , γ) η τιμωρία των ενόχων και δ) η αποκατάσταση και αποζημίωση των θυμάτων.«Η απαιτούμενη επιμέλεια

¹³ Φυλλάδιο Breaking the violence European Campaign against domestic violence.

¹⁴ Ενδοοικογενειακή Βία κατά των Γυναικών :Πρώτη Πανελλαδική Επιδημιολογική έρευνα , ΚΕΘΙ,2003 σε www.kethi.gr/meletes

» προϋποθέτει την υιοθέτηση όχι μόνο νομικών αλλά και πολιτικών, διοικητικών και μορφωτικών μεθόδων ¹⁵

Δύο χρόνια αργότερα το 4ο Παγκόσμιο Συνέδριο των Ηνωμένων Εθνών για τις Γυναίκες κατοχύρωσε μία γενική οδηγία για δράση η οποία περιελάμβανε τη διακήρυξη ότι η βία κατά των γυναικών είναι ένα εμπόδιο στην επίτευξη των στόχων της ισότητας, ανάπτυξης και ειρήνης.

Σε επίπεδο Ευρωπαϊκής Ένωσης, το θέμα της βίας κατά των γυναικών ξεκίνησε στα πλαίσια της συνεργασίας για τη “Κίνηση των γυναικών” και ακολούθησε τη θέσπιση της πρωτοβουλίας “ Δάφνη” το έτος 1997. Το ίδιο έτος το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο πίεσε την Επιτροπή να προχωρήσει στη θέσπιση μίας εκστρατείας για το σημείο μηδέν ανοχής της βίας κατά των γυναικών. Διεθνή συνέδρια ειδικών στη Βιέννη και την Κολωνία το 1998 και 1999 αντίστοιχα έδωσαν 62 πρότυπα και συστάσεις στον τρόπο καταπολέμησης της ανδρικής βίας κατά των γυναικών. Αυτά τα συνέδρια επηρέασαν τη ν Ευρωπαϊκή πολιτική σε αυτόν τον τομέα. Αυτές οι αρχές οδήγησαν σε νέες νομοθετικές προτάσεις και περαιτέρω πρωτοβουλίες σε εθνικό επίπεδο όπως την υιοθέτηση εθνικών σχεδίων δράσης και την καλύτερευση των συνθηκών των γυναικείων καταφυγίων σε πολλά μέλη-κράτη.

Οι παρακάτω αρχές είναι κοινά στοιχεία και σημαδεύουν τη μελλοντική δράση σε αυτό τον τομέα.

- Η ενδοοικογενειακή βία δε θεωρείται πλέον ιδιωτική υπόθεση. Υπάρχει μία αυξανόμενη πληροφόρηση ότι είναι συχνά συστηματικά επαναλαμβανόμενη μετά από ένα χρονικό διάστημα.
- Ενώ στο παρελθόν κατακρίνονταν οι ίδιες οι γυναίκες για το γεγονός ότι είχαν πέσει θύματα κακοποίησης σήμερα το ενδιαφέρον στρέφεται κατά αυτού που χρησιμοποιεί τη βία.

¹⁵ Ε. Σταματοπούλου, « Βία στην οικογένεια και Ανθρώπινα Δικαιώματα », εισηγ. Συνέδριο «ΣΠΑΣΤΕ ΤΗ ΣΙΩΠΗ»,ΚΕΘΙ, 15-16 Ιουνίου 2000

- Η προστασία των θυμάτων και των μαρτύρων συμβάντων κακοποίησης πρέπει να αυξηθεί.
- Οι μετανάστριες γυναίκες είναι εξαιρετικά ευπαθείς και χρειάζονται μεγαλύτερη προστασία
- Περαιτέρω έρευνες χρειάζονται να διεξαχθούν προκειμένου να δειχθεί το μέγεθος της ενδοοικογενειακής βίας και κοινωνικοοικονομικό της κόστος.

Στην Ελλάδα αρμόδιος φορέας για την υλοποίηση της πολιτικής της ισότητας των δύο φύλων είναι η Γενική Γραμματεία Ισότητας. Η Γενική Γραμματεία Ισότητας για την αντιμετώπιση του φαινομένου της βίας κατά των γυναικών λειτουργεί δύο Κέντρα Υποδοχής Κακοποιημένων γυναικών στην Αθήνα και Πειραιά αντίστοιχα. Παράλληλα το Γραφείο Ισότητας του Δήμου Αθηναίων ασχολείται με τη διαχείριση περιστατικών βίας . Με τη συνδρομή των δύο παραπάνω φορέων δηλαδή της Γενικής Γραμματείας Ισότητας και του Δήμου Αθηναίων λειτουργεί Ξενώνας Κακοποιημένων γυναικών στον οποίο φιλοξενούνται γυναίκες θύματα βίας και τα ανήλικα παιδιά τους για πολύ περιορισμένο χρονικό διάστημα κατά τη διάρκεια της κρίσης. Η αντιμετώπιση των προβλημάτων των γυναικών θυμάτων βίας μετά την κρίση και μέχρι την αποκατάσταση γίνεται από τα Συμβουλευτικά Κέντρα Γυναικών του ΚΕΘΙ.

Επίσης, η Γενική Γραμματεία Ισότητας προχώρησε για την αντιμετώπιση των φαινομένων της ενδοοικογενειακής βίας και στις παρακάτω ενέργειες : δημιούργησε τηλεφωνική γραμμή SOS με στόχο την παροχή ψυχολογικής και νομικής υποστήριξης σε θύματα βίας, καθώς και παραπομπή τους, σε αρμόδιες υπηρεσίες όταν αυτό κρίνεται αναγκαίο, σύστησε διυπουργική ομάδα εργασίας με σκοπό το συντονισμό, την εξειδίκευση και την άμεση υλοποίηση δράσεων για την καταπολέμηση της βίας κατά των γυναικών και συγκρότησε νομική επιτροπή για την επεξεργασία του νομικού πλαισίου για όλες τις μορφές της βίας.¹⁶

¹⁶ Φυλλάδιο «ΣΠΑΣΤΕ ΤΗ ΣΙΩΠΗ», ΚΕΘΙ - ΓΓΙ - ΕΥΡΩΠΑΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΤΟΜΕΑΣ ΠΛΗΡΟΦΟΡΗΣΗΣ ΓΥΝΑΙΚΩΝ, Αθήνα 2000

1β . Έννοια

Με τον όρο κακοποίηση χαρακτηρίζεται κάθε προσβολή της σωματικής και ψυχικής ακεραιότητας ενός ανθρώπου που ασκείται στα πλαίσια της εκμετάλλευσής του από εκείνον που κατέχει τη θέση εξουσίας¹⁷. Σε ευρωπαϊκό επίπεδο η ενδοοικογενειακή βία ορίζεται : « Κάθε σωματική σεξουαλική ή ψυχολογική βία που ασκείται σε βάρος του θύματος από τον τωρινό ή τον πρώην σύζυγο , ή από το σύντροφο , ή άλλα μέλη της οικογένειας» ¹⁸Η κακοποίηση των γυναικών μπορεί να λάβει τη μορφή της άσκησης σωματικής, ψυχικής ή και σεξουαλικής βίας από τον σύζυγο ή τον σύντροφο προς μία γυναίκα.

Το πρόβλημα της βίας κατά των γυναικών τόσο σε έγγαμες όσο και εκτός γάμου σχέσεις δεν αποτελεί σύγχρονο φαινόμενο. Γνωστοποιήθηκε όμως από το γυναικείο κίνημα που έδωσε έμφαση στις εμπειρίες κακοποίησης των γυναικών, τη συχνότητα της βίας, τη δυσκολία των γυναικών στην αναζήτηση βοήθειας. Η φεμινιστική πλευρά εντοπίζει το πρόβλημα στην καταπίεση και εκμετάλλευση των γυναικών στην κοινωνία και τοποθετεί την ανδρική βία μέσα στο σύνολο της ανδρικής δύναμης και υπεροχής που δομείται και αναπτύσσεται μέσα στο ιστορικά διαμορφωμένο καθεστώς της πατριαρχίας. ¹⁹

Όπως σημειώνεται²⁰ οι πράξεις βίας και βιασμού κατά των γυναικών δεν αποτελούν ατομικές περιπτώσεις, αλλά εγγράφονται σε ορισμένο διανοητικό και κοινωνικό περιβάλλον και επομένως είναι η κοινωνία που πρέπει να επανεξετάσει τη λειτουργία

¹⁷ Χ. Αντωνοπούλου –Μόσχου, πρόλογος στο Lenore Walker, «Η κακοποιημένη Γυναίκα», Αθήνα , Ελληνικά Γράμματα, 1989, σ.9

¹⁸ Επιδημιολογική .., ο.π. σελ

¹⁹ Χατζηφωτίου , Σ. «Συζυγική κακοποίηση στην Ελλάδα και Κοινωνική Υποστήριξη : μια πιλοτική έρευνα», Κοινωνική Εργασία, 49, έτος 13^ο σ.8.

²⁰ Μ.Smet , υφυπουργός Κοινωνικής Χειραφέτησης και Περιβάλλοντος, Ελευθεροτυπία, 9.4.91

της. Η Rhonda Copelon ²¹ σημειώνει ότι σε περιπτώσεις βίας το ζευγάρι ,είναι η ανδρική υπεροχή, η ιδεολογία και οι συγκεκριμένες συνθήκες που δίνουν στους άνδρες την αίσθηση δικαιοδοσίας, αν όχι καθήκοντος να τιμωρήσουν και να κατακρίνουν τις γυναίκες τους. Ο ξυλοδαρμός της γυναίκας επομένως δεν είναι απλά μια ατομική απομονωμένη ή αποκρουστική πράξη, αλλά μια κοινωνική άδεια ένα καθήκον ή δείγμα ανδρισμού, βαθιά ριζωμένου στην κουλτούρα ,ευρύτατα διαδεδομένου που η κοινωνία το αρνείται και που παραμένει απόλυτα ή ως επί το πλείστον χωρίς νομικές κυρώσεις

Η εξάρτηση σε ένα αρσενικό ή θηλυκό γένος δε σχετίζεται μόνο με ένα κοινωνικό ορισμό των γυναικών και των ανδρών. Περικλείει ένα ιεραρχικό στοιχείο -εξάρτηση. Ο ορισμός της εξάρτησης σε ένα αρσενικό ή θηλυκό γένος τον οποίο καθιέρωσε ο Scott αποκαθιστά μία σχέση εξουσίας, διότι η εξάρτηση σε ένα γένος είναι ένας πρωτογενής τρόπος να εκφράσουμε τις σχέσεις εξουσίας. Σύμφωνα με τον Scott, η εξάρτηση σε ένα γένος βρίσκεται ενοχοποιημένη στην αντίληψη και στην οικοδόμηση της ίδιας της εξουσίας. Πράγματι, οι αναφορές σ' αυτή την έννοια καθιερώνουν κατά κάποιο τρόπο τη διάδοση της εξουσίας, δηλαδή το διαφοροποιημένο έλεγχο στη συνέχεια ,ή την πρόσβαση σε συμβολικούς και υλικούς πόρους. Όταν η κοινωνία στηρίζεται στην εξάρτηση του ενός φύλου από το άλλο και «όταν έχει δημιουργηθεί σύμφωνα με έναν άξονα, στην πραγματικότητα, » τότε «αυτή ακριβώς την ιεράρχηση αντικατοπτρίζει μέσα από τις πολιτικές της αποφάσεις και τις δομές της , αυτές οι τελευταίες αναπαράγουν και απεικονίζουν πολύ συχνά, χωρίς αυτό να είναι αναγκαστικά επιθυμητό, μία φανερή ανισότητα των φύλων.» ²²

²¹ Rhonda Copelon , "Intimate Terror :Understanding Domestic Violence as torture " ,in Cook,R (etc),Human Rights of Women: National and International Perspectives , Philadelphia, Univ. of Pennsylvania Press,1994,σελ.116.

²² Συμβούλιο της Ευρώπης, «Η ενσωμάτωση της αρχής της ισότητας μεταξύ Γυναικών Ανδρών»50, 1999, Dobash & Dobash,1979, Bograd, 1988 σε Arias,I «Complexion of family violence,σε Multisciplinary Perspectives on Family Violence",Routledge London &N.York,1998 σελ215.

2. ΥΠΟΘΕΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΡΜΗΝΕΙΑ ΤΗΣ ΕΝΔΟΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΗΣ ΒΙΑΣ.

Διάφορες υποθέσεις έχουν προταθεί για την ερμηνεία του φαινομένου της ενδοοικογενειακής βίας.

Η **ψυχολογική άποψη** εξηγεί γιατί η κακοποιημένη γυναίκα γίνεται θύμα και πως αυτή η διαδικασία καταλήγει στο σημείο της ψυχολογικής παράλυσης. Είναι αυτή η ψυχολογική παράλυση που αιτιολογεί τη δυσκολία της φυγής της γυναίκας από τη σχέση της κακοποίησης. Αυτή η ψυχολογική διαδικασία στην κοινωνική θεωρία της μάθησης ονομάζεται "επίκτητη αδυναμία" (Learned helplessness).

Η θεωρία της επίκτητης αδυναμίας έχει τρία βασικά συστατικά: πληροφορίες γύρω από αυτό θα συμβεί, σκέψη ή νοητική αναπαράσταση αυτού που θα συμβεί (μάθηση, προσδοκία, πίστη, αντίληψη) και στάση (συμπεριφορά) απέναντι σε αυτό που συμβαίνει. Είναι το δεύτερο στοιχείο (η νοητική αναπαράσταση), όπου συμβαίνει η λαθεμένη προσδοκία ότι η αντίδραση και το αποτέλεσμα είναι ανεξάρτητα. Εδώ εντοπίζονται οι νοητικές και συναισθηματικές διαταραχές. Όμως, η προσδοκία μπορεί να είναι ή να μην είναι ακριβής. Από τη στιγμή που οι γυναίκες πιστεύουν ότι είναι αδύναμες αυτό γίνεται πραγματικότητα και μετατρέπονται σε παθητικές, υπάκουες, "αδύναμες". Η γενίκευση του αισθήματος αδυναμίας προκαλεί αναπόφευκτα την παραίτηση από την αξίωση καλύτερων και ποιοτικότερων σχέσεων. «Εξάλλου τόσο ο βιασμός όσο και οι άλλες πράξεις βίας (ξυλοδαρμός) αποφασίζονται από το δράστη τους τόσο ευκολότερα όσο περισσότερο αυτός υποτιμά το θύμα του. Αυτό αποτελεί γενικό κανόνα για κάθε απόφαση τέλεσης σοβαρής αξιόποινης πράξης, επειδή η αυτοδικαιολόγηση του δράστη είναι η εισαγωγική προϋπόθεση της εγκληματικής απόφασης. Και η αυτοδικαιολόγηση είναι τόσο ευκολότερη όσο πιο ασήμαντο, πιο εξευτελισμένο «αντικείμενο» θεωρείται από το δράστη το θύμα.»²³

Το αίσθημα της αδυναμίας συμμετέχει στα αίτια εμφάνισης και στους λόγους διατήρησης της βίαιης συμπεριφοράς. Οι συνέπειες της επίκτητης αδυναμίας, είναι, ως

²³ Α.Μαραγκοπούλου, «Ερεθισμοί και συμπλέγματα που οδηγούν στη βία» περ.Ο Αγώνας της Γυναίκας, τευχ.5, 1980, σελ11.

εκ τούτου ,η εξοικείωση με τη βία, η μη συνειδητοποίηση της σοβαρότητας βίας και θανάτου, η χρήση όπλων. Πρόσφατα δε έχει διατυπωθεί από την Libby Tata , κλινικό ψυχολόγο του Παν/μίου της Κοπεγχάγης, ειδικευμένη σε θέματα βίας , η θεωρία της επίκτητης απελπισίας (learned hopefulness) η οποία εξηγεί το σύνδρομο της κακοποιημένης γυναίκας και τη δυσκολία της να διακόψει τη σχέση κακοποίησης. Σύμφωνα με αυτή την υπόθεση είναι η επίκτητη απελπισία και όχι η αδυναμία η οποία αναστέλλει την απόφαση της γυναίκας να διακόψει τη δυσλειτουργική της σχέση με το σύζυγο ή το σύντροφό της. Η υπόθεση αυτή σύμφωνα με την εκπρόσωπό της εξηγεί όχι μόνο γιατί η κακοποιημένη γυναίκα ελπίζει ότι θα αλλάξει αλλά γιατί μπαίνει στον κύκλο της βίας.

Η κυκλική θεωρία της βίας. Ο κύκλος κακοποίησης φαίνεται να έχει τέσσερις διακριτές φάσεις που ποικίλουν σε χρόνο και ένταση όχι μόνο ανάμεσα σε διαφορετικά ζευγάρια αλλά και στο ίδιο το ζευγάρι. Αυτές οι φάσεις είναι: η φάση της δημιουργίας της έντασης (μικροαψιμαχίες),η έκρηξη, η αύξηση της έντασης του θυμού, η εκδήλωση της βίας και η φάση ηρεμίας ή περίοδος αγάπης. Είναι αυτή η τελευταία φάση (φωτεινά διαλείμματα) η οποία δημιουργεί την τραυματική εξάρτηση και δεν αφήνει τη γυναίκα να αποχωριστεί τον άνδρα.

Οι κοινωνιολογικές θεωρίες .Σύμφωνα με τη θεωρία του Straus ²⁴ ο κυριότερος κοινωνικός παράγοντας που επηρεάζει την ενδοοικογενειακή βία είναι η ύπαρξη των πολιτισμικών κανόνων οι οποίοι επιτρέπουν την ενδοοικογενειακή βία ιδιαίτερα δε την ενδοοικογενειακή βία κατά των γυναικών. Μάλιστα ο ίδιος παρατηρεί ότι «η άδεια γάμου είναι μία άδεια χειροδοκίας ». Αποδίδει δε την προσφυγή στη βία την άδεια χειροδοκίας στην παράδοση της αρχής του θριάμβου. Η ανοχή της ενδοοικογενειακής βίας μπορεί να αποδοθεί αφενός στην ιδιωτικότητα του οίκου και αφετέρου στην πυρηνική οικογένεια. Θεωρείται ότι η ιδιωτική ζωή δεν θα πρέπει να παραβιάζεται από άλλους.

²⁴ Lewis , O. “Woman abuse. Facts replacing myths”, State University of New York, 1986 , σ.89-98

Όπως σημειώνει ο Goode ²⁵ η ύπαρξη της ενδοοικογενειακής βίας αντανακλά το γεγονός ότι η δύναμη ασκείται σε κάθε κοινωνική δομή και χρησιμοποιείται γενικά προκειμένου να διατηρηθεί η υπάρχουσα κοινωνική δομή. Παράλληλα με αυτό ο Straus πιστεύει ότι όσο περισσότερο μία κοινωνία προσφεύγει στη βία κυβερνητικό επίπεδο τόσο περισσότερη βία χρησιμοποιείται από τα μέλη αυτής της κοινωνίας. Η Ε. Βαρίκα²⁶ παραπέμποντας στον Bodin αναφέρει «Ο ένας από τους πρώτους και μεγαλοφυέστερους θεωρητικούς της κρατικής κυριαρχίας, απηύθυνε μία πρόκληση που από το 1576 εξακολουθεί να παραμένει επίκαιρη «Καν 'το πρώτα στην οικογένειά σου». Η στρατηγική θέση της κυριαρχίας που ασκείται στην οικογένεια ως προτύπου διαχείρισης του «πλήθους των βουλήσεων» και «απόδειξης» ότι η ιεραρχία είναι αναπόφευκτη, τοποθετεί την κυριαρχία του φύλου στο κέντρο των αντινομιών της ιστορικής δημοκρατίας, η οποία αναδιατύπωσε αντί να αποκηρύξει, την απολυταρχική αρχή της υπαγωγής της πολλαπλότητας στη βούληση του ενός.

Αναλύοντας τη δομή της οικογένειας οι Gelles και Straus ²⁷ ανέπτυξαν εννέα λόγους γιατί η οικογένεια βιώνει τόσο μεγάλο ποσοστό βίας και συγκρούσεων. Πρώτα, υπάρχει ένας μεγάλος χρόνος «σε κίνδυνο» για την εκδήλωση της οικογενειακής βίας γιατί τα μέλη μίας οικογένειας περνούν πολύ χρόνο μαζί. Δεύτερο , ένας μεγάλος αριθμός δραστηριοτήτων που γίνονται στην οικογένεια δίνουν τη δυνατότητα να εκδηλωθεί βία. Τρίτον , πολλές από τις δραστηριότητες αλληλοκαλύπτονται. Τέταρτον, ο μεγάλος βαθμός της συναισθηματικής εμπλοκής , η ένταση και οι απογοητεύσεις που δοκιμάζει η οικογένεια. Πέμπτον , η ενδοοικογενειακή σύγκρουση μπορεί να αποδοθεί και στο υποτιθέμενο δικαίωμα των μελών της οικογένειας να επηρεάζουν το ένα το άλλο. Ο αλκοολισμός μπορεί να ενταχθεί εδώ. Έκτο, η σύγκρουση σε μία οικογένεια μπορεί να προέλθει γιατί η οικογένεια αποτελεί την αντανάκλαση δύο φύλων και δύο γενεών. Έβδομο, οι ρόλοι σε μία οικογένεια προσδιορίζονται σε ένα μεγάλο μέρος από την

²⁵ ο.π.σελ.89-98

²⁶ Βαρίκα, Ε. «Με διαφορετικό πρόσωπο. Φύλο , διαφορά και οικουμενικότητα» εκδ. Κατάρτι , 2000 σελ.36

²⁷ Lewis ,Ο. "Woman abuse. Facts replacing myths", State University of New York, 1986 , σ.89-98

ηλικία και το φύλο. Όγδοο, η εθελοντική ή ημιεθελοντική βάση της συμμετοχής σε μία οικογένεια μπορεί να δημιουργήσει περισσότερο αρνητικά αισθήματα και απόρριψη από ότι σε μία εθελοντική οργάνωση. Είναι πιο οδυνηρό να διακόψεις μία έγγαμη συμβίωση από το να σταματήσεις να είσαι μέλος μίας εθελοντικής οργάνωσης. Τέλος, παρατηρούν ότι η ιδιωτικότητα της οικογενειακής ζωής δεν επιτρέπει την προσφυγή σε βοήθεια τρίτου ή παρέμβαση. Βέβαια οι ερευνητές αυτοί αποδίδουν την ενδοοικογενειακή βία στη σύγκρουση που αναπτύσσεται σε μία οικογένεια.

Ο Straus περιγράφει ως άλλη επίδραση του σεξισμού στην διευκόλυνση της άσκησης της ενδοοικογενειακής βίας το ανδρικά προσανατολισμένο σύστημα απονομής της ποινικής δικαιοσύνης.

Από τα παραπάνω προκύπτει ότι η κοινωνιολογική προσέγγιση συνιστά μία μερική θεωρία της συζυγικής βίας. Η κοινωνιολογική άποψη δε λαμβάνει υπόψη της τους ατομικούς ψυχολογικούς παράγοντες και επίσης αποτυγχάνει να εκτιμήσει τον σκοπό και τη δύναμη της βίας μεταξύ των ανδρών.²⁸

Τα ΜΜΕ αντανakλούν την κρατούσα άποψη και αναπαράγουν τη βία και την επιθετικότητα. Η ενδοοικογενειακή βία παρουσιάζεται στην τηλεόραση, τον κινηματογράφο και τα κόμικς σαν ένα κοινό και επουσιώδες γεγονός και όχι ως σημαντικό. Η σεξιστική δομή της οικογένειας και της κοινωνίας παράγουν την ενδοοικογενειακή βία. Όπως μάλιστα αναφέρεται χαρακτηριστικά «Η κοινωνική παραδοχή του άνδρα αρχηγού της οικογένειας επιτρέπει την προσδοκία της άσκησης δικτατορικού τύπου εξουσίας σε βάρος των γυναικών. Μορφή αυτής αποτελεί και η άσκηση βίας αφού η βία αποτελεί τρόπο ελέγχου. Η δύναμη, δηλαδή των μηνυμάτων των ΜΜΕ έγκειται στο γεγονός ότι παρέχουν του όρους μέσω των οποίων γίνεται αντιληπτή η πραγματικότητα, όρους που εμπεριέχουν την ερμηνεία και την αξιολόγηση

²⁸ ο.π. , σ.89-98)

των κοινωνικών φαινομένων υποστηρίζοντας τις υπάρχουσες κοινωνικές σχέσεις μεταξύ των φύλων και μεταξύ των τάξεων.»²⁹

Μια πιο ολοκληρωμένη ερμηνεία της ενδοοικογενειακής βίας πιθανό να συνεπάγεται διάφορα επίπεδα ερμηνείας. Το **οικολογικό μοντέλλο** του Bronfenbrenner³⁰ χρησιμοποιήθηκε για να συνοψίσει ερμηνείες για την οικογενειακή βία. Αυτό περιλαμβάνει τέσσερα επίπεδα ανάλυσης: τα ατομικά χαρακτηριστικά (πχ.προσωπικότητα, ηλικία, προβλήματα χρήσης ουσιών),το άμεσο περιβάλλον (πιέσεις, μέγεθος οικογένειας), το ευρύτερο οικολογικό περιβάλλον (πχ κοινωνική απομόνωση αντί για στήριξη, προσβασιμότητα σε υπηρεσίες, φτώχεια)και το κοινωνικό και πολιτιστικό περιβάλλον (πχ.πιστεύω για τη βία,οικογενειακή ιδιωτικότητα).Το ένα επίπεδο της ερμηνείας πχ.πολιτιστικό δεν αποκλείει το άλλο πχ ατομικό ούτε μειώνεται στο άλλο . Επίσης η μελέτη όλων καθίσταται σημαντική καθόσον μπορεί η συσχέτιση (αλληλεπίδραση) όλων να αποδειχθεί σημαντική.

Από τη **νομική πλευρά** ο ιδιωτικός χαρακτήρας των προσωπικών σχέσεων είναι προσδιοριστικός. Όπως σχηματικά σημειώνεται «Είναι χαρακτηριστική η διστακτικότητα των νομικών συστημάτων στην αντιμετώπιση της συζυγικής βίας. Μία μυθική αντίληψη της διατήρησης του γάμου, τα προσανατολίζει σε ανεπαρκείς «θεραπευτικές» παρά σε κατασταλτικές πρακτικές».³¹

Συνταγματικά η σεξουαλική βία αφορά την προσβολή της κατοχυρωμένης στη διάταξη 9 παρ.1 εδ.β' ελευθερίας της «ιδιωτικής ζωής», μία από τις διαστάσεις της οποίας είναι και η σεξουαλική ζωή του προσώπου. Στην τελευταία αυτή εντοπίζεται η ιδιαιτερότητα

²⁹ Κωνσταντινίδου, Χ. «Η αναπαράσταση των κατά φύλο σχέσεων στον Τύπο: Εμπειρικές εργασίες»,Σύγχρονα Θέματα,1992,τ.48,σ.87-98.

³⁰ F.Fincham "Family violence: Some observations" σε Multisciplinary Perspectives on Family Violence", Routledge London &N.York,1998,σελ199

³¹ Τ. Βιδάλης «Η συνταγματική διάσταση της εξουσίας στο γάμο και την οικογένεια» σε Δημοσιεύματα Συνταγματικού Δικαίου, εκδ. Α. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή,1999,σελ.330-337.

του γάμου. Η σεξουαλική ζωή θεωρείται δεδομένη και η διάσταση του αυτοκαθορισμού περιορίζεται ήδη από τη σύναψη του γάμου...Αν η «πίστη» αποτυπώνει την αποκλειστικότητα των σεξουαλικών σχέσεων περιορίζει συγχρόνως τα περιθώριά να γίνουν αντιληπτές ως βίαιες. Η «βία » και αν υποθεθεί ότι έχει κάποιο νόημα , φαίνεται πάντως «δικαιολογημένη». Ανάλογα παρατηρούνται και στην ατομία του ποινικού νόμου να τιμωρηθεί ο συζυγικός βιασμός πίσω από την προσχηματική επίκληση των αποδεικτικών δυσκολιών. Ο Ν.Παρασκευόπουλος παρατηρεί «εύκολα κανείς διακρίνει την επιδίωξη της προστασίας της (συνοχής της) οικογένειας έστω και σε βάρος της γενετήσιας ελευθερίας της γυναίκας».³²

3.Η ΟΠΤΙΚΗ ΤΟΥ ΦΥΛΟΥ ΣΤΗΝ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΤΟΥ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟΥ ΤΗΣ ΕΝΔΟΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΗΣ ΒΙΑΣ

.Η οπτική του φύλου παρέχει μία διαφορετική προσέγγιση του φαινομένου της ενδοοικογενειακής βίας. Στο πλαίσιο της αρχής της ισότητας το φεμινιστικό κίνημα δημοσιοποίησε το πρόβλημα της ενδοοικογενειακής βίας και ζήτησε την αντιμετώπισή του παράλληλα με τον αγώνα του για την κατοχύρωση της ισότητας των φύλων. Είναι ενδιαφέρουσα η ιστορική αναδρομή στην πορεία του φεμινιστικού κινήματος και στη διαμόρφωση του δικαιώματος της ισότητας

Το φεμινιστικό κίνημα ξεκίνησε με τις πρώτες φεμινίστριες να διεκδικούν την ισότητα του «δεύτερου φύλου» με τους άνδρες σε μαζικό επίπεδο. Το φεμινιστικό κίνημα του 19^{ου} αι. διεκδικεί την ισότητα από τη σκοπιά του φυσικού προορισμού των γυναικών (αναπαραγωγή του είδους) υποτασσόμενο στην κυριαρχία του βιολογικού φύλου. Τις διαδέχθηκαν οι φεμινίστριες του Μάη του '68 οι οποίες τόνιζαν εκτός από την ισότητα , τη διαφορετικότητα και τότε συζητήθηκαν θέματα για τη «γυναικεία σεξουαλικότητα», «τη γυναικεία γραφή»,κτλ. ³³ Ο φεμινισμός του 20ου αι.διεκδικεί μία γενικευμένη

³² Παρασκευόπουλος, Ν. «Η οικογένεια ως εμπόδιο της αντεγκληματικής αποστολής του Ποινικού Δικαίου»,σελ.661-678.

³³ Γ. Κατσίκη «Το παιχνίδι στην εποχή του ναρκισσισμού από την πλευρά των γυναικών»,αδημοσίευτη μεταπτυχιακή εργασία, Παν/μιο Αθηνών ,Τμήμα ΜΜΕ, χειμερινό εξάμηνο 2000 σελ.12

ισότητα σε επίπεδο θεσμών, μιλά για δικαιώματα στη σφαίρα του «δημόσιου» χωρίς, όμως, να αντιδρά στο φυσικό προορισμό των γυναικών.

...Το δεύτερο κύμα του φεμινιστικού κινήματος εισάγει την έννοια της πατριαρχίας ως κυρίαρχης ιδεολογίας, επισημαίνει ότι η κύρια πηγή της γυναικείας καταπίεσης είναι οι κοινωνικά κατασκευασμένες διαφορές των φύλων και προωθεί την απελευθέρωση των γυναικών. Ο φεμινιστικός λόγος εμφανίζεται σήμερα μάλλον συγκεχυμένος ή κάποιες φορές παρωχημένος. Μάλιστα η Lundgreen³⁴ σημειώνει ότι “η χρήση των συμβόλων και της σωματικά βίαιης συμπεριφοράς” είναι στενά συνδεδεμένες και αυτό υπογραμμίζει την ανούσια διάκριση μεταξύ συμβολικού και βιολογικού φύλου. Επιμένει ότι το σώμα πρέπει να επανενταχθεί μαζί με το κοινωνικό σε μία θεωρία του φύλου και σημειώνει ότι « μεγάλο μέρος της φεμινιστικής σκέψης και έρευνας κατ’ αρχήν αγνόησε το σώμα προς όφελος του κοινωνικού στο πλαίσιο της προσπάθειας της επίτευξης της κοινωνικής αλλαγής και στη συνέχεια το εισήγαγε με τρόπο, όμως, που ξεχώριζε παρά ενοποιούσε το κοινωνικό από το σωματικό». Η ίδια πιστεύει ότι πρέπει να επαναπροσδιορισθεί η γυναικεία μοναδική βιολογική φύση. «'Όταν η φεμινιστική έρευνα» λέει η Lundgreen « επικεντρώθηκε τόσο στην κοινωνική αλλαγή , καταστράφηκε από την επιβεβαίωση της στατικής φύσης του βιολογικού. Αυτό το στατικό βιολογικό φύλο, μαζί με υπαινιγμούς της ιεραρχίας του «δεδομένα βιολογικού» (fixed biological) στο ρέον κοινωνικό σήμαινε ότι το σχέδιο της κοινωνικής αλλαγής έγινε είτε αδύνατο είτε ανεπιθύμητο ».

Η αρχή της ισότητας των δύο φύλων συνδέεται με την κοινωνική δομή του φύλου αλλά και τις σχέσεις μεταξύ των φύλων. Η έννοια του κοινωνικού φύλου (gender) προέρχεται από την ψυχολογία και την κοινωνιολογία και χρησιμοποιήθηκε αρχικά για να τονιστεί ο κοινωνικός χαρακτήρας των διαχωρισμών και των διακρίσεων που βασίζονται στο φύλο.

όπου γίνεται μνεία στην J.Kristeva, «Οι Νέες Αρρώστιες της Ψυχής», Αθήνα: Καστανιώτης, 1998, σελ.308-309.

³⁴ Lundgreen, E. “The Hand that Strikes and Comforts : Gender Constucting and the Tension between Body and Symbol”σε Rethinking Violence against Women

«Αναγνωρίζεται σήμερα ως μία από τις σημαντικότερες συμβολές της φεμινιστικής θεωρίας στη σύγχρονη επιστημονική σκέψη γιατί έθεσε τη βάση για τη θεώρηση του φύλου ως κοινωνική κατηγορία.»³⁵ Το αρσενικό ή θηλυκό γένος (gender) προβαίνει στην τοποθέτηση μίας κοινωνικής ταυτότητας για τον άνδρα ή για τη γυναίκα. Δηλαδή η κοινωνική ερμηνεία του βιολογικού φύλου καθορίζεται με την ανάθεση εργασιών, λειτουργιών και ρόλων κατάλληλων για κάθε φύλο μέσα στην κοινωνία, μέσα στο δημόσιο και ιδιωτικό βίο.

Σήμερα η συμβολή αυτή του φεμινιστικού κινήματος για τον κοινωνικό ορισμό των φύλων αναγνωρίζεται ακόμη και σε επίπεδο Συμβουλίου της Ευρώπης το οποίο αναφέρει χαρακτηριστικά στην έκθεσή του για την ενσωμάτωση της αρχής της ισότητας «Πρέπει λοιπόν να βεβαιωθούμε ότι ο κοινωνικός ορισμός των φύλων παραχωρεί μία θέση στη διαφορά, χωρίς να στηρίζεται σε μία ιεραρχία τοποθετώντας τους άνδρες σε ένα ανώτερο επίπεδο»³⁶

Σε θεωρητικό επίπεδο το δικαίωμα στην ισότητα των φύλων διαφοροποιήθηκε σε δικαίωμα στην αναγνώριση της διαφορετικότητας των γυναικών. Είναι εξαιρετικά ενδιαφέρουσα και χαρακτηριστική η παρακάτω μεταφορά της Ε. Βαρίκα. Δανειζόμενη την έννοια του παρίας η Ε. Βαρίκα³⁷ διαπιστώνει ότι «η διαφορά του δεν ορίζεται με βάση τις πράξεις του αλλά με βάση μία εξωπολιτική ιεραρχία και γίνεται αντιληπτή ως μοιραία συνέπεια ή λειτουργία της ομάδας ή της φυλής στην οποία ανήκει, όχι από επιλογή αλλά εκ γενετής. Σύμφωνα με τη συστατική λογική της κάστας την οποία ο δυτικός παρίας δανείζεται από τον ινδό πρόγονό του, η «διαφορά » ακολουθεί το

³⁵ Αβδελά ,Ε. «Ιστορία των γυναικών, Ιστορία του Φύλου, Φεμινιστική Ιστορία » Δίνη, 1993,τχ.6, σ.12-29

³⁶ Συμβούλιο της Ευρώπης, « Η ενσωμάτωση της αρχής της ισότητας μεταξύ Γυναικών Ανδρών », 1999 , σελ 50.

³⁷ Βαρίκα ,Ε. «Με διαφορετικό πρόσωπο. Φύλο, διαφορά και οικουμενικότητα» εκδ. Κατάρτι, 2000

ιεραρχικό και συμπληρωματικό δίπολο (άνδρας-γυναίκα,λευκός-μαύρος). Γι αυτό το λόγο δεν μπορεί να γίνει αποδεκτός έτσι όπως είναι, ως εβραίος ,ως γυναίκα,ως μαύρος αλλά μόνον ατομικά, ως εξαίρεση που επιβεβαιώνει τον κανόνα της κατωτερότητας, ή τον αποκλεισμό της ομάδας στην οποία ανήκει εκ γενετής. Και συνεχίζει «ο οικουμενισμός ή παγκοσμιοποίηση φαίνεται να απειλεί τη διαφορά των φύλων. Ορατή δια γυμνού οφθαλμού η «διαφορά των φύλων » μοιάζει να αψηφά τις υποσχέσεις του οικουμενισμού οδηγώντας όλο και μεγαλύτερα τμήματα του γυναικείου κινήματος στη διεκδίκηση θεσμοθέτησης της διαφοράς».

Το γεγονός αυτό της διαφοροποίησης δηλαδή της έννοιας του δικαιώματος της ισότητας τίθεται όχι μόνο σε θεωρητικό επίπεδο αλλά και θεσμικό.Τ ο Συμβούλιο της Ευρώπης οριοθετώντας τον όρο ισότητα προχώρησε σε μία αρνητική διατύπωσή του. Σύμφωνα με αυτή με τον όρο «ισότητα εννοούμε την ίση ορατότητα, αυτονομία, ευθύνη και συμμετοχή των δύο φύλων στους τομείς του δημόσιου και ιδιωτικού βίου. Η αντίληψη της ισότητας μεταξύ των δύο φύλων, πέρα από οποιοδήποτε αναφορά στις διαφορές οι οποίες συνδέονται με το φύλο, αντιτίθεται απλώς στην αντίληψη της ανισότητας μεταξύ των φύλων, δηλαδή στις ανομοιότητες των συνθηκών ζωής ανδρών και γυναικών. Η αρχή της ισότητας των φύλων εμπεριέχει το δικαίωμα στη διαφορά, πράγμα που προϋποθέτει να λάβουμε υπόψη μας τις ιδιαίτερες διακρίσεις ως προς τις γυναίκες και τους άνδρες αναφορικά με τις κοινωνικές τους τάξεις, τις πολιτικές τους απόψεις, τις θρησκείες τους, τις φυλές τους, τα έθνη τους ή τις σεξουαλικές τους προτιμήσεις. Η αρχή της ισότητας προϋποθέτει να εξετάσουμε με ποιο τρόπο είναι δυνατόν να πάμε πιο μακριά να αλλάξουμε τις δομές της κοινωνίας οι οποίες συμβάλλουν στη διατήρηση των άνισων σχέσεων εξουσίας μεταξύ των ανδρών και γυναικών και να πετύχουμε μία ισορροπία μεταξύ των διαφόρων αξιών και προτεραιοτήτων που αποδίδονται στον καθένα».³⁸

Η θεσμοθέτηση της διαφοράς ,όμως, μπορεί να αποδειχθεί επικίνδυνη για τη γυναίκα καθόσον θα αντιμετωπίζεται πλέον ως το « άλλο» ,το διαφορετικό αλλά αρνητικά

³⁸ Συμβούλιο της Ευρώπης ο.π σελ 50

φορτισμένο με την έννοια του κοινωνικά αποκλεισμένου. Αυτό ,ήδη , έχει διαπραχθεί με την τυποποίηση των γυναικών ως κατηγορία κοινωνικού αποκλεισμού σε ευρωπαϊκά προγράμματα. Αλλά το ερώτημα που προκύπτει στη σημερινή εποχή της παγκοσμιοποίησης είναι που βρίσκεται η χρυσή τομή για το δικαίωμα της ισότητας που σέβεται και αναγνωρίζει τη διαφορετικότητα. Ίσως, η ρεαλιστική στάση της Σ.Αγκασένσκι θα μπορούσε να δώσει την απάντηση « Έχοντας , λοιπόν , συνείδηση ότι δεν μπορούμε να υπερβούμε ούτε τις διαφορές ούτε τις διαμάχες πρέπει σήμερα να διαμορφώσουμε μία σκέψη περί οικουμενικότητας που να μην κλίνει ούτε προς τη μια ούτε προς την άλλη πλευρά, αλλά που να αφήνει την ανθρωπότητα στη διπλότητά της και επομένως στην εσωτερική της ετερότητα»Το αίτημα να επαναπροσεγγίσουμε το δισυπόστατο του ανθρώπου θα πρέπει να οδηγήσει να χωρίσουμε στα δύο την εικόνα με την οποία αναπαριστούμε την ουσία του «ανθρώπου» με τέτοιο τρόπο ώστε η γυναίκα να μην είναι δευτερεύουσα ύπαρξη αλλά να έχει την περηφάνεια να είναι αυτό που είναι δηλαδή γυναίκα χωρίς να ταυτίζεται με τον άντρα προκειμένου να φανεί πλήρως ανθρωπίνη »³⁹

Στο πρόβλημα της ενδοοικογενειακής βίας η συμβολή του φεμινιστικού κινήματος συνδέεται με το βασικό του σύνθημα το « προσωπικό είναι πολιτικό»,την απόδοση δηλαδή στον οίκο ενός πολιτικού χαρακτήρα ,την εγγραφή του στους θεσμούς.⁴⁰ .Η μη αναγνώριση της ενδοοικογενειακής βίας ως ιδιαίτερης εγκληματικής συμπεριφοράς οφείλεται κυρίως στην ιδιωτικότητα των οικογενειακών σχέσεων και στην περιβολή αυτής της ιδιωτικότητας με την δέουσα μυστικοπάθεια η οποία απέτρεπε κάθε παρέμβαση εξαιτίας της θεώρησης του ιδιωτικού χώρου ως απαραβίαστου.

Το αίτημα το « προσωπικό είναι πολιτικό » είχε δύο κυρίως παραμέτρους: Τη σχέση ανάμεσα στο βιολογικό και το κοινωνικό φύλο ,ανάμεσα στην πολλαπλότητα των γυναικών και τη θηλυκότητα γενικά , και το δυναμικό και τα όρια ενός ορισμού της ελευθερίας που νοείται ως ιδιοκτησία του σώματος, την οποία το φεμινιστικό κίνημα υιοθέτησε με επιτυχία για να αγωνιστεί μεταξύ των άλλων ενάντια στην καταπίεση, το

³⁹ Αγκασένσκι, Σ «Πολιτική των Φύλων» , εκδ. Πόλις, 2000).

⁴⁰Βαρίκα, Ε , ο π. , σελ.364)

βιασμό κλπ. Το φεμινιστικό κίνημα προέτρεψε και επέβαλε στη γυναίκα την αναγκαιότητα να δει τη σχέση με το εμείς , τη συμμετοχή σε ένα συλλογικό υποκείμενο που περιορισμένη στον «οίκο» δεν μπορούσε να δει. Τη βοήθησε να αναγνωρίσει την ενδοοικογενειακή βία ως παθολογική κατάσταση και όχι ως συστατικό στοιχείο της οικογενειακής σχέσης. Η Ε.Βαρίκα παραπέμποντας στην Αντιγόνη σχολιάζει «Ο φόνος (με την έννοια της σύγκρουσης) είναι απαραίτητος αν θέλουμε το συγκεκριμένο και άναρθρο όχι ,που αντιπαραθέτουμε στην τυραννία του ιδιωτικού χώρου, να μην εκφυλίζεται σε ηθικοπλαστική καρτερία ή επιθυμία για εξουσία, θαμμένη στον οίκο. Αν θέλουμε να μεταφράζεται σε αρχή δικαιοσύνης που διατυπώνεται με τη μορφή : «Δεν θα έπρεπε να υφίσταται κανείς τέτοια μεταχείριση » ⁴¹

4.ΝΟΜΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ –ΚΕΝΑ

Το ελληνικό δίκαιο παρά τα πάγια αιτήματα του φεμινιστικού κινήματος δεν προβλέπει διαφορετική αντιμετώπιση της ενδοοικογενειακής βίας αλλά την εντάσσει στις γενικές διατάξεις του δικαίου ποινικού ,αστικού δικαίου. Με δεδομένα , εξάλλου, τη δυσκολία των αποδείξεων αλλά και τη θυματοποίηση των γυναικών εξαιτίας των αδυναμιών του υπάρχοντος νομικού και θεσμικού πλαισίου η προσφυγή στη δικαιοσύνη φαντάζει εξαιρετικά δύσκολη.

Αντίθετα σημαντικά βήματα έχουν γίνει σε νομικό επίπεδο στη Σουηδία και τη Δανία όπου η ενδοοικογενειακή βία θεωρείται πλέον σημαντικό αδίκημα . Επίσης σε Αυστρία και Φινλανδία η απομάκρυνση του δράστη από την κοινή οικία προβλέπεται με διάταξη νόμου. Σήμερα στη χώρα μας βρίσκεται υπό επεξεργασία σχέδιο νόμου για τη διαφορετική ρύθμιση του αδικήματος της ενδοοικογενειακής βίας.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ:

- Αβδελά,Ε «Ιστορία των γυναικών, Ιστορία του Φύλου, Φεμινιστική Ιστορία » Δίνη, 1993,τχ.6, σ.12-29.
- Αγκασένσκι, Σ. «Πολιτική των Φύλων» , εκδ.Πόλις, 2000.σ.35.
- Αγώνας της Γυναίκας,τευχ.5,1980

⁴¹ Βαρίκα, Ε, ο.π.,σελ.377

- Αναγνωστόπουλος, Η «Ο χρόνος υποβολής της δηλώσεως του ψυχικού τραυματισμού κατ'αρ.344 Π.Κ» , Ποιν.Χρ. τομ.ΛΣΤ' ,σελ.622-624,1986
- Αρτινοπούλου, Β. «Αιμομιξία : Θεωρητικές προσεγγίσεις και ερευνητικά δεδομένα»,εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 1995
- Βαρίκα, Ε «Με διαφορετικό πρόσωπο. Φύλο, διαφορά και οικουμενικότητα» εκδ.Κατάρτι,2000
- Βαρίκα, Ε «Η εξέγερση των κυριών .Η γένεση μιας φεμινιστικής συνείδησης στην Ελλάδα 1833 – 1907 », εκδ. Κατάρτι,β' έκδοση,1996.
- Δασκαλάκης, Η και συνεργάτες «Η απονομή της ποινικής δικαιοσύνης στην Ελλάδα», εκδ. ΕΚΚΕ, 1985.
- Δασκαλάκης, Η «Η βία κατά της γυναίκας σαν κοινωνικό φαινόμενο» , περ. Ο Αγώνας της Γυναίκας,τευχ.5,1980, σελ 8-10
- Διεθνής Έκθεση της Ελλάδος στο 5^ο Συνέδριο για τις γυναίκες στο Πεκίνο (9.1995)
- Δίνη «Βία και Βιασμός» τεχ.2,1987
- ΔΙΟΤΙΜΑ Το φύλο των δικαιωμάτων. Εξουσία , γυναίκες και ιδιότητα του πολίτη. Ευρωπαϊκό Συνέδριο 1996,εκδ.Νεφέλη ,1999.
- Ελευθεροτυπία, Μ.Smet , 9.4.91
- Ζορμπά, Ε «Κακοποίηση γυναικών: Μελέτη περιστατικών κακοποίησης σε Γενικό Νοσοκομείο»,Σύγχρονα Θέματα,1992,τ.48,σ.78-86
- Κατσίκη, Γ. «Το παιχνίδι στην εποχή του ναρκισσισμού από την πλευρά των γυναικών»,αδημοσίευτη μεταπτυχιακή εργασία, Παν/μιο Αθηνών ,Τμήμα ΜΜΕ χειμερινό εξάμηνο 2000
- Κίνηση Δημοκρατικών Γυναικών-«Βία-Βιασμοί –Κείμενα κοινωνικού και φεμινιστικού προβληματισμού» εκδ.Ωκεανίδα,εκδ.β' ,1985
- Κουράκης Ν.- Φ. Μηλιώνη κ.λ.π.«Έρευνα στις Ελληνικές φυλακές Α: Τα Σωφρονιστικά Καταστήματα Ανηλίκων Κορυδαλλού και Κασσαβέτειας», Ποινικά, τ.44. εκδ. Α. Σάκκουλα, Αθήνα 1995
- Κουράκης,Ν –Φ.Μηλιώνη κλπ «Έρευνα στις Ελληνικές φυλακές Β' : Γυναικείες Φυλακές Κορυδαλλού»,υπό δημοσίευση

- Κωνσταντινίδου,Χ. «Η αναπαράσταση των κατά φύλο σχέσεων στον Τύπο: Εμπειρικές εργασίες», Σύγχρονα Θέματα,1992,τ.48,σ.87-98.
- Μαγγανάς, Α «Πρόσφατες μεταρρυθμίσεις που αφορούν τα σεξουαλικά εγκλήματα στον Καναδά», Ποιν. Χρ.ΛΔ' σελ.561-571
- Πανούσης, Δημόπουλος, Καρύδης, «Θυματολογικά κείμενα»,εκδ.Σάκκουλα,1994
- Παρασκευόπουλος , Ν. «Η οικογένεια ως εμπόδιο της αντεγκληματικής αποστολής του ποινικού δικαίου», Χαριστήρια Δεληγιάνη τ.3, εκδ.Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, Θεσσαλονίκη 1992, σελ.661-678
- Πρακτικά του συνεδρίου «ΣΠΑΣΤΕ ΤΗ ΣΙΩΠΗ»,ΚΕΘΙ,15-16 Ιουνίου 2000.
- Σπίτι των Γυναικών «Βιασμός και Τύπος. Ο βιασμός από τον Τύπο»,Ομάδα Τύπου,1983
- Σταματοπούλου ,Ε. « Βία στην οικογένεια και Ανθρώπινα Δικαιώματα », εισηγ.Συνέδριο ΣΠΑΣΤΕ ΤΗ ΣΙΩΠΗ 15-16 Ιουνίου 2000)
- Συμβούλιο της Ευρώπης, «Η ενσωμάτωση της αρχής της ισότητας μεταξύ Γυναικών Ανδρών» 50,1999
- ΤΑ ΝΕΑ “Με χτυπάει μπροστά στα παιδιά”,30 Αυγούστου 2000.
- Τζιόγκουρος ,Χ. «Η άσκηση βίας στην οικογένεια.Μία ανασκόπηση» , Εκλογή, Αθήνα 1989, τ.82, σ.156-164
- Τσαλικογλου,Φ «Μυθολογίες βίας και καταστολής», εκδ.Παπαζήση,Αθήνα 1989
- Τσαούση –Χατζή , Α. «Φεμινισμός και δίκαιο: σύγχρονες τάσεις της Αμερικανικής φεμινιστικής νομικής σκέψης» , Επιστήμη και Κοινωνία, τ. 1,1998, εκδ.Α.Σάκκουλα.
- Τσελεμέγκου-Αντωνιάδου,Β . «Βία στην οικογένεια – Νομική αντιμετώπιση»,Παιδιατρικά χρονικά, Αθήνα,1987, τ.16,σ.231-237
- Τσιγκρής ,Α. «Βιασμός: Θεωρητική και εμπειρική προσέγγιση » , εκδ.Α.Σάκκουλα, Αθήνα,1996.
- Φιλιππίδης, Τ.«Μαθήματα ποινικού δικαίου :Ειδικό μέρος» Σάκκουλα, τευχ.β' ,1981

- Χατζηφωτίου, Σ. «Συζυγική κακοποίηση στην Ελλάδα και κοινωνική υποστήριξη: Μία πιλοτική έρευνα », Κοινωνική εργασία, τευχ.49, Αθήνα 1998,σελ.7-15
 - Χωραφάς, Ν «Ποινικό Δίκαιο»,εκδ.Σάκκουλα,τ.1^{ος},εκδ.11^η,1978
 - Φυλλάδιο «ΣΠΑΣΤΕ ΤΗ ΣΙΩΠΗ», ΚΕΘΙ - ΓΓΙ - ΕΥΡΩΠΑΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΤΟΜΕΑΣ ΠΛΗΡΟΦΟΡΗΣΗΣ ΓΥΝΑΙΚΩΝ, Αθήνα 2000
-
- Cook, R (etc), "Human Rights of Women: National and International Perspectives", Philadelphia, Univ. of Pennsylvania Press, 1994,).
 - Dobash, R.E, Dobash ,R.P, "Rethinking Violence Against Women" , Sage Series on Violence Against Women , Sage Publications, London 1998
 - F.Fincham "Family violence: Some observations"σε Multisciplinary Perspectives on Family Violence", Routledge London &N.York, 1998, σελ199.
 - Hirigoyen M.F. "Ηθική παρενόχληση : Η κρυμμένη βία στην καθημερινή ζωή", Εκδ.Πατάκη, Αθήνα 2000
 - Leary, K.D. "The status of family violence research in Europe, Multidisciplinary Perspectives on Family Violence", Rutledge London & N.York, 1998).
 - Klein ,R. "Multidisciplinary Perspectives on Family Violence", Routledge London &N.York,1998.
 - Lewis, O " Woman abuse. Facts replacing myths»,State University of New York,1986
 - Libby Tata , «Σεμινάριο Συμβουλευτικής», Αθήνα, 18-19 Δεκεμβρίου 2000, ΚΕΘΙ
 - Sparks, R. « Έρευνες σε θύματα εγκλημάτων. Επιτεύγματα και Προοπτικές.Μετ.Χ.Τσουραμάνη, εκδ.Α.Σάκκουλα, 1985
 - Spinellis, C ."Victimization of women within the greek family A criminological overview and policy considerations", Χαριστήρια Δεληγιάνη

τ2, εκδ.Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης , Θεσσαλονίκη 1992, σελ. 427-443.

- Φυλλάδιο Breaking the violence European Campaign against domestic violence

11) ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΣΗ ΚΑΙ ΦΥΛΟ (ΣΗΜ)

«Γυρίζω σπίτι και ήμουνα με την κόρη της φίλης μου, αυτή ήταν ΣΤ' Δημοτικού , όχι, Α' Γυμνασίου ήταν αυτή η κοπέλα , και ήρθε μαζί μου για να με βοηθήσει, γιατί και τα παιδιά ήταν μικρά, ο Μπρούνο ήταν 6 και ο Ρίντι ήταν πάντα (φαινόταν) πιο μικρός από την ηλικία του, δεν είναι καλή η ανάπτυξη του , ήταν 3,5 και ήταν (φαινόταν) 2 χρονών , για 2 χρονών ήταν (φαινόταν). Έπρεπε οπωσδήποτε να τον κρατήσω από το χέρι γιατί έπεφτε συνέχεια και ήρθε κι αυτή να με βοηθήσει, και τη στιγμή που πάω να ανοίξω την πόρτα ο μικρός είχε ανέβει σε κάτι σκάλες που πηγαίνανε στην ταράτσα (η ταράτσα ήταν λίγα μέτρα πάνω από το έδαφος γιατί το σπίτι ήταν υπόγειο) , πέφτει από κει κι άρχισε να κλαίει...τι να πω ...δεν μπορώ (αρχίζει να μιλάει κλαίγοντας), κι εγώ πάω να πάρω το παιδί, βγαίνει ένας (και αρχίζει) να φωνάζει, να φωνάζει! Ήταν ώρα δηλαδή που έπρεπε να ήταν ησυχία, κοιμόντουσαν. Ήταν τρεις η ώρα, δεν ξέρω, κι φωνάζει ... και φωνάζει... Εγώ τρελάθηκα , αντί να βοηθήσει το παιδί που έπεσε. Του έλεγα (του παιδιού) : σταμάτα , μην κλαις , και άντε να απαντήσω , δεν ήξερα τι να πω. Βγαίνει η κοπέλα και λέει : μας συγχωρείτε έπεσε ο μικρός. Αυτός τίποτα. Δεν τους ένοιαζε για τίποτα (τα λέει αυτά κλαίγοντας συνέχεια), συνέχεια φωνάζανε. Βέβαια, μετά πέρασε ο καιρός, είδανε που δεν είμαστε Αλβανοί εγκληματίες και άρχισαν να μας λένε καλημέρα. »⁴²

1.Εισαγωγή

Η τελευταία εισροή μεγάλων μεταναστευτικών ρευμάτων «δοκίμασε» το δυτικό πολιτισμό . Η μεγάλη αυτή μεταναστευτική ροή «εισβάλλει» και στη χώρα μας με όλες τις συνεπακόλουθες συνέπειες :οικονομικές, κοινωνικές , πολιτισμικές. Ο αριθμός των μεταναστών σήμερα εκτιμάται ότι ανέρχεται στις 900.000 ενώ τα στοιχεία «εντυπωσιάζουν, καθώς 15 χρόνια μετά την εμφάνιση του φαινομένου, ο – περίπου – μισός μεταναστευτικός

⁴² Συρίγου- Ρήγου, Ε «Συζητώντας με τη Λίντα . Μια Αλβανίδα μετανάστρια μιλάει για τη ζωή της», Εκδ Ανοιχτά Σύνορα σελ . 50 .

πληθυσμός εργάζεται και διαμένει παράνομα στη χώρα⁴³ με πολλαπλές συνέπειες και παρά το γεγονός ότι οι ρυθμοί αύξησής τους παραμένουν υψηλοί, τόσοι που υπάρχουν περιοχές της χώρας όπου το ¼ του πληθυσμού είναι μετανάστες ».Ως μετανάστευση ορίζεται η μόνιμη ή προσωρινή μεταβολή του τόπου εγκατάστασης ενός ατόμου , μίας ομάδας ή ενός κοινωνικού συνόλου .⁴⁴ Ως δε «σύγχρονη μετανάστευση» ορίζεται εκείνη η μεταβολή του τόπου εγκατάστασης ενός ατόμου ή ενός κοινωνικού συνόλου που παρατηρείται στα πλαίσια της σύγχρονης βιομηχανικής κοινωνίας.⁴⁵ Ο μεταναστευτικός παράγοντας επηρεάζει και προκαλεί κοινωνικές μεταβολές που συνδέονται με τους παρακάτω παράγοντες:

- **Δημογραφικούς (γήρανση , υπογεννητικότητα)**
- **Οικονομικούς (αγορά εργασίας , οικονομική διεύρυνση και κοινωνική ασφάλιση)**
- **Κοινωνικούς παράγοντες (μικτοί γάμοι , ζητήματα εθνικής ταυτότητας , αναδόμηση κοινωνικής συνοχής αλλά και η εθνική παράδοση και η ιστορία πάνω στη μετανάστευση αυτή καθ' αυτή) .**

Σε πολιτικό επίπεδο η Ευρωπαϊκή Ένωση μετά τα αυξανόμενα ποσοστά ανεργίας από τα τέλη της δεκαετίας του 1980 άλλαξε την πολιτική της στο θέμα της εσωτερικής μετανάστευσης . Από τη «μηδενική μετανάστευση» επαναπροσανατολίζεται σε μία άλλη πολιτική με κύριους άξονες τους εξής:

- Ø Η μετανάστευση δεν προκαλεί ανεργία αλλά απασχόληση. Έρευνες και μελέτες έδειξαν ότι η απασχόληση των μεταναστών δεν επηρεάζει δραματικά την ανεργία⁴⁶. Η παραπάνω εκτίμηση στηρίζεται κυρίως στο γεγονός ότι οι μετανάστες απασχολούνται σε θέσεις εργασίας για τις οποίες

⁴³ «Το προφίλ των μεταναστών στην Ελλάδα», ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ , 21/11/2004 σελ.30

⁴⁴ ΙΝΕ –ΓΣΕΕ «Μεταναστευτικές τάσεις και Ευρωπαϊκή Μεταναστευτική πολιτική», σελ. 12

⁴⁵ Μουσούρου,Λ. «Μετανάστευση και Μεταναστευτική Πολιτική» , Αθήνα 1991, εκδ. Gutenberg , σελ. 16.

⁴⁶ Χλέτσος , Μ «Η Πολιτική Οικονομία της Μετανάστευσης» σελ.25 σε Μετανάστες και Μετανάστευση, ΕΚΘΕΣΗ 2003 ΙΝΕ/ΓΣΕΕ-ΑΔΕΔΥ.

δεν υπάρχει επαρκής προσφορά εργασίας από την πλευρά του εγχώριου εργατικού δυναμικού αλλά και στο ότι αποτελούν φθηνό εργατικό δυναμικό.

∅ Από τη μηδενική μεταναστευτική πολιτική στη μετανάστευση με όρους όπως οι όροι αυτοί διαμορφώνονται από τις ανάγκες της αγοράς εργασίας . Αποτέλεσμα αυτών των εξελίξεων αποτελεί και η ισχύουσα νομοθεσία (ν. 2910/2001). Εξάλλου η πολιτική της απώθησης έχει αποτύχει για δύο κυρίους λόγους γιατί τα κίνητρα των μεταναστών είναι ισχυρά αλλά και γιατί η ζήτησή τους είναι υψηλή .

∅ Μία πολύπλευρη νέα μεταναστευτική πολιτική οι κύριες αρχές της οποίας είναι :α) να υπάρξει μια ολοκληρωμένη διαχείριση των μεταναστευτικών ροών που θα εξισορροπεί τις εισόδους για ανθρωπιστικούς και οικονομικούς λόγους προκειμένου να περιοριστούν φαινόμενα όπως η παράνομη διακίνηση , β) να υπάρξει μία δίκαιη μεταχείριση των υπηκόων τρίτων χωρών οι οποίοι ζουν και εργάζονται σε χώρες της ΕΕ, γ) να υπάρξει συνεργασία με τις χώρες προέλευσης για τη ρύθμιση των μεταναστευτικών ροών και δ) να επιδιωχθεί μακροπρόθεσμα να υπάρξει κοινή πολιτική στον τομέα του πολιτικού ασύλου.

Σε επίπεδο εθνικών πολιτικών ως προς την πολυπολιτισμικότητα τρεις είναι οι βασικές κατευθύνσεις: *Αφομοίωση* των μεταναστών στον πολιτισμό της χώρας υποδοχής με εξάλειψη των πολιτιστικών ιδιαιτεροτήτων των μεταναστών. *Ανοχή* των πολιτιστικών παραδόσεων των μεταναστών σε τοπικό επίπεδο. *Ενθάρρυνση* της πολιτιστικής διαφορετικότητας ή ενσωμάτωση . Αναγνωρίζεται η πολιτιστική ισοτιμία των μειονοτήτων εκτός των περιπτώσεων που θρησκευτικές ή πολιτιστικές πρακτικές τους προσκρούουν στο νομικό πλαίσιο των χωρών υποδοχής.⁴⁷

Το θεσμικό πλαίσιο για τη ρύθμιση του καθεστώτος της παραμονής των αλλοδαπών στην Ελλάδα σχηματικά κατά χρονολογική εξέλιξη ρυθμίζεται ως εξής:

⁴⁷ Γαβρόγλου, Σ. «Μετανάστευση και Ακροδεξιά Αντίδραση στην Ευρώπη» σελ 87-88 σε Μετανάστες και Μετανάστευση Οικονομικές , Πολιτικές και Κοινωνικές Πτυχές επιμ. Χ. Ναξάκης, Μ. Χλέτσος εκδ. Πατάκης, Αθήνα 2001)

- **Ο Ν.4310/1929** ο οποίος εισηχθη προκειμένου να ρυθμίσει την έλευση των προσφύγων στην Ελλάδα ισχύει έως το 1991 οπότε αφενός η αδυναμία του να ρυθμίσει τα προβλήματα που έχουν προκύψει από την αθρόα εισροή μεταναστών αφετέρου η αναγκαιότητα προσαρμογής της ελληνικής μεταναστευτικής πολιτικής σε εκείνη των χωρών της Δυτικής Ευρώπης επιβάλλουν μία νέα νομοθετική ρύθμιση .
- **Ο Ν. 1975/1991** έρχεται να τυποποιήσει το νομικό πλαίσιο καθορίζοντας τις προϋποθέσεις εισόδου και παραμονής αλλοδαπών στην Ελλάδα.
- **Τα Π.Δ. 358/97 και 359/97** με ισχύ από 1/1/1998 αποσκοπούν στην καταγραφή των αλλοδαπών που διαμένουν παράνομα στην Ελλάδα και στη ρύθμιση των προϋποθέσεων για τη χορήγηση της Κάρτας Περιορισμένης χρονικής Διάρκειας.
- **Ο Ν. 2910/2001** ο οποίος με τις τροποποιήσεις του ισχύει έως σήμερα και μεταξύ των άλλων αφορά και τη μακροχρόνια παραμονή και πολιτογράφηση των αλλοδαπών , τους εσωτερικούς και εξωτερικούς ελέγχους και στη δημιουργία νέων θεσμικών οργάνων.

2.ΤΟ ΦΥΛΟ ΤΗΣ ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΣΗΣ

Αρχικά η εικόνα του μετανάστη είναι αυτή ενός άνδρα, νέου, μόνου, οικονομικά ενεργού, συνήθως με χαμηλό επίπεδο ειδίκευσης, που κατευθύνεται στη βιομηχανία των δυτικοευρωπαϊκών χωρών (όπου συμβάλλει πχ στο 'οικονομικό θαύμα' της τότε Δυτικής Γερμανίας).⁴⁸

Μετά το 1960 η γυναίκα – μετανάστρια αρχίζει να εμφανίζεται ως ιδιαίτερο υποκείμενο της εμπειρικής έρευνας αλλά και της μεταναστευτικής πολιτικής ×

Η έρευνα και συζήτηση για τη μετανάστευση για μεγάλο διάστημα (1960-1970) δεν ασχολείται με τις μετανάστριες έτσι ώστε να γίνεται λόγος

⁴⁸ Βαίου , Ν. «Η παγκοσμιοποίηση και οι επιπτώσεις της στις γυναίκες», ομιλία στο Ευρωπαϊκό Λόμπυ Γυναικών, 12-12-01.

για «φυλετική μυωπία των μεταναστευτικών θεωριών».⁴⁹ Η απουσία αυτή των γυναικών από τη μεταναστευτική θεωρία αποδίδεται στην απροθυμία χρηματοδότησης τέτοιων ερευνητικών προγραμμάτων εξαιτίας της μικρότερης οικονομικής συμμετοχής της γυναίκας στο μεταναστευτικό φαινόμενο.⁵⁰

Έτσι αρχικά η έρευνα είναι προσανατολισμένη σε ζητήματα που αφορούν τις γυναίκες των δυτικοευρωπαϊκών χωρών. Όμως, νέα δεδομένα όπως η διαφορετική εμπειρία των μεταναστριών στον τόπο προέλευσης και η πολλαπλή τους καταπίεση στον τόπο προορισμού ανασυνθέτουν την προβληματική. Για παράδειγμα, πόσο κοινή είναι η εμπειρία, η 'μοίρα' και άρα η δυνατότητα οργάνωσης των γυναικών, σε ποιο βαθμό υπάρχει καταπίεση και εξουσία μεταξύ γυναικών, κάτω από ποιες συνθήκες και με ποιους όρους μπορεί να υπάρξει 'παγκόσμιο' γυναικείο κίνημα. Όμως, ακόμη και τότε η γραμματολογία βασίζεται στο στερεότυπο γυναίκα – μετανάστρια- σύζυγος- μητέρα αποκομμένη από το κοινωνικό περιβάλλον. Για πρώτη φορά γύρω στα 1970 οι ερευνητές αναγνωρίζουν αυτό το ερευνητικό κενό και «τη φυλετική μυωπία» και στρέφουν το ενδιαφέρον τους από την οικογένεια στην αυτόνομη παρουσία της γυναίκας ως οικονομικής πλέον μετανάστριας. Η έρευνα αλλάζει πλέον θεωρητική προσέγγιση και από την άποψη 'add – women –and – stir' στρέφεται σε μία άλλη θεωρητική άποψη η οποία δίνει ιδιαίτερη έμφαση στο γένος ως σύστημα κοινωνικών σχέσεων και μίας κατηγορίας οργάνωσης της διαδικασίας της μετανάστευσης η οποία επηρεάζει αποφάσεις, συνθήκες και αποτελέσματα τόσο για τους άνδρες όσο και για τις γυναίκες.⁵¹

Η αυτόνομη παρουσία της γυναίκας στη μετανάστευση άλλαξε την οπτική του φαινομένου. «Ως αποτέλεσμα αυτών άλλαξε και η μεθοδολογία προσέγγισής του : α) η έρευνα από το μακρο-επίπεδο στρέφεται σε μικρο-

⁴⁹ Anthias, F-Lazaridis, G ' Gender and Migration in Southern Europe . Women in Move 'Mediterranea Series, BERG, 2000, 48-76

⁵⁰ Morokvasic, M. 'Women in migration beyond the reductionist outlook' , A. Phizacklea, One Way Ticket Migration and Female Labour, London: Routledge & Kegan Paul, 1983 ,σελ.13-14.

⁵¹ Gender and International Migration : Focus on Greece , Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών , Α' /2003 110.

επίπεδο δηλαδή στις κοινότητες και τα νοικοκυριά, β) οι ερευνητικές μέθοδοι από ποσοτικές έγιναν ποιοτικές (συνεντεύξεις, ιστορίες ζωής, συμμετοχική παρατήρηση), γ) η ταυτοποίηση της θέσης του ερευνητή έγινε πολύ σημαντική.

Αλλά και η μεταναστευτική πολιτική επιφυλάσσει αντίστοιχα μία διαφορετική αντιμετώπιση στη γυναίκα μετανάστρια. Αρχικά η γυναίκα εμφανίζεται ως η γυναίκα του μετανάστη εξαρτημένη από το σύζυγο μετανάστη και αποκτά δικαιώματα μέσω της οικογενειακής συνένωσης.

Όμως, από τα μέσα της δεκαετίας του 1980 μετά την πίεση των νέων μεταναστευτικών ρευμάτων στα οποία η γυναίκα κατέχει ιδιαίτερη και αυτόνομη θέση, η γυναίκα «ανακαλύπτεται» και αποκτά δικαιώματα εισόδου και αυτοτελούς παραμονής.

Η παραπάνω αλλαγή στο φύλο των μεταναστευτικών ρευμάτων εκφράζει μία γενικότερη δυναμική που χαρακτηριστικά καλείται θηλυκοποίηση της μετανάστευσης. Ο όρος θηλυκοποίηση της μετανάστευσης (feminisation of migration) αρχικά απέδιδε την τάση τα μεταναστευτικά ρεύματα να αποτελούνται σε όλο και μεγαλύτερο βαθμό από γυναίκες ενώ στη συνέχεια απέδιδε το γεγονός ότι η απόφαση της μετανάστευσης δεν στηρίζεται πλέον μόνο στον «άνδρα –επικεφαλή» της οικογένειας και ως εκ τούτου η γυναικεία μετανάστευση δεν μπορεί πλέον θεωρητικά να θεωρείται συμπληρωματική ή δευτερεύουσα της ανδρικής και συσχετισμένη με το οικονομικό νοικοκυριό στη χώρα προέλευσης.⁵²

Σύμφωνα με τα στοιχεία του Οργανισμού Ανάπτυξης Ανθρώπινου Δυναμικού που τα επεξεργάστηκε το Εθνικό Παρατηρητήριο Απασχόλησης, οι αλλοδαποί που υπέβαλαν αίτηση το 1998 για να αποκτήσουν άδεια παραμονής στη χώρα είναι 372.000 περίπου εκ των οποίων 255.503 άνδρες και 88.446 γυναίκες. Ειδικότερα κατά χώρα προέλευσης οι αλλοδαποί που μένουν στην Ελλάδα έχουν ως εξής:

⁵² Ψημμένος, Ι «Νέα εργασία και ανεπίσημοι μετανάστες στη μητροπολιτική Αθήνα» σε Μετανάστες στην Ελλάδα εκδ. Ελληνικά γράμματα, Αθήνα 2001, σελ. 102-103

ΑΛΛΟΔΑΠΟΙ ΠΟΥ ΑΙΤΗΘΗΚΑΝ ΚΑΡΤΑ ΠΑΡΑΜΟΝΗΣ ΤΟ 97-98

ΧΩΡΑ	ΣΥΝΟΛΟ	ΑΝΔΡΕΣ	ΓΥΝΑΙΚΕΣ
ΣΥΝΟΛΟ	352.623	255.503	88.446
ΑΛΒΑΝΙΑ	228.858	185.061	38.598
ΛΟΙΠΕΣ ΧΩΡΕΣ	24.332	14.743	8.907
ΣΥΡΙΑ	3.174	2.964	150
ΜΟΛΔΑΒΙΑ	4.232	1.022	2.972
ΦΙΛΙΠΠΙΝΕΣ	5.289	894	4.263
ΑΙΓΥΠΤΟΣ	5.995	5.391	336
ΙΝΔΙΑ	6.347	5.902	97
ΓΕΩΡΓΙΑ	7.053	2.504	4.422
ΠΟΛΩΝΙΑ	8.111	4.369	3.432
ΟΥΚΡΑΝΙΑ	9.168	1.763	7.314
ΠΑΚΙΣΤΑΝ	11.284	10.680	53
ΡΟΥΜΑΝΙΑ	15.868	10.706	4.856
ΒΟΥΛΓΑΡΙΑ	22.921	9.454	13.037

4^H & 5^H Εθνική Έκθεση της Ελλάδας , Περίοδος 1994-2000,ΓΓΙ

Επίσης η κατανομή των αλλοδαπών κατά χώρα υπηκοότητας και φύλο φαίνεται στον παρακάτω πίνακα:

ΚΑΤΑΝΟΜΗ ΚΑΤΑ ΧΩΡΑ ΥΠΗΚΟΟΤΗΤΑΣ ΚΑΙ ΦΥΛΟ

ΧΩΡΑ	ΣΥΝΟΛΟ	ΑΝΔΡΕΣ	ΓΥΝΑΙΚΕΣ
ΣΥΝΟΛΟ	100%	100%	100%
ΑΛΒΑΝΙΑ	64.9%	74.4%	43.6%
ΛΟΙΠΕΣ ΧΩΡΕΣ	6.9%	5.8%	10.1%
ΣΥΡΙΑ	0.9%	1.2%	0.2%
ΜΟΛΔΑΒΙΑ	1.2%	0.4%	3.4%
ΦΙΛΙΠΠΙΝΕΣ	1.5%	0.4%	4.8%
ΑΙΓΥΠΤΟΣ	1.7%	2.1%	0.4%
ΙΝΔΙΑ	1.8%	2.3%	0.1%
ΓΕΩΡΓΙΑ	2%	1.0%	5.0%
ΠΟΛΩΝΙΑ	2.3%	1.7%	3.9%
ΟΥΚΡΑΝΙΑ	2.6%	0.7%	8.3%
ΠΑΚΙΣΤΑΝ	3.2%	4.2%	0.1%
ΡΟΥΜΑΝΙΑ	4.5%	4.2%	5.5%
ΒΟΥΛΓΑΡΙΑ	6.5%	3.7%	14.7%

4^H & 5^H Εθνική Έκθεση της Ελλάδας 1994-2000,ΓΓΙ

Σύμφωνα με τα παραπάνω στοιχεία η γυναίκα μετανάστρια έχει τα παρακάτω χαρακτηριστικά:

2.α Οικογενειακή κατάσταση :

Η γυναίκα μετανάστρια είναι κυρίως έγγαμη σε ποσοστό μεγαλύτερο από τους άνδρες ο δε γάμος της έχει συμβεί πριν τη μετακίνησή της στην Ελλάδα. Η γυναίκα μετανάστρια που ζει στην Ελλάδα είναι στην πλειονότητά

της μητέρα , τα παιδιά της δε κατοικούν είτε στην Ελλάδα είτε στο εξωτερικό. Φαίνεται ότι ο οικογενειακός κύκλος της ζωής της και ιδιαίτερα τα παιδιά να προσδιορίζουν την απόφασή της να μεταναστεύσει προκειμένου να εξασφαλίσει τα απαραίτητα για την οικογένειά της και όχι για την εξοικονόμηση προσωπικού οφέλους. Όμως, ενδιαφέρον παρουσιάζει και η σχέση οικογενειακής κατάστασης και υπηκοότητας. Οι Αλβανίδες εμφανίζουν το μεγαλύτερο ποσοστό εγγάμων όλων των γυναικών ενώ είναι σε πολύ μικρά ποσοστά διαζευγμένες και χήρες. Οι γυναίκες Βουλγαρικής υπηκοότητας είναι έγγαμες σε ποσοστό 59,2% επί του συνόλου των γυναικών .

Ιδιαίτερα μας ενδιαφέρει να δούμε λόγω της έμφυλης σημαντικότητας τους στη μετανάστευση την οικογενειακή κατάσταση των γυναικών από τις χώρες της πρώην Σοβιετικής Ένωσης . Οι γυναίκες Ουκρανικής καταγωγής είναι σε μικρότερο ποσοστό έγγαμες σε ποσοστό 41,7 % επί του συνόλου των Ουκρανών γυναικών από τις γυναίκες Αλβανικής και Βουλγαρικής υπηκοότητας ενώ είναι σε μεγαλύτερο ποσοστό διαζευγμένες και χήρες από αυτές .Αντίστοιχα με τα παραπάνω παρά τα διαφοροποιημένα ποσοστά ισχύουν και για τις γυναίκες από τη Ρωσία και τη Μολδαβία. Τέλος, αξίζει να σημειώσουμε ότι άγαμες είναι κυρίως οι γυναίκες που απασχολούνται στον τομέα της οικιακής εργασίας όπως οι Φιλιππινέζες σε ποσοστό 58%, οι Αιθίοπες σε 66% και οι Σριλανκέζες σε 41%.

ΑΛΛΟΔΑΠΕΣ ΚΑΤΑ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ

ΣΥΝΟΛΟ	100%
ΕΓΓΑΜΕΣ	59.9%
ΑΓΑΜΕΣ	27.7%
ΔΙΑΖΕΥΓΜΕΝΕΣ	7.6%
ΧΗΡΕΣ	3.4%

ΔΕΝ ΔΗΛΩΣΑΝ	1.5%
-------------	------

4^η&5^η Εθνική Έκθεση της Ελλάδας 1994-2000, ΓΓΙ

2.β. Εκπαιδευτικό επίπεδο. Σύμφωνα με τα στοιχεία για το εκπαιδευτικό επίπεδο που εμφανίζονται στις αιτήσεις για τη λευκή κάρτα το 2% φαίνεται να είναι αναλφάβητο , το 38% πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης , το 51% δευτεροβάθμιας και 9% τριτοβάθμιας.

Οι γυναίκες φαίνεται να έχουν υψηλότερο επίπεδο εκπαίδευσης από τους άνδρες (το 16% των γυναικών σε σχέση με το 7% των ανδρών ήταν τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης ήταν το 57% των γυναικών και το 49% των ανδρών , ενώ πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης ήταν το 25% των γυναικών και το 43% των ανδρών). Τέλος, πολύ μικρό ποσοστό τόσο των γυναικών όσο και των ανδρών δήλωσε ότι είναι αναλφάβητο.⁵³

Όσον αφορά την υπηκοότητα παρά τη δυσκολία εξαγωγής συμπερασμάτων εξαιτίας της διαφορετικότητας και πολυπλοκότητας των εκπαιδευτικών συστημάτων των χωρών προέλευσης θα μπορούσαμε να πούμε ότι οι γυναίκες που προέρχονται από τις χώρες της πρώην Σοβιετικής Ένωσης εμφανίζουν ιδιαίτερα υψηλά ποσοστά τριτοβάθμιας εκπαίδευσης (πχ οι Γεωργιανές είναι τριτοβάθμιας εκπαίδευσης σε ποσοστό 39% ενώ οι άνδρες σε 21%, οι Ρωσίδες 29% και οι Ρώσοι 19%). Αντίθετα οι άνδρες Αιγυπτιακής , Συριακής υπηκοότητας εμφανίζουν υψηλότερο επίπεδο εκπαίδευσης από τις γυναίκες .

2.γ Εργασιακή απασχόληση.

Ο όρος άτυπη απασχόληση είναι μάλλον συνώνυμος με τη γυναικεία απασχόληση. Ο όρος προτάθηκε από το Δίκτυο Εμπειρογνομώνων της ΕΕ για τις Γυναίκες στην Αγορά Εργασίας. Ως άτυπες μορφές εργασίας ορίζονται: «όλες εκείνες οι μορφές απασχόλησης που διαφοροποιούνται από τα παραδοσιακά επαγγέλματα από χαρακτηριστικά τόσο διαφορετικά μεταξύ τους

⁵³ Καβουνίδη, Τ. «Χαρακτηριστικά μεταναστών: το Ελληνικό πρόγραμμα νομιμοποίησης του 1998, εκδ. Σάκκουλα,σελ 60

όσο ο αριθμός και η κατανομή των ωρών εργασίας, η οργάνωση και χωροθέτηση της παραγωγής, ο καθορισμός των αμοιβών και η θεσμική ρύθμιση». Με έναν τέτοιο ορισμό η μισθωτή πλήρης ανδρική εργασία που χαρακτηρίζει το «μαζικό εργάτη» της Βόρειας Ευρώπης (επαν)έρχεται ως πρότυπο (τυπική). Όλες οι άλλες μορφές εργασίας ορίζονται ως «άλλο» (άτυπες).⁵⁴

Η γυναίκα μετανάστρια απασχολείται κυρίως ως προσωπικό σε ιδιωτικά νοικοκυριά, προσωπικό ξενοδοχείων και εστιατορίων, σε μεταποιητικές βιομηχανίες. Ειδικότερα η απασχόληση των γυναικών κατά κλάδο προκύπτει από τον παρακάτω πίνακα:

ΚΑΤΑΝΟΜΗ ΑΛΛΟΔΑΠΩΝ ΑΠΑΣΧΟΛΟΥΜΕΝΩΝ ΚΑΤΑ ΦΥΛΟ,
1998

ΚΛΑΔΟΣ	ΑΝΔΡΕΣ	ΓΥΝΑΙΚΕΣ
ΣΥΝΟΛΟ	100%	100%
Γεωργία, κτηνοτροφία, θήρα & δασοκομία	3.0%	3.0%
Αλιεία	0.4%	0.0%
Ορυχεία και Λατομεία	0.1%	0.2%
Μεταποιητικές Βιομηχανίες	23.7%	9.9%
Παροχή ρεύματος, φυσικού αερίου, νερού	0.2%	0.0%
Κατασκευές	42.0%	0.1%
Χονδρικό και Λιανικό Εμπόριο	13.7%	6.3%
Ξενοδοχεία & Εστιατόρια	5.9%	14.1%
Μεταφορές, Αποθηκεύσεις, Επικοινωνίες	2.2%	1.5%

⁵⁴ Βαΐου, Ν- Χατζημιχάλης, Κ «με τη ραπτομηχανή στην κουζίνα και τους πολωνούς στους αγρούς» εκδ. Εξάντας, 1997 σελ 37-38

Ενδιάμεσοι χρηματοπιστωτικοί οργανισμοί	0.0%	0.0%
Διαχείριση ακίνητης περιουσίας, εκμισθώσεις	2.1%	3.7%
Δημόσια Διοίκηση , Άμυνα, Υποχρ. Ασφάλιση	0.3%	0.6%
Εκπαίδευση	1.3%	2.2%
Υγεία και κοινωνική μέριμνα	0.7%	2.2%
Άλλες δραστηριότητες παροχής υπηρεσιών	3.4%	1.3%
Προσωπικό σε ιδιωτικά Νοικοκυριά	0.4%	54.9%
Ετερόδοκοι Οργανισμοί και Όργανα	0.5%	0.0%

Πηγή :ΕΣΥΕ Έρευνα Εργατικού Δυναμικού 1998

Επεξεργασία ΚΕΘΙ

2. 2.δ. Κοινωνική ασφάλιση . **Ένα άλλο ζήτημα είναι η σχέση των γυναικών με την κοινωνική πρόνοια. Έχει υποστηριχθεί ότι πολλές γυναίκες αποκτούν κοινωνικά δικαιώματα όχι μέσω της θέσης τους στην αγορά εργασίας αλλά της σχέσης τους με τον άνδρα – τροφοδότη. Ανάλογα διαπιστώνεται ότι « όλα τα σύγχρονα καθεστώτα πρόνοιας αποδέχθηκαν σε μεγάλο βαθμό την ιδέα του προτύπου του άνδρα – τροφοδότη – η δύναμη ή αδυναμία αυτού του προτύπου χρησιμεύει ως δείκτης του τρόπου με τον οποίο οι γυναίκες αντιμετωπίστηκαν από τα συστήματα κοινωνικής ασφάλισης , του επιπέδου πρόβλεψης κοινωνικών υπηρεσιών , ιδιαίτερα όσον αφορά τη μέριμνα για τα παιδιά , και της φύσης της**

θέσης της έγγαμης γυναίκας στην αγορά εργασίας ».⁵⁵ Η σχέση των γυναικών με τα κοινωνικά δικαιώματα δεν είναι αυτοτελής αλλά εξαρτώμενη . Έτσι υποστηρίζεται ότι ο περιορισμός δικαιωμάτων δημιουργεί λόγους ανησυχίας για τις μετανάστριες επειδή τα δικαιώματα των μη εργαζομένων συζύγων είναι απορρέοντα , όταν ο άνδρας τροφοδότης χάνει την πρόσβασή του σε κοινωνικά δικαιώματα ως αποτέλεσμα εκούσιας ανεργίας , η σύζυγος και η οικογένειά του χάνουν και τα δικά τους.

Ιδιαιτερότητες του φύλου στη μετανάστευση :

1. Η μετανάστρια απασχολείται κυρίως στον τομέα των λεγόμενων οικιακών υπηρεσιών ως οικιακοί βοηθοί, βρεφοκόμοι κλπ. Τα ελληνικά νοικοκυριά εξυπηρετούνται σήμερα από την υπάρχουσα κατάσταση (δηλ. την ύπαρξη παράνομων μεταναστών) επειδή τα χρήματα που καταβάλλουν για αυτές τις υπηρεσίες δεν είναι πολλά . Η δε πολιτεία γνωρίζει ότι η παροχή κοινωνικών υπηρεσιών δεν επαρκεί . Η χρησιμοποίηση μεταναστών στον τομέα αυτό αποτελεί μία «λύση» στο πρόβλημα παροχής των συγκεκριμένων υπηρεσιών με σχετικά χαμηλό κόστος.⁵⁶

2. Μικτοί γάμοι . Με τον όρο μικτοί γάμοι εννοούμε τους γάμους μεταξύ δύο ατόμων από διαφορετικές χώρες ή διαφορετικές κοινωνικές ομάδες.⁵⁷

⁵⁵ Lewis, J ' Gender and the development of the Welfare Regimes ', Journal of the European Social Policy 2/3, 1992, σελ. 159-173

⁵⁶ Χλέτσος, Μ «Η Πολιτική Οικονομία της Μετανάστευσης» σελ. 26-27, «Οι οικιακοί βοηθοί το δεξί μας χέρι» , περιοδικό «ΜΕΤΟΙΚΟΣ» τευχ. 4, Μάιος 2004 σελ. 11-13.

⁵⁷ Λαουτ-Μπάκα, Γ. « Μικτοί Γάμοι και Διαπολιτισμικότητα » σε Μειονότητες στην Ελλάδα, Επιστημονικό Συμπόσιο , 7-9 /11/2002 εκδ. Εταιρεία Σπουδών Νεοελληνικού Πολιτισμού & Γενικής Παιδείας σελ.59-70.

Τελευταία οι γάμοι αυτοί γίνονται όλο και περισσότεροι στην Ελλάδα. Παρά την έλλειψη στοιχείων για την υπηκοότητα των συζύγων από τα ληξιαρχεία, οι προαναγγελίες γάμων μίας εφημερίδας μπορούν να αποκαλύψουν την έκταση του φαινομένου. Έτσι στο ΒΗΜΑ την Παρασκευή 8/12/2002 ήταν 55 προαναγγελίες εκ των οποίων τα 7 ζευγάρια ήταν μικτά με συντρόφους από Ρωσία, Βουλγαρία, Μολδαβία, Αλβανία, Γερμανία, Γαλλία και Αυστραλία.⁵⁸

3. Παράνομη εμπορία και διακίνηση γυναικών. Ένας σημαντικός αριθμός μεταναστριών μετακινείται κυρίως από την Ανατολική Ευρώπη, αλλά και την Αφρική, με ή χωρίς τη θέλησή του στην κάλυψη της ζήτησης για υπηρεσίες στον τομέα της διασκέδασης που συνδέονται άμεσα ή έμμεσα με την πορνεία αλλά και τη ζήτηση σεξουαλικών υπηρεσιών. που προέρχεται κυρίως από ντόπιους άνδρες.

Οι δραστηριότητες αυτές διαφέρουν ανάλογα με την υπηκοότητα των μεταναστριών ενώ παρουσιάζει ενδιαφέρον ο λόγος των μεταναστριών που εμπλέκονται σε αυτές τις διαδικασίες όπως άρχισε να καταγράφεται τελευταία στην έρευνα.

Όμως, ερευνητικό ενδιαφέρον παρουσιάζει και η εμπλοκή τόσο πολλών ντόπιων ανδρών-πελατών για τις σχέσεις των δύο φύλων, την κουλτούρα που καλλιεργείται ή διακινείται στους νέους άνδρες και τα πρότυπα ανδρικών συμπεριφορών προς τις γυναίκες που άτυπα διαμορφώνονται και προβάλλονται.

4. Ενδοοικογενειακή βία. Φαίνεται η πολιτισμική ιδιαιτερότητα αλλά και η εξάρτηση της άδειας παραμονής των γυναικών από τον άνδρα να αυξάνουν τα κρούσματα ενδοοικογενειακής βίας μεταξύ των μεταναστών ενώ η καταγγελία των περιστατικών για του παραπάνω κυρίως λόγους είναι δύσκολη.

5. Ιδιαίτερα δυσχερής είναι η κατάσταση των ανέργων αλλοδαπών γυναικών που βρίσκονται σε κατάσταση λοχείας ή εκείνων που έχουν πάθει ατυχήματα (ακόμα και εργατικά) και όσων απασχολούνται σε εγγενώς επισφαλείς

⁵⁸ Ο.παραπάνω

εργασίες που καλύπτουν ωστόσο σοβαρές κοινωνικές ανάγκες οι οποίες δεν έχουν πρόσβαση στο εθνικό σύστημα υγείας.

3. ΕΓΚΛΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ ΚΑΙ ΜΕΤΑΝΑΣΤΡΙΑ

Οι μετανάστες είναι πιο κοντά στα όρια του νόμου λόγω του ιδιόρρυθμου καθεστώτος παραμονής τους. Μάλιστα με βάση τις παραπάνω εκτιμήσεις οι φάσεις και στάσεις της νομοθετικής αντιμετώπισης του φαινομένου της μετανάστευσης χαρακτηρίζονται από ποινική και εγκληματολογική άποψη ως εξής : « η α' η περίοδος της ανοχής μέχρι το τέλος της δεκαετίας του 1980 που η παραμονή των αλλοδαπών ρυθμιζόταν από το ν.4310/1929, η β' φάση του ν.1975/91 η λεγόμενη και φάση της ποινικοποίησης της μετανάστευσης η οποία εισήγαγε σειρά απαγορεύσεων και κυρώσεων και επιβάρυνε τις ποινές των ήδη προβλεπομένων αδικημάτων(απασχόληση αλλοδαπού , είσοδος , έξοδος και διευκόλυνση αλλοδαπού) ενώ η εργασία χωρίς άδεια παραμονής των εργαζομένων απετέλεσε ένα άλλο αδίκημα. Τέλος, η γ' φάση η ρυθμιζόμενη από τα ΠΔ 358 & 359/97 χαρακτηρίστηκε και ως φάση εγκληματοποίησης της μετανάστευσης κυρίως επειδή η μεγάλη μεταναστευτική ροή προς της Ελλάδα δημιούργησε και αρνητικά στερεότυπα σε βάρος των μεταναστών».⁵⁹

Μια στερεοτυπική αντίληψη κατά των αλλοδαπών «ενοχοποιείται» για την αποδιδόμενη μεγαλύτερη συμμετοχή των αλλοδαπών στη εγκληματικότητα. Έτσι ο αλλοδαπός⁶⁰ «ο Άλλος προσωποποιείται κυρίως στον Αλβανό –Άλλο που κατασκευάζεται κοινωνικά με τρόπο ώστε το άτομο – μέλος αυτής της ομάδας να παύσει να περιγράφεται και να αναγνωρίζεται ως

⁵⁹ Κούρτοβικ, Ι «Μετανάστες: ανάμεσα στο δίκαιο και τη νομιμότητα (Δελτίο εγκληματικότητας) » σε Μετανάστες στην Ελλάδα ο.παρ.σελ.163-199

⁶⁰ Καρύδης, Β Μετανάστευση και Έγκλημα στην Ελλάδα τη δεκαετία του 1990 σελ 290-291 σε Νομικές και Κοινωνικοπολιτικές διαστάσεις της μετανάστευσης στην Ελλάδα επιμ. Αμίτσης, Γ-Λαζαρίδη,Γ εκδ Παπαζήση

αυθύπαρκτη προσωπικότητα με ατομικά χαρακτηριστικά και ιδιότητες αλλά να εκλαμβάνεται ως το απρόσωπο μέλος μίας εχθρικής και απειλητικής ομάδας» Προς επιβεβαίωση των παραπάνω και η έρευνα του Ευρωβαρόμετρου η οποία καταγράφει στην Ελλάδα την περισσότερο μη ανεκτική στάση από όλες τις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης απέναντι στις μειονότητες και τους μετανάστες.⁶¹

Η γυναίκα μετανάστρια απετέλεσε μια ιδιαίτερη οντότητα σε αυτή την εγκληματοποίηση της μετανάστευσης κυρίως μέσω των λευκών γάμων (εικονικοί γάμοι με Έλληνες πολίτες για την εξασφάλιση άδειας παραμονής) αλλά και των αδικημάτων γένους θηλυκού όπως είναι η πορνεία.⁶²

Η συμμετοχή της γυναίκας στην εγκληματικότητα ακολουθεί την πορεία των αλλοδαπών ανδρών. Θα λεχθεί και εδώ ότι «όμως, η ποσότητα και ποιότητα των εγκλημάτων αυτών είναι δυσανάλογη προς τον αντίστοιχο αριθμό των Ελλήνων δραστών , τουλάχιστον με βάση τα στοιχεία από τις αστυνομικές στατιστικές»⁶³

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Anthias, F-Lazaridis , Gender and Migration in Southern Europe . Women in Move ' Mediterranean Series, BERG, 2000.

2. Διαστάσεις κοινωνικού αποκλεισμού στην Ελλάδα , τ.Β', Αθήνα : ΕΚΚΕ, 1996.

⁶¹ Διαστάσεις κοινωνικού αποκλεισμού στην Ελλάδα , τ.Β', Αθήνα :ΕΚΚΕ,1996,321-343

⁶² Κανταράκη, Μ «Γυναίκες, πρόσφυγες και μετανάστριες θύματα εξαναγκασμού σε πορνεία», σε Εγκληματίες και Θύματα στο Κατώφλι του 21^{ου} αιώνα, ΕΚΚΕ, Αθήνα, 2000, σελ.581-589.

⁶³ Κουράκης, Ν «Εγκληματολογικοί Ορίζοντες :Β' Πραγματολογική προσέγγιση και επιμέρους ζητήματα », 2^η έκδοση ,Α. Σάκκουλα.

3. Gender and International Migration : Focus on Greece , Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών , Α' /2003 110
4. ΙΝΕ –ΓΣΕΕ «Μεταναστευτικές τάσεις και Ευρωπαϊκή Μεταναστευτική πολιτική».
- 5.Κανταράκη, Μ «Γυναίκες, πρόσφυγες και μετανάστριες θύματα εξαναγκασμού σε πορνεία», σε Εγκληματίες και Θύματα στο Κατώφλι του 21^{ου} αιώνα, ΕΚΚΕ, Αθήνα, 2000, σελ.581-589.
- 6.Καρύδης, Β «Μετανάστευση και Έγκλημα στην Ελλάδα τη δεκαετία του 1990 » σελ 290-291 σε Νομικές και Κοινωνικοπολιτικές διαστάσεις της μετανάστευσης στην Ελλάδα επιμ. Αμίτσης, Γ-Λαζαρίδη,Γ εκδ Παπαζήση
- 7.Κουράκης, Ν «Εγκληματολογικοί Ορίζοντες :Β' Πραγματολογική προσέγγιση και επιμέρους ζητήματα », 2^η έκδοση ,Α. Σάκκουλα.
- 8.Κούρτοβικ, Ι «Μετανάστες: ανάμεσα στο δίκαιο και τη νομιμότητα (Δελτίο εγκληματικότητας) » σε Μετανάστες στην Ελλάδα
- 9.Lewis,J ' Gender and the development of the Welfare Regimes ' , Journal of the European Social Policy 2/3, 1992, σελ. 159-173
- 10.Λαουτ-Μπάκα, Γ. « Μικτοί Γάμοι και Διαπολιτισμικότητα » σε Μειονότητες στην Ελλάδα, Επιστημονικό Συμπόσιο , 7-9 /11/2002 εκδ. Εταιρεία Σπουδών Νεοελληνικού Πολιτισμού & Γενικής Παιδείας
- 11.Μουσούρου,Λ. «Μετανάστευση και Μεταναστευτική Πολιτική» , Αθήνα 1991, εκδ. Gutenberg .
- 12.Morokvasic,M.'Women in migration beyond the reductionist outlook' , A.Phizacklea, One Way Ticket to Migration and Female Labour, London: Routledge & Kegan Paul, 1983.
- 13.Συρίγου- Ρήγου, Ε «Συζητώντας με τη Λίντα . Μια Αλβανίδα μετανάστρια μιλάει για τη ζωή της», Εκδ Ανοιχτά Σύνορα

14.Χλέτσος, Μ «Η Πολιτική Οικονομία της Μετανάστευσης» σελ. 26-27, «Οι οικιακοί βοηθοί το δεξί μας χέρι» , περιοδικό «ΜΕΤΟΙΚΟΣ» τευχ. 4, Μάιος 2004 .

15.Ψημμένος, Ι «Νέα εργασία και ανεπίσημοι μετανάστες στη μητροπολιτική Αθήνα » σε Μετανάστες στην Ελλάδα εκδ. Ελληνικά γράμματα , Αθήνα 2001.

16.4^H &5^H Εθνική Έκθεση της Ελλάδας , Περίοδος 1994-2000,ΓΓΙ

III) ΓΥΝΑΙΚΑ ΚΑΙ ΦΥΛΑΚΗ (ΣΗΜ)

«Αυτουργός ανθρωποκτόνος εκ προθέσεως!! Η εσχάτη των κατηγοριών, που προφανώς περιθωριοποιεί κοινωνικά τους απ' αυτήν στιγματισμένους, ενώ ταυτόχρονα σοκάρει εμάς τους λοιπούς «ευυπόληπτους πολίτες». Δοσμένοι αξιωματικά οι ρόλοι των κακών και των καλών, θυμίζουν ανάλογους από το πλάνο σκηνικό «αιμοβόρων Ινδιάνων» και «λυτρωτών πολεμιστών». Στη ζωή, όμως, η κατανομή των ρόλων αυτών δεν ακολουθεί πάντα τα κοινωνικά «στερεότυπα».

Η προσωπικότητα της συζυγοκτόνου Νιόβης δεν μπορεί να περιγραφεί μ' όλα αυτά τα χαρακτηριστικά που συνήθως συνθέτουν στο μυαλό μας την εγκληματική φυσιογνωμία του «αδίστακτου δολοφόνου». Είναι ανθρωποκτόνος, όχι όμως αδίστακτη δολοφόνος. «Ανθρωποκτόνος από συγκυρία». Από τις συγκυρίες της ίδιας της ζωής.

Γεννήθηκε σε μία πάμπωχη πολύτεκνη οικογένεια κάποιου χωριού , αναγκάστηκε να δουλεύει απ' τα 12, παντρεύτηκε, παιδί ακόμη, με μοναδική αιτία «να φύγει ένα στόμα απ' την οικογένεια». Η μια φτώχεια διαδέχτηκε την άλλη. Τα 23 χρόνια γάμου της δείχνουν την καρτερία της και, γιατί όχι, την «εγκληματική» ανεκτικότητα της. Γιατί, αν κάτι μπορεί να καταλογίσει κανείς σε αυτή τη γυναίκα –και είναι άραγε έγκλημα αυτό;– είναι η ανεκτικότητά της.

Ανέχθηκε το μέθυσο και τεμπέλη σύζυγό της. Κι άλλες βέβαια το ανέχθηκαν. Δεν ήταν όμως αυτό που όπλισε το χέρι της. Έφτασε ν' ανεχθεί και τη σεξουαλική κακοποίηση των δύο θυγατέρων της από τον ίδιο τους τον πατέρα. Αντέδρασε, τις προστάτεψε, όπως όμως θεώρησε αυτή συνετό. Έκλεισε σε ίδρυμα τις τέσσερις κόρες της και κράτησε μαζί της μόνο το «μωρό της» και το μεγάλο της γιο. Αυτοί δεν διέτρεχαν κίνδυνο.

Μη βιαστείτε να καταδικάσετε την πράξη της αυτή. Σκεφτείτε τις αρχές με τις οποίες ανατράφηκε στη μικρή κοινωνία του χωριού αυτή η γυναίκα, αλλά και τις μικρές δυνατότητες απομάκρυνσης που της δίνονταν στην περιορισμένη τοπικά έκταση της ιδιαίτερης πατρίδας της. Η ίδια πίστεψε –τέλος πάντων– ότι

ήταν το πλέον σωστό και αυτό έπραξε: προστάτεψε τα ανήλικα κορίτσια της και προσπάθησε να συντηρήσει το γάμο της με την ελπίδα ότι «θα έρθουν καλύτερες μέρες».

Δεν ήταν όμως μόνο αυτό. Έκανε προσπάθειες φυγής. Κάθε προσπάθειά της όμως να απομακρυνθεί από αυτό τον τύραννο –σ' ένα μικρό χωριό η δυνατότητα πραγματικής απομάκρυνσης αντηχεί ως φρούδα ελπίδα– ακολουθούνταν από ξυλοδαρμούς, βρισιές, αλλά κυρίως απειλές για τη ζωή της και τη ζωή του γιου της. Και βέβαια πίστευε σ' αυτές τις απειλές. Και βέβαια φοβόταν γι' αυτές. Είχε ήδη αποδείξει ο σύζυγός της τον αδίστακτο χαρακτήρα του. Συνεχώς θύμιζε και σ' αυτήν και στο γιο τους τον «μπαλντά» και το «κυνηγετικό όπλο» που πάντα είχε μέσα στο αυτοκίνητό του και, με την απειλή ότι θα τους «καθαρίσει» μ' αυτά, τους εξανάγκαζε να του μετρούν, μία-μία δραχμή, τις εισπράξεις τους απ' τις χειρωνακτικές (αγροτικές ή μη) εργασίες, με τις οποίες απασχολούνταν τόσο αυτή όσο και ο γιος της. Οι εισπράξεις αυτές, βέβαια, γίνονταν ούζο. Φαί' στο σπίτι δεν έμπαινε.

Κάποτε, βέβαια, φτάνει ο κόμπος στο χτένι. Κάποτε στερεύει η υπομονή και σταματά η ανοχή. Και όσο πιο πολύ κρατάει η ανοχή, τόσο πιο οδυνηρό είναι το ξέσπασμα: θάνατος. Έτσι, εν ριπή οφθαλμού, πριν προλάβει να σκεφτεί το μυαλό, τα νεύρα αντανακλαστικά οπλίζουν το τουφέκι. Ένας δυνατός ήχος και ύστερα τίποτα, το κενό, το αδιέξοδο, ο Κορουδαλλός.

Δεν προσπαθώ να δικαιολογήσω τα πραχθέντα, δίνω απλώς περιγραφή σ' όσα οι ίδιοι οι δικαστές του ΜΟΔ δέχτηκαν: «Ένοχη ανθρωποκτονίας από πρόθεση με ελαφρυντικά» και τελικά πρωτόδικα επιβληθείσα ποινή: «κάθειρξη». Η κατ' έφεση εκδίκαση της υπόθεσης δεν άλλαξε τα πράγματα – η οικονομική επιφάνεια του κατηγορουμένου για κακούργημα αποτελεί προϋπόθεση «ουσιαστικής» υπεράσπισής του. Σε ύστερη, χρονικά, συζήτηση στην τηλεόραση, σχετική με την υπόθεση της Νιόβης, υποστηρίχτηκε από αξιόλογο ποινικολόγο ότι τα πραγματικά γεγονότα στην υπόθεση της Νιόβης καθιστούν «in concreto» τη 10χρονη κάθειρξη ιδιαίτερα αυστηρή.

Η συντηρητική αυτή νοικοκυρούλα, με τα γελαστά γαλανά μάτια της, μου θύμιζε κάτι απ' τη νησιώτικη γαλήνη και αισιοδοξία. Μου μίλησε για την αλληλογραφία με τις κόρες της και μου δήλωσε ότι δεν τη στενοχωρεί η

κατάσταση στις φυλακές. Εδώ στον Κορυδαλλό ζει καλύτερα απ' ό,τι τότε. Ούτε καν το στίγμα του δολοφόνου την ενοχλεί. Οι συχωριανοί της τη στηρίζουν και την αγαπάνε. Αυτό που την πονά, λόγω του εγκλεισμού της, είναι μόνο η στέρηση των παιδιών της, των κοριτσιών της, που μεγαλώνουν μόνα τους χωρίς αυτήν –ποιος ξέρει πώς– σε κάποιο ίδρυμα και που κι αυτά προσπαθούν με τα γράμματά τους να της δώσουν κουράγιο και ελπίδα.
Ερευνήτρια: Ειρήνη Δανιηλίδη»⁶⁴

1. ΓΥΝΑΙΚΕΙΑ ΕΓΚΛΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ

ή Το έγκλημα είναι γένους αρσενικού;

Υπάρχει σαφής ποσοτική διαφοροποίηση μεταξύ των εγκλημάτων ανδρών και γυναικών .Η έκταση της εγκληματικότητας των γυναικών είναι πολύ χαμηλή σε σχέση με την εγκληματικότητα των ανδρών. Κατά τα στοιχεία της στατιστικής της Αστυνομίας το ποσοστό συμμετοχής των γυναικών στα διαπραχθέντα αδικήματα ήταν το 1973 6,5% και το 1988 10,88%.Κατά δε τα στοιχεία της στατιστικής της Δικαιοσύνης το ποσοστό των γυναικών που καταδικάστηκαν ήταν το 8% του συνόλου των καταδικασθέντων και των δύο φύλων για τα έτη 1973 και 1983. Βέβαια παρατηρώντας τα στοιχεία διαπιστώνεται μία αύξηση της εγκληματικότητας των γυναικών κατά την πενταετία 1994-1998. Ειδικότερα ενώ το 1994 είχαμε 4651 συλλήψεις γυναικών το 1998 οι συλλήψεις ανέρχονται σε 10168 . Το γεγονός αυτό οδηγεί στη διαπίστωση ότι «οι Ελληνίδες και οι αλλοδαπές γυναίκες έχουν πλέον σημαντικό μερίδιο της τάξεως του 10% στην εγχώρια εγκληματικότητα».

Αλλά και οι κρατούμενες γυναίκες αποτελούν ένα μικρό ποσοστό της τάξεως του 5% του συνολικού αριθμού των κρατουμένων. Σύμφωνα με δημοσίευμα της εφημερίδας το ΒΗΜΑ (Κυριακή , 20/2/2002) οι γυναίκες

⁶⁴ Από αφηγήσεις κρατουμένων σε δημοσίευτη έρευνα του Πανεπιστημίου Αθηνών επιστημονικός υπεύθυνος Ν.Κουράκης «Γυναικείες Φυλακές Κορυδαλλού ».

κρατούμενες ήταν 336 εκ των οποίων 105 υπόδικες και 231 κατάδικες. Από αυτές 170 είναι Ελληνίδες και 166 αλλοδαπές. Μεταξύ των κρατουμένων βρίσκονται 26 ανήλικες και 8 παιδιά. Ποινές ισόβιας κάθειρξης εκτίουν 18 γυναίκες. Άλλες 16 γυναίκες εκτίουν ποινή κάθειρξης από 15 χρόνια και άνω, σε 10-15 χρόνια κάθειρξης έχουν καταδικασθεί 36 και άλλες 40 σε 5-10 χρόνια. Ποινές φυλάκισης από 6 έως 12 χρόνια εκτίουν 24 γυναίκες από 2-5 χρόνια 13, από 1-2 χρόνια 30 και τέλος έως 6 μήνες 26. Από τις 336 κρατούμενες οι 142 γυναίκες έχουν συλληφθεί για διακίνηση και χρήση ναρκωτικών έως τρεις για χρέη. Οι υπόλοιπες 191 έχουν συλληφθεί και καταδικασθεί για ανθρωποκτονίες, πορνεία, κλοπές και παράνομη είσοδο στη χώρα μας».

2. ΓΥΝΑΙΚΑ & ΕΓΚΛΕΙΣΜΟΣ

Ο εγκλεισμός αποτελεί μηχανισμό κοινωνικού αποκλεισμού που έχει ως συνέπεια την απομάκρυνση των κρατουμένων από το ευρύτερο κοινωνικό περιβάλλον για μεγάλα χρονικά διαστήματα. Αλλά και μετά την αποφυλάκιση οι δυνατότητες για κοινωνική και επαγγελματική επανένταξη είναι περιορισμένες. Η μακρά παραμονή τους εκτός αγοράς εργασίας αλλά και η έλλειψη κατάλληλης εκπαίδευσης και επαγγελματικής κατάρτισης επιτείνουν την ανεργία και την περιθωριοποίηση τους.

Ειδικότερα για τη γυναίκα ο εγκλεισμός της συνεπάγεται το διπλό της στιγματισμό (λόγω φυλάκισης αλλά και λόγω φύλου) ο οποίος αυξάνει την πιθανότητα για την ανεργία και την περιθωριοποίησή της. Εξάλλου η μεταβολή των κοινωνικο-οικονομικών συνθηκών επαυξάνει τον παραπάνω κίνδυνο.

Ο Σωφρονιστικός Κώδικας μεριμνά για την ιδιαιτερότητα του φύλου και προβλέπει τη διαφορετική μεταχείριση των γυναικών. Προβλέπει ότι⁶⁵ 1. απαγορεύεται κάθε δυσμενής διακριτική μεταχείριση των κρατουμένων,

⁶⁵<http://www.isotita.gr>

ιδίως εκείνη που βασίζεται στη φυλή, το χρώμα , την εθνική ή κοινωνική καταγωγή , το θρήσκευμα , την περιουσία ή τις ιδεολογικές πεποιθήσεις. Ειδική μεταχείριση των κρατούμενων επιφυλάσσεται όταν δικαιολογείται από τη νομική ή πραγματική κατάσταση τους, όπως η διακριτική μεταχείριση υποδίκων και καταδίκων , εγγάμων και αγάμων , ανηλίκων και ενηλίκων , γυναικών και αντρών , ατόμων με ειδικές ανάγκες ή για τις θρησκευτικές ή άλλες πεποιθήσεις , εφόσον γίνεται υπέρ του κρατούμενου και για να εξυπηρετηθούν οι ειδικές ανάγκες που απορρέουν από την κατάσταση στην οποία βρίσκεται.

2.Οι γυναίκες διαβιούν σε καταστήματα κράτησης γυναικών ή σε ιδιαίτερα τμήματα άλλων καταστημάτων. Στην περίπτωση αυτή απαγορεύεται να επικοινωνούν με κρατούμενους άλλων κατηγοριών.

3.Οι κανόνες διαβίωσης και τα προγράμματα που εφαρμόζονται στα καταστήματα ή στα ιδιαίτερα τμήματα κράτησης γυναικών προσαρμόζονται στις ανάγκες του φύλου τους.

4.Ειδικός χώρος του καταστήματος ή του τμήματος στο οποίο κρατούνται γυναίκες διαμορφώνεται κατάλληλα για τη διαβίωση μητέρων που έχουν μαζί τα παιδιά τους μέχρι τριών ετών. Παιδιά μεγαλύτερα των τριών ετών εισάγονται σε ιδρύματα παιδικής μέριμνας που λειτουργούν υπό την εποπτεία των Υπουργείων Υγείας και Πρόνοιας και Εργασίας και Κοινωνικών Ασφαλίσεων , εφόσον στερούνται το κατάλληλο συγγενικό περιβάλλον , κατά την κρίση του αρμοδίου δικαστικού λειτουργού και έπειτα από ακρόαση των γονιών.

5.Οι μητέρες που έχουν μαζί τους τα βρέφη τους κρατούνται πάντοτε σε ατομικά κελιά , κατάλληλα διαρρυθμισμένα.

6.Κατά τη διαδικασία εισαγωγής στο κατάστημα κράτησης ο νεοεισερχόμενος υποβάλλεται σε έρευνα σωματική και των ατομικών ειδών του, η οποία διεξάγεται σε ιδιαίτερο χώρο και με τρόπο που δεν θίγει την αξιοπρέπειά του . Η έρευνα διενεργείται από δύο τουλάχιστον υπαλλήλους του ίδιου φύλου με τον κρατούμενο.

7.Στα καταστήματα κράτησης γυναικών υπηρετεί και γυναικολόγος.

3. 2.α. Προβλήματα για τις γυναίκες κρατούμενες.

Οι γυναίκες κρατούνται στη μία και μοναδική φυλακή γυναικών της χώρας στη Δικαστική Φυλακή Κορυδαλλού. Όσον αφορά στη σύνθεση του πληθυσμού παρατηρείται έντονη ανομοιογένεια του πληθυσμού των Γυναικείων Φυλακών Κορυδαλλού η οποία σχηματικά είναι: 1) *Ηλικιακή*. Η μη ύπαρξη χωριστού καταστήματος για την κράτηση των ανήλικων γυναικών και η συνύπαρξή τους με τις ενήλικες κρατούμενες έχει ως αποτέλεσμα τη δημιουργία μιας ηλικιακής ποικιλίας που ξεκινά από την εφηβεία και φθάνει ως τα βαθιά γηρατειά. Η συνύπαρξη τόσο αταίριαστων ηλικιακά ομάδων δημιουργεί εύλογα εντάσεις στις σχέσεις των νέων και γηραιών κρατουμένων, καθ' όσον οι απαιτήσεις και οι ανάγκες είναι διαφορετικές όσο ανεβαίνει η ηλικιακή κλίμακα. 2) *Πολιτισμική – Κοινωνικοοικονομική*. Η κράτηση γυναικών διαφόρων κοινωνικο-οικονομικών επιπέδων αλλά και πολιτισμικών ιδιομορφιών «προκαλεί» προβλήματα στη ζωή στη φυλακή. 3) *Ποινική*. Η ταυτότητα των γυναικών δεν λαμβάνεται υπόψη και ο συγχρωτισμός υποδίκων, καταδίκων, ισοβιτισσών και ελαφροποινιτισσών δημιουργεί ερωτηματικά για την καταλληλότητα της μεταχείρισης των κρατουμένων 4) *Ουσιο-εξάρτηση*. Οι τοξικομανείς αποτελούν ποσοτικά ένα σεβαστό τμήμα του πληθυσμού των ΓΦΚ.

Η μοναδικότητα του καταστήματος κράτησης για τις γυναίκες κρατούμενες δυσχεραίνει τις σχέσεις επικοινωνίας με το οικογενειακό, συγγενικό και φιλικό περιβάλλον, ιδιαίτερα για εκείνες τις κρατούμενες που προέρχονται ή έχουν οικογένεια στην επαρχία.

Επίσης ελλιπής είναι η ιατροφαρμακευτική περίθαλψη. Η παρουσία του ψυχιάτρου και του παθολόγου μία ή δύο φορές την ημέρα κρίνεται ότι πρέπει να διευρυνθεί για να καλύψει τις ανάγκες των κρατουμένων. Η απουσία ψυχολόγου καταγράφεται έντονη. Οι υποτυπώδεις συνθήκες καθαριότητας και η υπερπλήρωση του χώρου

είναι υπεύθυνες για τη μετάδοση ασθενειών. Ο ιός της ηπατίτιδας εμφανίζεται συχνότατα, ενώ η προληπτική ιατρική είναι ανύπαρκτη. Η ιατροφαρμακευτική περίθαλψη των ασθενών κρατουμένων είναι στοιχειώδης. Εξάλλου πολύ συχνή είναι η χρήση ηρεμιστικών, αγχολυτικών, υπνωτικών χαπιών .

Οι προβλεπόμενες λίγες θέσεις εργασίας σε σχέση με τον πληθυσμό των κρατουμένων γυναικών αποτελεί μία άλλη αιτία προβλημάτων στην κράτηση των γυναικών αφενός γιατί αποτελεί πηγή έντασης μεταξύ των κρατουμένων οι οποίες θέλουν να απασχοληθούν στις θέσεις αυτές και να τύχουν τον ευεργετικό υπολογισμό της ποινής τους και αφετέρου γιατί η απασχόληση των κρατουμένων ιδιαίτερα σε θέσεις που απαιτούν εξειδίκευση μπορεί να βοηθήσει την επαγγελματική τους αποκατάσταση μετά την αποφυλάκισή τους συμβάλλοντας στην ομαλότερη ένταξή τους στο κοινωνικό σύνολο. Σε αυτό τον τομέα θα συνέβαλε αφενός η διεύρυνση του αριθμού των θέσεων εργασίας αφετέρου η συστηματική διενέργεια προγραμμάτων επαγγελματικής κατάρτισης .

Τα ειδικότερα προβλήματα που παρατηρούνται στη φυλακή καταγράφονται αναλυτικά από τις ίδιες τις κρατούμενες σε έρευνα ως εξής : η στέρηση της ελευθερίας ,η διατροφή, η έλλειψη απασχόλησης , η υγειονομική περίθαλψη, οι συνθήκες καθαριότητας , η συμπεριφορά των συγκρατουμένων, οι συνθήκες κλιματισμού στους χώρους κράτησης και με το ίδιο ποσοστό η οικονομική ανέχεια, ο συνωστισμός στους θαλάμους , η συμπεριφορά του προσωπικού, η σεξουαλική στέρηση , ο ελλιπής διαχωρισμός κρατουμένων και τέλος οι δύσκολες συνθήκες διαβίωσης για το παιδί τους .⁶⁶

2.β. Χαρακτηριστικά της γυναίκας κρατούμενης⁶⁷

⁶⁶ Αδημοσίευτη έρευνα,ο.π

⁶⁷ ο.π

Η γυναίκα κρατούμενη είναι κατά μέσο όρο 37 ετών , παντρεμένη (σε ποσοστό 37,9%) και μητέρα με δύο ανήλικα παιδιά που βρίσκονται στην εφηβική ή και μετεφηβική ηλικία . Το εκπαιδευτικό της επίπεδο εμφανίζεται εξαιρετικά ανομοιογενές. Ενώ παρατηρείται ότι 26,7% των κρατουμένων μα είναι αγράμματες (ποσοστό τριπλάσιο του ποσοστού των αγραμμάτων γυναικών του γενικού πληθυσμού της χώρας) στα επόμενα επίπεδα της εκπαίδευσης δεν παρατηρούνται αποκλίσεις από τους δείκτες του γενικού πληθυσμού.

Σχετικά με την εργασιακή απασχόληση της γυναίκας κρατούμενης πριν τον εγκλεισμό της η γυναίκα φαίνεται να εργάζεται ως βιοτέχνης , τεχνίτρια, μικροέμπορος , εργάτρια, αυτοκινητίστρια αλλά ένα επίσης υψηλό ποσοστό ανήκει στην κατηγορία των επιστημόνων , των ελευθέρων επαγγελματιών και ανωτέρων υπαλλήλων. Τέλος , ένα σημαντικό ποσοστό είναι άνεργες ή ασχολούνται με τα οικιακά.

Η οικογενειακή της κατάσταση εμφανίζει προβλήματα με κυριότερα την κακομεταχείρισή της από το σύζυγό της αλλά και την αδιαφορία του όπως και την εξάρτησή του από το αλκοόλ. Τα παραπάνω οδηγούν κάποιες στη διακοπή της έγγαμης συμβίωσής τους με κυριότερους λόγους την κακομεταχείριση , τις εκτός γάμου σχέσεις , τα τυχερά παιχνίδια, τη χρήση ναρκωτικών ουσιών, τον εγκλεισμό του συζύγου στη φυλακή.

Η γυναίκα κρατούμενη κρατείται με καταδικαστική απόφαση δικαστηρίου κυρίως για ανθρωποκτονία από πρόθεση 25,2%, κλοπή 19,4% , παράβαση του Ν. για τα ναρκωτικά 13,5%, υπεξαιρέσεις 4,9% , απάτες σε βάρος του Δημοσίου 2,9%, ακάλυπτες επιταγές 5,8%.

2.γ Γυναίκα και χρήση.

Από τα ερευνητικά δεδομένα ⁶⁸ παρατηρούνται διαφορές ανάμεσα στα φύλα των ουσιοεξαρτημένων ατόμων τόσο ως προς τη συμπεριφορά τους ως χρήστες όσο και ως προς τα αίτια της χρήσης. Τα κυριότερα συμπεράσματα για την ουσιοεξάρτηση και το φύλο σχηματικά έχουν ως εξής:

- ∅ Η πλειοψηφία των χρηστών είναι άνδρες με αναλογία 5:1 ως προς τις γυναίκες
- ∅ Η αναλογία για ψυχοδραστικά φάρμακα σε άνδρες και γυναίκες είναι 1:2
- ∅ Οι γυναίκες έχουν ανώτερο εκπαιδευτικό επίπεδο από τους άνδρες
- ∅ Οι γυναίκες πιο συχνά συγκατοικούν με άλλους χρήστες
- ∅ Ο προτρεπτικός ρόλος της οικογένειας στη ζήτηση θεραπείας είναι σημαντικότερος για τις γυναίκες από ότι για τους άνδρες.
- ∅ Οι γυναίκες εμφανίζουν συχνότερα κατάθλιψη από τους άνδρες
- ∅ Οι άνδρες έχουν υψηλότερο ποσοστό καταδικών
- ∅ Οι γυναίκες αναφέρουν συχνότερα περιστατικά υπερβολικής δόσης
- ∅ Οι παράγοντες που συσχετίζονται περισσότερο με τη χρήση ουσιών στις γυναίκες ήταν : η βαριά κατανάλωση οινόπνευματων , η με συνταγή ή χωρίς χρήση ηρεμιστικών από άλλα μέλη της οικογένειας και η παρουσία ψυχολογικών προβλημάτων σε κάποιο μέλος της οικογένειας. Οι παράγοντες που σχετίζονται με τους άνδρες είναι η διακοπή της εκπαίδευσης και η εμπλοκή με την αστυνομία.

2.δ Μητέρα κρατούμενη

Ειδικότερη μνεία θα γίνει για τη μητέρα κρατούμενη . Ο εγκλεισμός της γυναίκας στιγματίζει όχι μόνο την ίδια αλλά και την οικογένειά της. Για τη

⁶⁸ «Φύλο και Κοινωνικά αποκλεισμένες ομάδες» Κ.Ε.Θ.Ι σε <http://www.kethi.gr>

μητέρα κρατούμενη η κυριότερη απώλεια της φυλάκισης είναι η απώλεια της οικογένειας παρά της ελευθερίας.

Το πρόβλημα της μητέρας κρατούμενης εμφανίζει δύο όψεις: α) τη μητέρα που γεννά το παιδί της στη φυλακή ή κρατά το νήπιο στη φυλακή και β) τη μητέρα κρατούμενη που ζει το παιδί της εκτός φυλακής.

Ως προς το πρώτο αντιφατικές είναι οι θεωρητικές προσεγγίσεις για την καταλληλότητα του χώρου της φυλακής για την ανατροφή των παιδιών. Από τη μια μεριά, αναγνωρίζεται ότι ο στενός σύνδεσμος μητέρας-παιδιού είναι εξαιρετικά στενός και σημαντικός για την ομαλή εξέλιξη της ζωής του παιδιού. Από την άλλη, εκφράζονται αμφιβολίες ως προς την καταλληλότητα του περιβάλλοντος της φυλακής για τη σωστή ανατροφή βρεφών και νηπίων. Επίσης ανησυχίες διατυπώνονται και για το συνδυασμό των δύο δυνατοτήτων: δηλαδή για το μέλλον αυτών των παιδιών που παρέμειναν με τις μητέρες τους ως την ηλικία των 2½ ετών, αλλά, επειδή οι μητέρες τους εξέτιαν πολύχρονη φυλάκιση, αναγκάστηκαν να τις αποχωριστούν μετά τη συμπλήρωση αυτής της ηλικίας και να ζήσουν σ' ένα τελείως αλλιώτικο περιβάλλον.

Όσον αφορά τη μητέρα που το παιδί της ζει εκτός φυλακής ο εγκλεισμός της προκαλεί ριζική αλλαγή των συνηθειών ζωής των παιδιών. Οι συνήθειες αυτές μπορεί να φθάνουν ως την αντιγραφή ή τη μίμηση των ίδιων των παρανόμων δραστηριοτήτων της μητέρας. Τις περισσότερες φορές διαπιστώνονται συμπεριφορικές διαταραχές των παιδιών, όπως μαθησιακές δυσκολίες, συγκινησιακές διαταραχές κ.λπ. Συνήθως κατά τη διάρκεια του εγκλεισμού της μητέρας τη φροντίδα των παιδιών αναλαμβάνουν ο σύζυγός της, οι γονείς της ή τα πεθερικά της αλλά ένα ανησυχητικά μεγάλο ποσοστό μένουν μόνα τους. Όσον αφορά στην αλλαγή των συνηθειών των παιδιών των κρατουμένων γυναικών τα παιδιά με τον εγκλεισμό της μητέρας τους διακόπτουν το σχολείο και κάποιες φορές εργάζονται. Όμως, σε ορισμένες περιπτώσεις τα παιδιά δεν κάνουν απολύτως τίποτα και γυρίζουν μόνα τους στο δρόμο.

Από την άλλη μεριά, ανάλογα προβλήματα δημιουργεί ο εγκλεισμός και στην κρατούμενη. Οι κρατούμενες αποδίδουν ιδιαίτερη σημασία στο μητρικό τους ρόλο. Η μητρότητα αποτελεί γι' αυτές μέσον αυτοεπιβεβαίωσης και προσωπικής καταξίωσης. Ο χωρισμός που προκαλεί ο εγκλεισμός μπορεί να καταστρέψει την εικόνα που έχει η γυναίκα για τον εαυτό της, με πολύ δυσάρεστες ψυχολογικές συνέπειες γι' αυτήν. Μπορεί να προκαλέσει χαλάρωση της αυτοπεποίθησής της ή φόβο για ανάληψη των ευθυνών για τη διαπαιδαγώγηση των παιδιών. Συνήθως οι μητέρες προσπαθούν να διατηρήσουν τους δεσμούς τους με τα παιδιά τους για διάφορους λόγους: α) είτε για να αποδείξουν ότι είναι ικανές στους άλλους, β) είτε για να βελτιώσουν την εικόνα τους προς τα έξω, γ) είτε γιατί ο εγκλεισμός τους έδωσε την ευκαιρία να προσδιορίσουν τη θέση τους και τις σχέσεις τους απέναντι στα παιδιά τους.

Η χωριστή διαβίωση μητέρας-παιδιού μπορεί να οδηγήσει, σε ορισμένες περιπτώσεις, ακόμη και στη διάλυση της σχέσης τους. Αποφασιστικούς παράγοντες για τη διατήρηση αυτής της σχέσης αποτελούν η ποιότητα και η μορφή της σχέσης που υπήρχε πριν τον εγκλεισμό. Εξάλλου, σημασία παίζει συνήθως η ηλικία του παιδιού. Η ευαίσθητη παιδική ηλικία δύσκολα επουλώνει τα τραύματα της απουσίας της μητέρας, του βίαιου αποχωρισμού της, του στιγματισμού. Σ' αυτή την κρίσιμη ηλικία λείπει η ωριμότητα και ο ορθολογισμός και έννοιες όπως ποινή ή φυλακή είναι ασύλληπτες από τον παιδικό νου, όταν το χάδι της μητέρας είναι απαραίτητο.

Από την άλλη μεριά, οι τακτικές επισκέψεις, παρ' ότι συντελούν στην αναθέρμανση του δεσμού μητέρας-παιδιού, μπορεί μερικές φορές και να χειροτερέψουν τα πράγματα. Για μερικές κρατούμενες η παρουσία του παιδιού σημαίνει ενοχή, ντροπή, ανησυχία για τη σωστή ανατροφή του από τις οικογένειες άλλων ή το ίδρυμα. Οι φόβοι αυτοί μπορεί να διαταράξουν τη συναισθηματική ισορροπία της κρατούμενης, να την οδηγήσουν στην

απόφαση της ρήξης με την οικογένεια, στην απομάκρυνσή της από αυτή και στην αποτίναξη των ευθυνών της.

Η διαταραγμένη σχέση μητέρας-παιδιού δύσκολα μπορεί να αποκατασταθεί μετά την αποφυλάκιση της μητέρας. Η φροντίδα που δείχνει η πρώην κρατούμενη μητέρα, μετά την αποφυλάκισή της, στο παιδί μπορεί να διακινδυνεύσει τη σχέση τους και να διαταράξει την ομαλή κοινωνική ζωή του παιδιού. Τα παραπάνω μπορούν να αποδοθούν και σε συναισθηματικές διαταραχές. Είναι φανερό ότι η αποκατάσταση των σχέσεων εξαρτάται κατά μέγιστο βαθμό από την ανάπτυξη εκείνων των μηχανισμών αυτοπροστασίας, των αμυντικών ικανοτήτων μητέρας-παιδιού.⁶⁹

2.ε. Η ζωή στις Γυναικείες Φυλακές

Η ζωή στη φυλακή χαρακτηρίζεται από παθητικότητα και αδιαφορία των κρατουμένων γυναικών, η οποία μπορεί να αποδοθεί στη μεγαλύτερη διάρκεια του μέσου όρου κράτησης των γυναικών κρατουμένων (περισσότερες βαρυποινίτισσες) και του ιδρυματισμού τον οποίο συνεπάγεται αυτή. Η εργασία στη φυλακή δεν αφορά όλες τις κρατούμενες (οι θέσεις εργασίας είναι 130)⁷⁰

⁶⁹ Αναφέρονται κάποιες προτάσεις για τη διευκόλυνση της «συμφιλίωσης» κράτησης και οικογενειακής ζωής της κρατούμενης όπως : Προγράμματα παρέμβασης μέσα στη φυλακή για τη διατήρηση της επαφής μητέρας-παιδιού, δωρεάν μεταφορά των παιδιών στις φυλακές, ιδιαίτερος χώρος για τα επισκεπτήρια παιδιών και συζύγων, οικογενειακή συμβουλευτική ενίσχυση, στήριξη της μητέρας κρατούμενης με ιδιαίτερα σεμινάρια για τον τρόπο επανασύνδεσής της με το παιδί, την αποκατάσταση των τυχόν ταραγμένων τους σχέσεων, ομαλή επανένταξη της μητέρας κρατούμενης στην οικογένεια, ενίσχυση της σχέσης μητέρας κρατούμενης-παιδιού, γιατί πολλές φορές η ανάθεση της φροντίδας τους στους άλλους έχει ως αποτέλεσμα τη χαλάρωση του δεσμού.

⁷⁰ Έκθεση για την κατάσταση στις ελληνικές φυλακές και τις δυνατότητες βελτίωσης του σωφρονιστικού συστήματος της χώρας ,Διακομματική κοινοβουλευτική επιτροπή για την εξέταση του σωφρονιστικού συστήματος της χώρας και των συνθηκών διαβίωσης των κρατουμένων, Ιούλιος 1994, σελ. 307.

Οι περισσότερες κρατούμενες απασχολούνται σε εργασίες δευτερεύουσες ή βοηθητικές (μαγειρίσσεις, καθαρίστριες και σε άλλες εργασίες, γραφείου, φαρμακείου κ.λ.π.). Η απασχόληση σε άλλες παραγωγικές τεχνικές εργασίες γίνεται στο υφαντήριο και στο εργαστήριο ψευδοκοσμήματος τα εργαστήρια που λειτουργούν στη φυλακή. Τα κίνητρα των κρατουμένων για εργασία είναι η γρηγορότερη απόλυση ,η εκμάθηση κάποιας τέχνης , η πιο ευχάριστη παραμονή στη φυλακή.

Οι κρατούμενες στον ελεύθερο χρόνο τους παρακολουθούν τηλεοπτικές και ραδιοφωνικές εκπομπές , διαβάζουν, γράφουν, τηλεφωνούν, κεντούν και ζωγραφίζουν ή δεν κάνουν τίποτα.

Η παιδευτική διαδικασία στη φυλακή είναι ένα άλλο μεγάλο ζητούμενο. Η παρακολούθηση προγραμμάτων επαγγελματικής κατάρτισης αφορά τη μειονότητα των κρατουμένων σε ποσοστό 9%.⁷¹ Η εκπαίδευση και η επιμόρφωση των κρατουμένων γυναικών εξαντλείται σε μαθήματα καλλιτεχνικού χαρακτήρα που περιλαμβάνουν κυρίως τα μαθήματα ζωγραφικής ή μαθήματα τεχνικού χαρακτήρα όπως εκμάθησης χρήσης Η/Υ, που διεξάγονται περιστασιακά κυρίως στο πλαίσιο ευρωπαϊκών προγραμμάτων. Η απροθυμία των κρατουμένων να παρακολουθήσουν τέτοια προγράμματα **οφείλεται σε λόγους υποκειμενικούς όπως ο ιδρυματισμός, η εξάρτηση από ουσίες αλλά και σε αντικειμενικούς που αποδίδονται κυρίως στον αποσπασματικό χαρακτήρα των προγραμμάτων κατάρτισης που οργανώνονται στο χώρο των φυλακών αλλά και κύρια στο γεγονός ότι τα μαθήματα δεν ανταποκρίνονται στις πραγματικές ανάγκες των κρατουμένων.**⁷²

⁷¹ Θανοπούλου, Μ -Μοσχοβού, Β «Εκπαιδευτική και επαγγελματική πορεία αποφυλακισμένων και ανηλίκων παραβατών. Διερεύνηση μιας βασικής διάστασης των προγραμμάτων επαγγελματικής κατάρτισης», ΓΓΛΕ, 1998, σελ.72

⁷² ο.π.σελ.165-168

3. ΑΠΟΦΥΛΑΚΙΣΜΕΝΗ ΓΥΝΑΙΚΑ

Η φυλακή ως χώρος απόρριψης αποτελεί ένα μηχανισμό κοινωνικού αποκλεισμού, τόσο των εγκλείστων όσο και των αποφυλακισμένων. Η προετοιμασία για την αποφυλάκιση των κρατούμενων είναι αναγκαία για την ομαλή επανένταξη τους στο κοινωνικό γίγνεσθαι. Το σχέδιο έκτισης της ποινής προσανατολισμένο στις ανάγκες του κρατούμενου με βάση τις δυνατότητες του υπάρχοντος σωφρονιστικού συστήματος και στόχο την ομαλότερη ένταξη του κρατούμενου στο κοινωνικό σύνολο μετά την αποφυλάκισή προβλέπεται και εφαρμόζεται σε άλλες ευρωπαϊκές χώρες και περιλαμβάνει ένα σχεδιασμό σε ένα πρώτο στάδιο κατά την έκτιση της ποινής και σε ένα δεύτερο στάδιο τη μετάβαση του κρατούμενου στο κοινωνικό σύνολο (ό,τι οι κρατούμενοι εύχονται στους υπό αποφυλάκιση συγκαταρούμενούς τους «καλή κοινωνία»). Το πρώτο στάδιο συνίσταται στην επιλογή της καλύτερης για τον συγκεκριμένο κρατούμενο ποινής, την πρόβλεψη της εφαρμογής άλλων εναλλακτικών ποινών σε περίπτωση μη επιτυχούς έκβασης της πρώτης επιλογής και το δεύτερο στάδιο συνίσταται στο σχεδιασμό των όρων της επανένταξής του κρατούμενου βασισμένου στις ιδιαιτερότητές του και τις ανάγκες του. (εξεύρεση στέγης, επαγγελματικής απασχόλησης, φροντίδας για τα παιδιά, υγειονομικής περίθαλψης, διαδικασίας απεξάρτησης)

Ειδικότερα για τις γυναίκες θα μπορούσε να περιληφθεί στην προετοιμασία για την αποφυλάκιση το μοντέλο συμβουλευτικής διαδικασίας όπως ακολουθούν εξειδικευμένοι φορείς με την οπτική του φύλου πράγμα που συμβαίνει σε πολλές δυτικές χώρες. Σχηματικά δε περιλαμβάνει:

ΕΚΤΙΜΗΣΗ ΑΝΑΓΚΩΝ

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΕΣ ΑΝΑΓΚΕΣ

ΚΟΙΝΩΝΙΚΕΣ ΔΕΞΙΟΤΗΤΕΣ

**ΑΝΑΖΗΤ
ΗΣΗ
ΕΡΓΑΣΙΑ
Σ**

Ειδικότερα σε σχέση με την επαγγελματική επανένταξη των αποφυλακισμένων γυναικών θα πρέπει να παρατηρηθεί ότι εκτός από την εν γένει δυσκολότερη πρόσβαση των γυναικών στην αγορά εργασίας, οι γυναίκες αυτές αντιμετωπίζουν επίσης το στίγμα της ποινικής καταδίκης αλλά και χαμηλή εκπαίδευση και εξειδίκευση πράγμα που καθιστά ακόμη δυσκολότερη την απασχολησιμότητά τους. Όσον αφορά το στίγμα που ακολουθεί την

αποφυλακισμένη γυναίκα σε έρευνα που διεξήχθη σε μη τυχαίο δείγμα 216 φορέων με στόχο τη διερεύνηση των δυνατοτήτων κατάρτισης και απορρόφησης αποφυλακισμένων στην Αττικής διαπιστώνεται ελλιπής ευαισθητοποίηση ή και αρνητική στάση των εργοδοτών σε δραστηριότητες που αφορούν φυλακισμένους . Όμως, οι φορείς που συμμετείχαν στην κατάρτιση δηλώνουν ότι θα προσέφεραν επαγγελματική κατάρτιση και θέσεις εργασίας σε αποφυλακισμένους ⁷³ Επίσης ανάλογη έρευνα που έγινε σε δείγμα 372 επιχειρήσεων και Ο.Τ.Α σε πόλεις της Β. Ελλάδας και εξετάζει τη διαθεσιμότητα των επιχειρήσεων να απασχολήσουν αποφυλακισμένα άτομα και τις δυνατότητες επαγγελματικής εκπαίδευσης και αποκατάστασης σε σχέση με το είδος της επιχείρησης προκύπτει η ύπαρξη δυνατοτήτων ένταξης ενός σχετικά μεγάλου αριθμού αποφυλακισμένων στο χώρο εργασίας ενώ επισημαίνεται η ανάγκη ανάπτυξης συνεργασίας μεταξύ φορέων καθώς και η δημιουργία νέων μεσολαβητικών μηχανισμών που θα παρεμβαίνουν εντός και εκτός σωφρονιστικών καταστημάτων.⁷⁴

Η χαμηλή εκπαίδευση και εξειδίκευση της γυναίκας πριν τον εγκλεισμό της φαίνεται να συνεχίζεται και μετά την αποφυλάκισή της κατά την κράτησή της .Σχετικά δε με τα προγράμματα εκπαίδευσης και επαγγελματικής κατάρτισης των κρατουμένων και αποφυλακισμένων γυναικών παρατηρείται «ότι τόσο αυτά όσο και το γενικότερο σύστημα της φυλακής , αναπαράγουν τις ισχύουσες κοινωνικές αναπαραστάσεις για το γυναικείο φύλο και δίνουν έμφαση στην ενίσχυση των παραδοσιακών – στερεοτυπικών ρόλων του φύλου. Αυτό αποδεικνύεται από τα προγράμματα εκπαίδευσης και επαγγελματικής κατάρτισης που επικεντρώνονται κυρίως στους παραδοσιακούς ρόλους της γυναίκας (κοπτική -ραπτική-γαζωτική , κέντημα ,

⁷³ Ν. Παρασκευόπουλος, Κ.Δ. Σπινέλλη, «Έρευνα για την επαγγελματική ένταξη αποφυλακισμένων στην αγορά εργασίας στην Αττική », Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης με τη σύμπραξη του Πανεπιστημίου Αθηνών , του Υπουργείου Δικαιοσύνης και Ε.Κ.Τ, Αθήνα, 1995

⁷⁴ Ν. Παρασκευόπουλος, Ε. Συμεωνίδου-Καστανίδου , Κ.Μπαϊρακτάρης, ΓΓΛΕ – Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Θεσσαλονίκη, 1994

χειροτεχνία) . Αυτό έχει ως αποτέλεσμα να μην υπάρχει σύνδεση της παρεχόμενης εκπαίδευσης με τις ανάγκες της αγοράς εργασίας.»⁷⁵

«Σε κάθε περίπτωση η επαγγελματική ένταξη ή επανένταξη των αποφυλακισμένων και των ανήλικων παραβατών παρουσιάζει δυσχέρειες που απορρέουν από την κατάσταση που επικρατεί στην αγορά εργασίας, την έλλειψη μετασφρονιστικής αγωγής, τον εγκλεισμό, τον κοινωνικό στιγματισμό και, εφόσον πρόκειται για εξαρτημένους από ουσίες , από τη χρήση ουσιών».⁷⁶ Επίσης στην επαγγελματική επανένταξη των κρατουμένων θα πρέπει να συνεκτιμηθούν και παράγοντες όπως η κοινωνική εμπειρία αλλά και η ποιότητα ζωής. Η δυσκολία επανένταξης οφειλόμενη σε όλους τους παραπάνω παράγοντες μπορεί να απογοητεύσει κάποιες αποφυλακισμένες οι οποίες ενδεχομένως να στραφούν σε άλλες πιο οικείες δραστηριότητες (όπως πορνεία, ναρκωτικά κλπ) επιβεβαιώνοντας τη σχέση ανεργίας – εγκληματικότητας –υποτροπής.

Ως αντίδοτο προτείνεται η υιοθέτηση ενός μοντέλου συμβουλευτικής απασχόλησης της γυναίκας κατά το στάδιο της προετοιμασίας για την αποφυλάκιση κατά το μοντέλο της εξατομικευμένης προσέγγισης από την οπτική του φύλου ,όπως αυτό που περιγράφεται συνοπτικά παρακάτω:

Το μεθοδολογικό πλαίσιο⁷⁷ της συμβουλευτικής της απασχόλησης είναι η ιστορία της ζωής και η βιογραφική μέθοδος. Η διαδικασία είναι εξατομικευμένη και πραγματοποιείται είτε σε ατομικό είτε σε ομαδικό επίπεδο . Ακολουθεί δε τα παρακάτω στάδια : 1^ο Στάδιο : Διερεύνηση / προσδιορισμός αιτήματος και διαμόρφωση συμβολαίου μεταξύ της συμβουλευόμενης και της συμβούλου, 2^ο

⁷⁵ Φύλο & κοινωνικά Αποκλεισμένες ομάδες, ΚΕΘΙ,2001

⁷⁶ Θανοπούλου,Μ- Μοσχοβού, Β «Εκπαιδευτική και επαγγελματική πορεία αποφυλακισμένων και ανήλικων παραβατών. Διερεύνηση μιας βασικής διάστασης των προγραμμάτων επαγγελματικής κατάρτισης», ΓΓΛΕ, Αθήνα 1998 σελ 15-16

⁷⁷ Οδηγός Συμβουλευτικής Γυναικών , ΚΕΘΙ 2003

Στάδιο : Προσωπικός και επαγγελματικός απολογισμός, 3^ο Στάδιο: Ανάπτυξη , επεξεργασία και εφαρμογή επαγγελματικού πλαισίου, 4^ο Στάδιο: Τεχνικές Αναζήτησης Εργασίας .

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Έκθεση για την κατάσταση στις ελληνικές φυλακές και τις δυνατότητες βελτίωσης του σωφρονιστικού συστήματος της χώρας , Διακομματική κοινοβουλευτική επιτροπή για την εξέταση του σωφρονιστικού συστήματος της χώρας και των συνθηκών διαβίωσης των κρατουμένων, Ιούλιος 1994, σελ. 307.

2.Θανοπούλου,Μ- Μοσχοβού, Β «Εκπαιδευτική και επαγγελματική πορεία αποφυλακισμένων και ανήλικων παραβατών. Διερεύνηση μιας βασικής διάστασης των προγραμμάτων επαγγελματικής κατάρτισης», ΓΓΛΕ, Αθήνα 1998 σελ 15-16

3.Θανοπούλου,Μ.-Φρονίμου,Ε-Τσιλιμιγκάκη,Β. «Αποφυλακιζόμενες Γυναίκες. Το δικαίωμα στην επαγγελματική επανένταξη»,Θεσμοί της ελληνικής κοινωνίας 7, Αθήνα – Κομοτηνή, εκδ. Αντ. Σακκουλα, 1997

4.Ν. Παρασκευόπουλος, Κ.Δ. Σπινέλλη, «Έρευνα για την επαγγελματική ένταξη αποφυλακισμένων στην αγορά εργασίας στην Αττική », Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης με τη σύμπραξη του Πανεπιστημίου Αθηνών , του Υπουργείου Δικαιοσύνης και Ε.Κ.Τ, Αθήνα, 1995

5.Ν. Παρασκευόπουλος, Ε. Συμεωνίδου-Καστανίδου , Κ.Μπαϊρακτάρης, ΓΓΛΕ – Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Θεσσαλονίκη, 1994

6.Οδηγός Συμβουλευτικής Γυναικών , ΚΕΘΙ ,2003

ΙV) ΣΕΞΟΥΑΛΙΚΗ ΠΑΡΕΝΟΧΛΗΣΗ ΣΤΟ ΧΩΡΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ (ΣΗΜ))

«Ανακαλύψαμε ότι υποφέραμε όλες από τον ίδιο άνθρωπο. Όταν η μία μετά την άλλη εξομολογηθήκαμε το περιστατικό , πήραμε μία ανάσα ανακούφισης. Σε όλη τη διάρκεια που ζούσαμε αυτή την κατάσταση αισθανόμασταν, σχεδόν όλες, αποκομμένες πό τον κόσμο, απομονωμένες σε μοναξιά. Κατηγορούσαμε τους εαυτούς μας, μήπως είχαμε προκαλέσει αυτή τη συμπεριφορά και υποφέραμε μέσα στη σιωπή. Αγγίζαμε τα όρια της τρέλας. Τώρα μάθαμε ότι ήταν και είναι ένα κοινό πρόβλημα. Πρέπει να συγκεντρώσουμε δυνάμεις και όπλα για να αντέξουμε σε αυτή τη μάχη»

«Από την αρχή της συνεργασίας μας, μου επεναλάμβανε ότι η δουλειά μου ήταν καλή και ήταν πολύ ευχαριστημένος από αυτή και εμένα. Μετά από ένα διάστημα σύγκρουσης , έπειτα από κάποια υπονοούμενα που δεν δεχόμουν, ξαφνικά άρχισα να ακούω τα αντίθετα. Η δουλειά μου ήταν χάλια, και εγώ ανίκανη και τεμπέλα. Προσπάθησε να με κάνει να νιώσω ανόητη και άχρηστη. Όταν άρχισα να αντιδρώ σε αυτή τη συμπεριφορά του, η θέση μου ξαφνικά καταργήθηκε και δεν μου δόθηκε καμία εξήγηση γι 'αυτό. Μετά από αυτό προβληματιζόμουν ακόμα και για την ποιότητα της δουλειάς μου και ας ήξερα ότι ήταν καλή».

78

⁷⁸ A.M Thomas – C. Kitzinger, «Sexual Harassment Contemporary Feminist Perspective» , Open University Press Buckingham-Philadelphia , 1997, σελ.3

4. 1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η Σεξουαλική παρενόχληση εμφανίζεται και απασχολεί τις ΗΠΑ τη δεκαετία του 1970. Η ρύθμιση της συμπεριφοράς αυτής επιβάλλεται καθόσον διαπιστώνεται ότι η σεξουαλική παρενόχληση επιφέρει μείωση της παραγωγικότητας των εργαζομένων μίας επιχείρησης με δυσμενείς συνέπειες για την ίδια την επιχείρηση. Καθιερώνεται, ως εκ τούτου, η αντικειμενική ευθύνη της επιχείρησης για τη σεξουαλική παρενόχληση που υφίστανται οι εργαζόμενοι από τους προϊσταμένους της επιχείρησης ακόμη και όταν ο εργοδότης αγνοεί τη συμπεριφορά τους και επιδικάζονται οι πρώτες αποζημιώσεις στα θύματα μίας τέτοιας συμπεριφοράς.⁷⁹

Στο σύγχρονο δυτικό πολιτισμό η σεξουαλική παρενόχληση αποτελεί ανεπιθύμητη και προσβλητική συμπεριφορά η οποία δεν πλήττει μόνον την αξιοπρέπεια του θιγόμενου ατόμου αλλά την όλη κατάσταση της απασχόλησής του, την επαγγελματική του πορεία και εξέλιξη. Την 6.6.2000 η Ελληνίδα Επίτροπος αρμόδια για τις κοινωνικές υποθέσεις παρουσιάζοντας το σχέδιο για την καταπολέμηση στην Ευρώπη των σεξουαλικών διακρίσεων γενικά και της σεξουαλικής παρενόχλησης ειδικότερα εδήλωσε ότι σε ορισμένες μεσογειακές χώρες μεταξύ των οποίων και η Ελλάδα είναι πολύ υψηλό το ποσοστό της σεξουαλικής παρενοχλήσεως των γυναικών.

Έρευνες που πραγματοποιήθηκαν σε ευρωπαϊκό επίπεδο καταγράφουν ότι υπάρχει πρόβλημα σε όλες τις χώρες. Τα αποτελέσματα των ερευνών ποικίλουν ανάλογα με τα συγκεκριμένα ερωτήματα, ανάλογα με τον ορισμό της σεξουαλικής παρενόχλησης και ανάλογα με τη γενική γνώση του προβλήματος. Για παράδειγμα ο όρος σεξουαλική παρενόχληση ποικίλει και δεν είναι πάντα κατανοητός. «Ως εκ τούτου ελάχιστες γυναίκες θα πουν ότι έχουν υποστεί σεξουαλική παρενόχληση, ενώ θα πουν ότι τους έχουν γίνει ανεπιθύμητες σεξουαλικές προτάσεις».⁸⁰ Όμως, αυτό που αποδεικνύει η

⁷⁹ υπόθεση *Vinson v Merritor* σε Κραβαρίτου, Γ «Εργασία και δικαιώματα της γυναίκας», εκδ. Σάκκουλα, Θεσσαλονίκη 1991, σελ 105

⁸⁰ *Stanco, E.A. "Intimate Intrusions Women's Experience of Male violence, London Unwin Hyman, 1989, σελ. 59*

έρευνα είναι ότι το ποσοστό των γυναικών σε κάθε κράτος – μέλος της ΕΕ που αντιμετωπίζει μία τέτοια συμπεριφορά είναι αρκετά υψηλό, ώστε να θεωρείται ευλογοφανές ότι η σεξουαλική παρενόχληση στην εργασία είναι ένα πρόβλημα που αφορά όλες τις επιχειρήσεις. Επίσης, η έρευνα τεκμηριώνει ότι ένας , μικρότερος, πλην όμως σεβαστός αριθμός ανδρών διαμαρτύρεται για τη σεξουαλική παρενόχληση στην εργασία. Από τα ερευνητικά δεδομένα συνάγεται ότι οι γυναίκες και οι άνδρες που είναι πιθανότερο να υποστούν σεξουαλική παρενόχληση έχουν το κοινό γνώρισμα , ένα κοινό χαρακτηριστικό το οποίο τους κάνει συγκριτικά ανίσχυρους και ευπρόσβλητους στην παρενόχληση. Για παράδειγμα «το 19 % των ανδρών που συμμετείχαν στη γραπτή έρευνα αισθάνονται ότι έχουν υποστεί σεξουαλική παρενόχληση. Αναφέρουν παρόμοιες εμπειρίες με αυτές των γυναικών. Επειδή τα ανδρικά θύματα επιτυγχάνουν να εξαρτώνται σπανίως από το δράστη της παρενόχλησης, η εμπειρία είναι λιγότερο τραυματική και θεωρείται λιγότερο καταπιεστική. Επίσης οι άνδρες –θύματα σεξουαλικής παρενόχλησης επιτυγχάνουν να προστατέψουν καλύτερα τους εαυτούς τους από περαιτέρω παρενόχληση. Ως εκ τούτου, αναφέρουν λιγότερες ψυχοσωματικές βλάβες , καθώς και λιγότερες αρνητικές συνέπειες για την επαγγελματική τους κατάσταση από τα γυναικεία θύματα.»⁸¹ Ορισμένες ειδικές ομάδες είναι ιδιαίτερα ευπρόσβλητες στη σεξουαλική παρενόχληση. Επίσης η έρευνα η οποία τεκμηριώνει τη σχέση μεταξύ κινδύνου της σεξουαλικής παρενόχλησης και του ευάλωτου χαρακτήρα του αποδέκτη , δείχνει ότι οι διαζευγμένες γυναίκες και χωρισμένες γυναίκες , οι νέες γυναίκες και οι νεοεισερχόμενες στην αγορά εργασίας και εκείνες με αντικανονικές ή προσωρινές συμβάσεις εργασίας , γυναίκες εργαζόμενες σε μη παραδοσιακές εργασίες είναι δυσανάλογα εκτεθειμένες στον κίνδυνο»⁸². « Κατά τη στιγμή

⁸¹ Επιτροπή Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων «Πώς να καταπολεμήσετε τις σεξουαλικές παρενοχλήσεις στους χώρους εργασίας» M. Holzbecher et al "Η Σεξουαλική παρενόχληση στην εργασία» Ινστιτούτο Κοινωνικής Έρευνας του Dortmund σελ. 13-14

⁸² (ο.π. σελ.14-15)

της παρενόχλησης οι αποδέκτες είναι συνήθως 20-30 ετών , χωρίς παιδιά σχετικά νέοι στην εταιρεία. Το 66%, δηλαδή τα 2/3 έχουν εργασθεί στην εταιρεία λιγότερο από 3 χρόνια όταν υφίστανται παρενόχληση. Οι ιεραρχικά ανώτεροι , σε σύγκριση με άλλες ομάδες ατόμων είναι πιθανότερο να παρενοχλήσουν γυναίκες οι οποίες εργάζονται λιγότερο από ένα χρόνο. Οι γυναίκες αναφέρουν έναν αρκετά μεγάλο αριθμό περιπτώσεων παρενόχλησης κατά τη διάρκεια της επαγγελματικής τους κατάρτισης σχεδόν κάθε περίπτωση παρενόχλησης που μνημονεύεται ιδιαίτερα από γυναίκες εμπίπτει στην κατηγορία αυτή. Άλλες τόσες γυναίκες περίπου αναφέρουν ότι είχαν προσωρινή σύμβαση εργασίας κατά τη στιγμή της παρενόχλησης. Σε όλες τις περιπτώσεις το 18% ήταν στην εταιρεία λιγότερο από έξι μήνες κατά τη χρονική αυτή στιγμή και ως εκ τούτου βρισκόταν προφανώς στη δοκιμαστική τους περίοδο»⁸³

Στην Ελλάδα το φαινόμενο φαίνεται να έχει ανησυχητικές διαστάσεις. Από πανελλαδική έρευνα που διενήργησε το Κέντρο Ερευνών για Θέματα Ισότητας σε δείγμα 1200 εργαζομένων ενηλίκων γυναικών προέκυψε ότι 10% των ερωτωμένων είχε δεχθεί σεξουαλική παρενόχληση ενώ ένα 15 % δήλωσε ότι γνωρίζει άλλη γυναίκα που έχει υποστεί το ίδιο πρόβλημα. Με δεδομένο ότι τα περιστατικά σεξουαλικής παρενόχλησης δύσκολα καταγγέλλονται φαίνεται τα ποσοστά αυτά να αποτελούν την κορυφή του παγόβουνου. Από τα ίδια ερευνητικά δεδομένα προκύπτει ότι το μεγαλύτερο ποσοστό των γυναικών θεωρούν ως σεξουαλική παρενόχληση τις παρακάτω συμπεριφορές : την πίεση για ερωτική επαφή (82%) ή σχέση (72,4%) , το ανεπιθύμητο άγγιγμα (78%) , τους ερωτικούς εκβιασμούς με αντάλλαγμα την εργασιακή πρόοδο (76,9%) , τις προκλητικές χειρονομίες (74,8%). Επίσης αρκετές γυναίκες χαρακτηρίζουν ως παρενόχληση τη φορτική πίεση για ραντεβού (51,9%) , τα πρόστυχα αστεία (46,7%) ή την επίδειξη πορνογραφικού υλικού (42,4%). Τέλος, ενοχλούνται ,αλλά , λιγότερο από προκλητικά βλέμματα (30,6%) και συζητήσεις σεξουαλικού περιεχομένου (35,7%). Όσον αφορά στο προφίλ του δράστη από την ίδια έρευνα προκύπτει ότι στην πλειονότητα των

⁸³ Πώς να καταπολεμήσετε..., ο.π. σελ 15

περιπτώσεων είναι άνδρας (97%) , παντρεμένος, ηλικίας έως 45 ετών , με υψηλό μορφωτικό επίπεδο και ιεραρχικά ανώτερος (διευθυντής, προϊστάμενος) από τη γυναίκα θύμα ενώ σε μικρότερο ποσοστό συνάδελφος ή πελάτης. Το προφίλ του θύματος διαγράφεται ως εξής: Η γυναίκα θύμα είναι νεαρής ηλικίας (16-25 ετών) και νεοπροσληφθείσα. Οι 5 στις 10 γυναίκες ισχυρίζονται ότι το περιστατικό επαναλαμβάνεται ενώ η πλειονότητα (81,7%) δέχεται ότι όταν συνέβη το περιστατικό δεν υπήρχαν άλλα πρόσωπα μπροστά εκτός από το δράστη και το θύμα. ⁸⁴

Το πρόβλημα είναι εντονότερο για τις γυναίκες και εξ αιτίας των μεγάλων ποσοστών ανεργίας που βιώνουν . Υποστηρίζεται δε ότι «οι γυναίκες υφίσταντο την σεξουαλική παρενόχληση ως τίμημα της εισόδου τους στον κόσμο της εργασίας, αλλά και για μη ξεχνούν τη θέση της υποταγής στην ιεραρχία της εργασίας»⁸⁵

Έννοια και Ορισμός .

Στην τελευταία οδηγία που εξέδωσε το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο (Οδηγία 2002/73/ΕΚ,5/10/2002) υιοθετείται ο ακόλουθος ορισμός της παρενόχλησης και της σεξουαλικής παρενόχλησης στο χώρο εργασίας «Η παρενόχληση αφορά σε οποιαδήποτε ανεπιθύμητη συμπεριφορά συνδεδεμένη με το φύλο ενός προσώπου, με σκοπό ή αποτέλεσμα την παραβίαση της αξιοπρέπειας του προσώπου αυτού και τη δημιουργία εκφοβιστικού , εξευτελιστικού , ταπεινωτικού ή επιθετικού περιβάλλοντος. Η σεξουαλική παρενόχληση αφορά σε οιαδήποτε μορφή ανεπιθύμητης λεκτικής, μη λεκτικής ή σωματικής συμπεριφοράς σεξουαλικού χαρακτήρα με σκοπό ή αποτέλεσμα την προσβολή της αξιοπρέπειας ενός ατόμου , ιδίως με τη δημιουργία εκφοβιστικού , εξευτελιστικού , ταπεινωτικού ή άλλου περιβάλλοντος». Από τον ορισμό προκύπτει ότι η σεξουαλική παρενόχληση βασίζεται στη διαφορά φύλου και συνιστά προσβολή της ανθρώπινης αξιοπρέπειας. Δύο είναι τα

⁸⁴ www.kethi.gr/meletes «Η σεξουαλική παρενόχληση στους χώρους εργασίας» ,2004

⁸⁵ Παπαρήγα-Κωσταβάρα, Κ . «Η σεξουαλική παρενόχληση στους χώρους εργασίας», ΝοΒ 1995,σελ.617.

κρίσιμα σημεία του παραπάνω ορισμού α) σημαντικός είναι ο τρόπος με τον οποίο έκρινε τη συγκεκριμένη συμπεριφορά ο αποδέκτης της και όχι το κίνητρο ή η πρόθεση του δράστη και β) η σεξουαλική συμπεριφορά περιλαμβάνει τη σεξουαλική συμπεριφορά αλλά δεν περιορίζεται σε αυτή. Ως σεξουαλική παρενόχληση χαρακτηρίζονται: α) συμπεριφορά σεξουαλικής φύσεως εκφραζόμενη με πράξεις , β) συμπεριφορά σεξουαλικής φύσης εκφραζόμενη με λόγια, γ) συμπεριφορά σεξουαλικής φύσης μη εκφραζόμενη με λόγια και δ) συμπεριφορά βασιζόμενη στη διαφορά φύλου.

2. ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΕΣ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ ΤΗΣ ΣΕΞΟΥΑΛΙΚΗΣ ΠΑΡΕΝΟΧΛΗΣΗΣ.

1. Το βιολογικό μοντέλο . Σύμφωνα με αυτό το μοντέλο ερμηνευτικής προσέγγισης της σεξουαλικής παρενόχλησης η συμπεριφορά αυτή εξετάζεται στο πλαίσιο των σεξουαλικών σχέσεων και της έλξης μεταξύ των δύο φύλων και η «σεξουαλική επιλογή» καθορίζει τις συμπεριφορές ανδρών και γυναικών στην αναζήτηση ερωτικού συντρόφου,2. Το κοινωνικο-πολιτισμικό μοντέλο σύμφωνα με το οποίο η σεξουαλική παρενόχληση αντιπροσωπεύει την κατάχρηση εξουσίας και ως εκ τούτου εξετάζεται μέσα στο κοινωνικό πλαίσιο που διευκολύνει και αναπαράγει αυτές τις ανισότητες των δύο φύλων., 3. Το δομικό μοντέλο κατά το οποίο η σεξουαλική παρενόχληση εξετάζεται και ερμηνεύεται υπό το πρίσμα του δομικού πλαισίου οργάνωσης και λειτουργίας μίας επιχείρησης το οποίο ευνοεί (μέσα από τις σχέσεις ιεραρχίας που αναπτύσσονται αλλά και τις διαφορετικές ευκαιρίες που παρέχει στους εργαζόμενους) και διευκολύνει συμπεριφορές σεξουαλικής παρενόχλησης. 4.Η φιλελεύθερη οπτική κατά την οποία ως σεξουαλική παρενόχληση νοείται η συμπεριφορά των υποκειμένων εκείνων που άδικα βλάπτουν άλλα άτομα στο χώρο εργασίας. Και 5.Η νομική θεώρηση σύμφωνα με την οποία οι σεξουαλικά παρενοχλητικές συμπεριφορές αντανakλούν την ανισότητα

δύναμης στις σχέσεις που οδηγεί στην προσβολή της ανθρώπινης αξιοπρέπειας.

2.α. Η εγκληματολογική προσέγγιση της σεξουαλικής παρενόχλησης .

Ο τρόπος , με τον οποίο κάθε κοινωνία τη συγκεκριμένη ιστορική στιγμή αντιμετωπίζει και ορίζει την προστασία της σεξουαλικής αξιοπρέπειας ως δικαίωμα , προσδιορίζει και το περιεχόμενο της σεξουαλικής παρενόχλησης⁸⁶

Η σεξουαλική παρενόχληση προσδιορίζεται από το κοινωνικό – πολιτισμικό πλαίσιο στο οποίο εκδηλώνεται και μάλιστα από το κοινωνικό – πολιτικό σύστημα , τις κυρίαρχες αξίες , τις κατακτήσεις του νομικού πολιτισμού αλλά και κυρίως τις σχέσεις εξουσίας και **ειδικότερα τις σχέσεις των δύο φύλων** όπως αυτές έχουν διαμορφωθεί . Η διαμόρφωση των σχέσεων των δύο φύλων χαρακτηρίζεται από ένα φυλογονικό καταμερισμό της εργασίας σε σχέση με τη φυσική και υλική αναπαραγωγή της κοινωνίας. Η φυσική αναπαραγωγή (μητρότητα) ήταν γυναικεία ευθύνη ενώ η υλική αναπαραγωγή ήταν ανδρική. Ως εκ τούτου, η γυναίκα συμμετείχε ελάχιστα στην κοινωνική οργάνωση αφού ως εξαρτώμενη από τον άνδρα παρέμενε στα του οίκου. Όμως , με την είσοδό της στην αγορά εργασίας διεκδίκησε την ενσωμάτωσή της και την ισότητα αλλά παρενέβη σε έναν κόσμο ήδη διαμορφωμένο από άλλους και για άλλους με συνέπεια οι σχέσεις εξουσίας να μεταφέρονται από τον ιδιωτικό χώρο στον κοινωνικό εργασιακό. Απόηχο των παραπάνω αποτελεί ο υποτιμητικός χαρακτηρισμός κάποιων εργασιών ως «γυναικείες δουλειές» . Αυτή η έμφυλη διάκριση της εργασίας σηματοδοτεί αφενός το σεξιστικό χαρακτήρα της εργασίας αφετέρου νομιμοποιεί τη σεξουαλική παρενόχληση. «Μερικές από τις γυναικείες εργασίες αποδεικνύονται αυτές της γραμματέως , της ερευνητικής βοηθού, της πωλήτριας, της νοσοκόμας , της παρουσιάστριας , της τηλεφωνήτριας κλπ. Σε τέτοιες εργασίες , η γυναίκα εργάζεται ως

⁸⁶ Μπακαλάκη, Α., «Λόγοι για το φύλο και αναπαραστάσεις της πολιτισμικής ιδιαιτερότητας στην Ελλάδα του 19^{ου} και 20^{ου} αιώνα» σε Γκέφου – Μαδιανού Δ., Ανθρωπολογική Θεωρία και Εθνογραφία , Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα, 1998 , σελ.519-581.

γυναίκα . Επιπλέον, αντιμετωπίζει προφανώς συμπεριφορές που αρμόζουν σε γυναίκα, μια διάσταση που είναι καθαρά σεξιστική. Ειδικότερα, αν ένας από τους λόγους που η γυναίκα προσλήφθηκε είναι να ανταποκρίνεται στα κριτήρια του άνδρα – εργοδότη της, του οποίου η αντίληψη για τον ικανό υπάλληλο συνδυάζεται με τη σεξιστική του αντίληψη για τον «πρέποντα» ρόλο της γυναίκας , δεν είναι παράξενο , η αυθαίρετη ερωτική του διάθεση, επιβαλλόμενη ακόμη και βιαιώς όταν χρειάζεται να θεωρείται συνυφασμένη με τη θέση της και να αποτελεί μέρος των προνομίων του» .⁸⁷

Η φεμινιστική εγκληματολογία προσεγγίζει την ερμηνεία της σεξουαλικής παρενόχλησης μέσα από το δίπολο εξουσιάζων – εξουσιαζόμενος , άνδρας – γυναίκα. Κατά συνέπεια κατά τη φεμινιστική οπτική η συντήρηση ενός συστήματος που θα παρέχει στον άνδρα τη δυνατότητα να κρατά στη σφαίρα εξουσίας του τη γυναίκα , με την όποια μορφή και σε όποιο βαθμό θα δικαιωνίζει για τη γυναίκα το ρόλο του αντικειμένου σε σχέση με τις όποιες κοινωνικές εξελίξεις.

3. Μύθοι που συνδέονται με τη σεξουαλική παρενόχληση

1. Η σεξουαλική παρενόχληση είναι μία «ακατέργαστη» προσπάθεια έναρξης ερωτικών σχέσεων .

2. Η σεξουαλική παρενόχληση είναι πρόβλημα που αντιμετωπίζουν μόν οι γυναίκες

3. Οι γυναίκες που παρενοχλούνται έχουν προκαλέσει την παρενόχλησή τους.

4. Η σεξουαλική παρενόχληση είναι αναπόφευκτη, ``ως φυσική ροή των πραγμάτων », και εξαιτίας αυτού του γεγονότος, οι γυναίκες πρέπει να υπομένουν και να ανέχονται σχετικές συμπεριφορές και να προσπαθούν να τις αντικρούουν με ήπια μέσα.

5. Όλοι οι άνδρες είναι δράστες παρενόχλησης.

6. Οι εργοδότες δεν θα προσλάμβαναν έναν άνδρα , ο οποίος μπορεί να εκδηλώσει παρενοχλητική συμπεριφορά στο χώρο εργασίας.

⁸⁷ McKinnon., Sexual Harassment of Working Women ,σε Η σεξουαλική παρενόχληση στους χώρους εργασίας, ΚΕΘΙ οπ

7. Οι άνδρες δεν παρενοχλούνται σεξουαλικά
8. Η λήψη προληπτικών της σεξουαλικής παρενόχλησης μέτρων υπεισέρχεται αυθαίρετα στις ιδιωτικές ζωές των εργαζομένων
9. Οι εργαζόμενοι υφίστανται παρενόχληση μόνον από τους ιεραρχικά ανώτερους.
10. Το κόστος της πρόληψης των σεξουαλικά παρενοχλητικών συμπεριφορών είναι υψηλό.

4. Οι συνέπειες της σεξουαλικής παρενόχλησης.

A' Για τα θύματα. Η σεξουαλική παρενόχληση μπορεί να προκαλέσει στα θύματα συμπτώματα που ξεκινούν από τη νευρικότητα και αϋπνία και φθάνουν ως την κατάθλιψη . Επίσης πολύ συχνά τα θύματα υφίστανται δυσμενή μεταβολή των συνθηκών εργασίας με αποτέλεσμα να αναγκάζονται να διακόψουν την εργασιακή τους σχέση. Παρατηρείται δε ότι δύσκολα τα θύματα καταγγέλλουν τη σεξουαλική παρενόχληση. Από τα ερευνητικά δεδομένα προκύπτει ότι η συνήθης αντίδραση του θύματος σε περιστατικά σεξουαλικής παρενόχλησης είναι η προσπάθεια να αγνοήσει το περιστατικό . Όπως αναφέρεται χαρακτηριστικά : «πολλές παρενοχλούμενες δεν επιθυμούν την επίσημη διοικητική έρευνα με τα συνακόλουθα πειθαρχικά μέτρα ή την ακρόαση των παραπόνων. Η δημόσια εξιστόρηση του γεγονότος είναι συχνά ενοχλητική ή ταπεινωτική. Οι συνάδελφοι δεν υποστηρίζουν πάντα την καταγγέλλουσα η οποία συχνά αντιμετωπίζει εχθρότητα και ακόμη περισσότερη παρενόχληση. Οι γυναίκες συχνά δεν αισθάνονται ευχάριστα με την έρευνα και θεωρούν ότι δεν τους ζητείται η γνώμη αλλά αντιμετωπίζονται ως μάρτυρες. Πολλοί άνθρωποι που διαμαρτύρονται για παρενόχληση δεν επιθυμούν το θόρυβό , το μόνο που θέλουν είναι να μην ξανασυμβεί η παρενόχληση»⁸⁸

B' Για τους εργοδότες. Η σεξουαλική παρενόχληση έχει αρνητικές επιπτώσεις για τους εργοδότες . Η σεξουαλική παρενόχληση επιφέρει τη μείωση της αποδοτικότητας της επιχείρησης (με τη λήψη αδειών , ή με την παραίτηση των εργαζομένων) αλλά και την οικονομική αναποτελεσματικότητα (όπου η παραγωγικότητα των εργαζομένων

⁸⁸ Πώς να καταπολεμήσετε..., ο.π. σελ.63

μειώνεται λόγω του γεγονότος ότι εργάζονται σε ανασφαλές περιβάλλον). Η ανοχή της σεξουαλικής παρενόχλησης δεν είναι σωστή επιχειρηματική αντίληψη. Σύμφωνα με την έκθεση του United States Merit System Protection Board, η σεξουαλική παρενόχληση στοίχισε στην Ομοσπονδιακή Κυβέρνηση των ΗΠΑ 267 εκ. δολ. περίπου κατά τη διάρκεια της περιόδου από Μάιο του 1985- Μάιο 1987. Τα στοιχεία αυτά αντιπροσωπεύουν το κόστος αντικατάστασης των εργαζομένων οι οποίοι εγκατέλειψαν την εργασία τους, πληρωμής της άδειας λόγω ασθενείας σε εργαζομένους που απολύθηκαν και μειωμένης ατομικής και ομαδικής παραγωγικότητας. « Η σεξουαλική παρενόχληση προκαλεί δαπάνες στην επιχείρηση που οφείλονται στην κίνηση του υψηλόβαθμου προσωπικού, στη μειωμένη παραγωγικότητα, στο ηθικό του χαμηλόβαθμου προσωπικού, στις απουσίες, στις άδειες λόγω ασθενείας, στους κινδύνους υγείας και ασφάλειας κλπ που παρεμποδίζουν την αποτελεσματικότητα και μειώνουν την αποδοτικότητα. Η ανοχή της σεξουαλικής παρενόχλησης είναι ασυμβίβαστη με τους σκοπούς της «ποιότητας μέσω των ανθρώπων». Το συμβούλιο ενδιαφέρεται να εργαστεί με τους υπαλλήλους για τη δημιουργία ενός εργασιακού περιβάλλοντος όπου όλοι οι εργαζόμενοι θα αντιμετωπίζονται με αξιοπρέπεια και σεβασμό»⁸⁹

5. Νομοθεσία – Νομολογία

Α. Σε Ευρωπαϊκό επίπεδο μικρή είναι η προσφυγή στη δικαιοσύνη «Οι υποθέσεις που φθάνουν στο Δικαστήριο Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων (ΔΕΚ), και ακόμη αυτές που φθάνουν στα εθνικά δικαστήρια ή στις αρμόδιες εθνικές αρχές ή αρμόδιους φορείς αποτελούν μόνο την κορυφή του παγόβουνου.» Εξάλλου ενώ οι άνδρες είναι έτοιμοι να κάνουν χρήση του εργατικού δικαίου και ιδιαίτερα της νομοθεσίας για την ισότητα των φύλων προκειμένου να βελτιώσουν την κατάστασή τους οι γυναίκες διστάζουν να διεκδικήσουν τα δικαιώματά τους. Αυτό οφείλεται κυρίως στην έλλειψη πληροφόρησης και στήριξης στο κοινωνικό – οικονομικό πλαίσιο, που συντηρεί την εικόνα των γυναικών ως αντικαταστατών

⁸⁹ Πως να καταπολεμήσετε ..., ο.π, σελ 34

εργαζομένων και διαιωνίζει τη φτώχεια και τον κοινωνικό αποκλεισμό τους, στο φόβο της ανεργίας. Ως εκ τούτου, δεν είναι παράδοξο που η αρχή της αποτελεσματικής δικαστικής προστασίας διατυπώθηκε και αναπτύχθηκε από το ΔΕΚ κυρίως σε υποθέσεις διακρίσεων λόγω φύλου, και η πρώτη οδηγία για μεταφορά του βάρους απόδειξης έχει εφαρμογή σε υποθέσεις διακρίσεων λόγω φύλου.⁹⁰

Άλλος λόγος της δύσκολης προσφυγής θυμάτων σεξουαλικής παρενόχλησης αποτελεί η προστασία των θυμάτων /μαρτύρων από εκδικητικά μέτρα του εργοδότη. Στη Γαλλία οι εργαζόμενοι που εγείρουν αγωγές για το σεβασμό της αρχής της ίσης μεταχείρισης προστατεύονται από απολύσεις ή οποιεσδήποτε πειθαρχικές κυρώσεις. Επιπλέον το ΔΕΚ έχει κρίνει ότι, εν όψει της θεμελιώδους φύσης του δικαιώματος σε αποτελεσματική δικαστική προστασία, οι εργαζόμενοι /ες τυγχάνουν αυτής της προστασίας ακόμη και μετά τη λύση της σχέσης εργασίας (ΔΕΚ υποθ. C 185-197 Cooté (1998) Συλλ.1-5199). Στην Ελλάδα υπάρχει ένα ικανοποιητικό πλαίσιο προστασίας των μαρτύρων υπεράσπισης θυμάτων σεξουαλικής παρενόχλησης. Παρόλα αυτά σε πρόσφατες υποθέσεις σεξουαλικής παρενόχλησης έχει συμβεί ποινικά δικαστήρια να καταδικάσουν ενάγοντες – ενάγουσες και τους μάρτυρές τους για συκοφαντική δυσφήμιση του παρενοχλήσαντος, αν και η αγωγή του θύματος της παρενόχλησης είχε ήδη γίνει δεκτή από τα εργατικά δικαστήρια.

Στην Ελλάδα η σεξουαλική παρενόχληση κατά τον Ποινικό Κώδικα δεν αποτελεί ιδιαίτερο αδίκημα αλλά ρυθμίζεται ανάλογα με τα πραγματικά περιστατικά είτε ως εξύβριση με λόγια ή με έργα (361, 361^A), ως προσβολή της γενετήσιας αξιοπρέπειας (337) ή ως ασέλγεια με κατάχρηση εξουσίας (343). Έχει υποστηριχθεί ότι οι παραπάνω διατάξεις « δεν αποδεικνύονται ικανές να καλύψουν πλήρως την αντικειμενική και υποκειμενική υπόσταση της πράξης της σεξουαλικής παρενόχλησης. Και

⁹⁰ Οδηγός Καλών Πρακτικών Νομικής Βοήθειας, Εκδ. ΚΕΘΙ

αυτό γιατί είτε αναφέρονται γενικά σε φραστική προσβολή είτε απαιτούν σωματική επαφή ή προτάσεις που αφορούν ασελγείς πράξεις ,είτε γιατί δεν συνδέουν αυτοτελώς τη σεξουαλική παρενόχληση με την προσβολή της γενετήσιας ή σεξουαλικής ελευθερίας και αξιοπρέπειας και επιπλέον δεν έχουν πεδίο αναφοράς στον εργασιακό χώρο »⁹¹

Στην προβληματική αυτή κινείται και η νομική υπηρεσία της ΓΣΕΕ η οποία υιοθετώντας τις Οδηγίες της Ευρωπαϊκής Ένωσης έχει εκδώσει το με αρ. 5842 έγγραφο με το οποίο υποστηρίζει ότι θα πρέπει να θεωρηθούν ως σεξουαλικές παρενοχλήσεις οι συμπεριφορές εκείνες που έστω και αν περιέχουν τα στοιχεία του ποινικού αδικήματος της εξύβρισης με έργο ή δεν αποβλέπουν στον εξαναγκασμό φύσης με φόβο κυρώσεων ή την ελπίδα ωφελημάτων , ωστόσο εμπεριέχουν διάκριση λόγω του φύλου και υποτίμηση του εργαζομένου και της εργαζόμενης ως σεξουαλικού αντικειμένου⁹².

Επίσης , οι Εθνικές Γενικές Συλλογικές Συμβάσεις Εργασίας των ετών 1993 και 2000 και 2001 περιέχουν άρθρα που αναφέρονται στην ισότητα των δύο φύλων και στην υποχρέωση προστασίας της προσωπικότητας των εργαζομένων. Στο άρθρο 11 η Σύμβαση του 1993 αναγνωρίζει την αρχή της ισότητας των δύο φύλων στην εργασία όπως αυτή προσδιορίζεται από το Σύνταγμα την εθνική και κοινοτική νομοθεσία καθώς και τους διεθνείς κανόνες εργασίας. Συμφωνούν δε τα μέρη της Σύμβασης να συμβάλλουν από κοινού τόσο στην προώθηση της ίσης μεταχείρισης και ίσων ευκαιριών μεταξύ ανδρών και γυναικών στην εργασία όσο και στη λήψη μέριμνας για αξιοπρεπή μεταχείριση και συμπεριφορά στους χώρους εργασίας σε ζητήματα που συνδέονται με το φύλο τους.

⁹¹ Παπαθεοδώρου,Θ κ.α «Η σεξουαλική παρενόχληση στη εργασία . Πρόταση ποινικοποίησης της συμπεριφοράς στην Ελλάδα», ΚΕΘΙ 2001

⁹² ΕΕΔ,Τομ.57,1998,623)

Διατυπώνεται, όμως, και η αντίθετη άποψη η οποία αντιμετωπίζει επιφυλακτικά την απομόνωση των μορφών αυτών συμπεριφοράς από τις λοιπές εκφάνσεις προσβολής της προσωπικότητας και την αναγόρευση της σεξουαλικής παρενόχλησης σε αυτοδύναμο νομικό μέγεθος. Σύμφωνα με την άποψη αυτή η ιδιαίτερη νομική μεταχείριση δεν θα συνεισέφερε καθόλου στην αποκατάσταση της νομιμότητας, στις περιπτώσεις που εμφανίζεται το φαινόμενο της σεξουαλικής παρενόχλησης αλλά θα οδηγούσε σε καταχρηστική επίκλησή του από την πλευρά των εργαζομένων και θα καθιστούσε ιδιαίτερα δυσχερή τη θέση του εργοδότη ενώ χαρακτηρίζεται σοφιστεία και καιροσκοπισμός κάθε διακριτική μεταχείριση της σεξουαλικής παρενόχλησης σε σχέση με άλλες μορφές προσβολής της προσωπικότητας⁹³.

Όσον αφορά στη νομολογιακή αντιμετώπιση της σεξουαλικής παρενόχλησης πιο σημαντική στην πράξη και, ως εκ τούτου, συχνότερη στη νομολογία είναι η επίκληση σεξουαλικής παρενόχλησης σε ζητήματα εργατικού δικαίου, όπως η καταγγελία της σύμβασης εργασίας ή η δυσμενής εργασιακή εξέλιξη του θύματος λόγω του ότι δεν ανέχθηκε την παρενοχλητική συμπεριφορά του προϊσταμένου – εργοδότη. Σε περίπτωση που ο παρενοχλών εργοδότης απολύει την παρενοχλούμενη εργαζόμενη ή την τιμωρεί με άλλο τρόπο (με μετάθεση ή μεταβολή των όρων της εργασιακής σχέσης, ακόμη και αν κάτι τέτοιο θα ήταν ανεκτό, θα έλειπε το στοιχείο της σεξουαλικής παρενόχλησης) μπορεί να εφαρμοστεί η ρήτρα του ΑΚ 281 και η απόλυση, μετάθεση κλπ καθίσταται άκυρη (όπως στη με αρ. 743/1999 απόφαση του ΜΠΑΘ). Όμως φαίνεται η παραπάνω ρύθμιση να μην καλύπτει περιπτώσεις όπως την καταγγελία για υπαρκτούς λόγους μείωσης της απόδοσης της εργαζόμενης η οποία οφείλεται σε σεξουαλική παρενόχληση από συναδέλφους ή υφισταμένους.

⁹³ Τριανταφυλλόπουλος, Κ «Σκέψεις για τη νομική αξιολόγηση του φαινομένου της σεξουαλικής παρενόχλησης», ΝοΒ 1999,σελ.698

Με το ΠΔ 105/2003 καθιερώνεται η αντιστροφή του βάρους απόδειξης για α διαφορές που αφορούν την αρχή της ίσης μεταχείρισης. (αρ4 « όταν ένα πρόσωπο ισχυρίζεται ότι βλάπτεται λόγω μη τήρησης της αρχής της ίσης μεταχείρισης λόγω φύλου και παρουσιάζει, ενώπιον δικαστηρίου, πραγματικά περιστατικά από τα οποία τεκμαίρεται η ύπαρξη άμεσης ή έμμεσης διάκρισης , επιβάλλεται στο άλλο μέρος να αποδείξει ότι δεν υπήρχε παραβίαση της αρχής της ίσης μεταχείρισης.») Η διάκριση δε λόγω φύλου είναι άμεση και έμμεση. Κατά το αρ. 2 « α) άμεση διάκριση θεωρείται ότι υπάρχει όταν, λόγω φύλου, επιφυλάσσεται σε ένα πρόσωπο μεταχείριση λιγότερο ευνοϊκή από αυτήν της οποίας τυγχάνει ή έτυχε ή θα μπορούσε να τύχει άλλο πρόσωπο σε ανάλογη κατάσταση , β) έμμεση διάκριση θεωρείται ότι υπάρχει όταν μια εκ πρώτης όψεως ουδέτερη διάταξη , κριτήριο ή πρακτική θα έθετε σε ιδιαίτερα μειονεκτική θέση πρόσωπα του ενός φύλου σε σύγκριση με πρόσωπα του άλλου φύλου, εκτός αν αυτή η διάταξη , το κριτήριο ή η πρακτική δικαιολογείται αντικειμενικώς για νόμιμο σκοπό και τα μέσα για την επίτευξη αυτού του σκοπού είναι πρόσφορα και αναγκαία. »

Τέλος , ενδεικτικά αναφέρουμε ορισμένα προληπτικά μέτρα τα οποία μπορούν να ληφθούν για την αποτροπή συμπεριφορών σεξουαλικής παρενόχλησης μπορούν να είναι 1. Διακήρυξη εκ μέρους του εργοδότη πολιτικής σε σχέση με περιστατικά σεξουαλικής παρενόχλησης. Για παράδειγμα η ESB (υπηρεσία Παροχής Ηλεκτρικού ρεύματος στην Ιρλανδία προβλέπει στον Κανονισμό της μεταξύ άλλων ότι η σεξουαλική παρενόχληση είναι παράνομη σύμφωνα με το νόμο περί ισότητας του 1977. Η διοίκηση είναι υπεύθυνη να εξασφαλίσει ότι το εργασιακό περιβάλλον της ESB είναι απαλλαγμένο από μορφές σεξουαλικής παρενόχλησης. Η σεξουαλική παρενόχληση μπορεί να αποτελέσει λόγο για πειθαρχική δίωξη πράγμα που όλοι οι εργαζόμενοι θα πρέπει να γνωρίζουν. Επίσης εφαρμόζονται πολιτικές όπως η μέθοδος της αμφισβήτησης ή οι εμπιστευτικοί ή καταννοούντες σύμβουλοι οι οποίες λειτουργούν διαμεσολαβητικά και συμβιβαστικά μεταξύ θύτη και θύματος για την αντιμετώπιση των περιστατικών. 2. η γνωστοποίηση της πολιτικής που εφαρμόζει η επιχείρηση με ενημερωτικά φυλλάδια, ανακοινώσεις, ημερίδες

, 3. η ανάληψη της ευθύνης τόσο από τους εργαζόμενους όσο και από τα διευθυντικά στελέχη για την εξασφάλιση ενός εργασιακού περιβάλλοντος που να σέβεται την αξιοπρέπεια των εργαζομένων . Σε επιστολή του υφυπουργού των Οικονομικών προς τους διευθυντές των τμημάτων της Εφορίας στις Κάτω Χώρες τονίζεται ότι «ο εργοδότης είναι υπεύθυνος για τη δημιουργία εργασιακού κλίματος στο οποίο γίνεται σεβαστή η αξιοπρέπεια των ατόμων. 4. Η κατάρτιση. Ο σημαντικότερος , όμως, τρόπος αποτροπής φαινομένων αποτελεί η κατάρτιση των διευθυντών ώστε να εξασφαλίσουν εκείνο το εργασιακό περιβάλλον που δεν θα επιτρέπει την εκδήλωση σεξουαλικής παρενόχλησης αλλά και θα αναγνωρίζουν περιστατικά σεξουαλικής παρενόχλησης. Επίσης προτείνεται κατάρτιση όσων κρίνουν τις καταγγελίες θυμάτων. Ένα τέτοιο πρόγραμμα κατάρτισης με τίτλο «Ας ντύνονται , λοιπόν, διαφορετικά» υλοποιήθηκε από το Γραφείο Κοινωνικών Ερευνών του Κρατικού Ινστιτούτου του Dortmund , της Γερμανίας.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Αρτινοπούλου, Β «Νέα Κοινωνικά Κινήματα, Εγκληματολογική Προσέγγιση », Νομική Βιβλιοθήκη , 2000**
- Αρτινοπούλου, Β- Παπαθεοδώρου, Θ «Η σεξουαλική Παρενόχληση στους χώρους εργασίας », ΚΕΘΙ , 2004.**
- Κίνηση Δημοκρατικών Γυναικών «Η σεξουαλική παρενόχληση στο χώρο εργασίας», Πρακτικά Συνεδρίου , Αθήνα 21 & 22 Ιανουαρίου 1994.**
- Κραβαρίτου, Γ «Εργασία και δικαιώματα της γυναίκας», εκδ. Σάκκουλα, Θεσσαλονίκη 1991.**
- Μανωλεδάκης, Ι. «Το έννομο αγαθό», Σάκκουλα, Θεσσαλονίκη, 1998**
- Μανωλεδάκης, Ι «Ερμηνεία κατ'άρθρο του ειδικού μέρους του ποινικού κώδικα», Σάκκουλα , Θεσσαλονίκη 1998.**
- Οδηγός καλών πρακτικών για την άσκηση των δικαιωμάτων ισότητας των φύλων, ΚΕΘΙ 2002**
- Παπαθεοδώρου, Θ. κλπ. « Η σεξουαλική παρενόχληση στην Εργασία Πρόταση ποινικοποίησης της συμπεριφοράς», ΚΕΘΙ, Ιούνιος 2001.**

- **Παρασκευόπουλου, Ν «Οι έννοιες των ηθών και της ασέλγειας στα εγκλήματα κατά των ηθών », Θεσσαλονίκη**
- **Πως να καταπολεμήσετε τις σεξουαλικές παρενοχλήσεις στους χώρους εργασίας , Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων,**
- **Παπαρρήγα – Κωσταβάρα ,Κ.«Η σεξουαλική παρενόχληση στους χώρους εργασίας », ΝοΒ 1995**
- **Ταμπάκη, Α.«Η σεξουαλική παρενόχλησις εις τας εργασιακάς σχέσεις», ΔΕΕ, Τ57ος, τευχ.1366, Οκτώβριος 2001.**
- **Τριανταφυλλόπουλος,Κ «Σκέψεις για τη νομική αξιολόγηση του φαινομένου της σεξουαλικής παρενόχλησης»,ΝοΒ 1999**
- **Brewis, J& Linstead, S “Sex, Work and sex work Eroticizing organization ”, Routledge, London , N.York,2000 .**
- **Collins, L et al. “Career Strategies for Women in Academe: Arming Athena ”, Sage**
- **European Union, Employment & Social Affairs “Sexual harassment at the workplace in the European Union” ,**
- **Halford, S & Leonard, P “Gender, Power and Organizations”, Palgrave,2001**
- **Lee Bacchi, C “Women Policy and Politics”, Sage**
- **Woodzicka, J& La France ,M. “Real versus Imagined Gender Harassment” Journal of Social Issues,Vol.57,No1, 2001,p15-30.**
- **Rubenstein,M. “Sexual harassment at work: Preventing and remedying, London, Industrial Relations Services, 1989.**